

Peil.Taal en rekenen

Einde basisonderwijs en speciaal (basis)onderwijs

2021-2022

Inspectie van het Onderwijs
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Peil.Taal en rekenen

Einde basisonderwijs en speciaal
(basis)onderwijs 2021-2022

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
Blik op lezen, taalverzorging en rekenen	8
Samenvatting	11
<hr/>	
1 Inleiding	15
1.1 Eindtoetsen	15
1.2 Referentieniveaus en ambitie	16
1.3 Leeswijzer	16
<hr/>	
2 Prestaties einde basisonderwijs	18
2.1 Deelname en ontheffingen	18
2.2 Wat kennen en kunnen achtstegroepers in Nederland?	19
2.2.1 Prestaties lezen, taalverzorging en rekenen in 2022	19
2.2.2 Samenhang prestaties lezen, taalverzorging en rekenen	20
2.3 Wat is de samenhang van achtergrondkenmerken met de prestaties van leerlingen in het bo?	21
2.3.1 Meisjes en jongens	21
2.3.2 Schooladvies	23
2.3.3 Schoolloopbaan	25
2.3.4 Migratieachtergrond	26
2.3.5 Opleidingsniveau ouders	27
2.3.6 Inkomensniveau ouders	29
2.3.7 Gezinsgrootte en samenstelling	30
2.4 Hoe verschillen bo-scholen in de prestaties van achtstegroepers in Nederland?	31
2.4.1 Schoolverschillen naar achtergrondkenmerken	31
2.4.2 Schoolverschillen naar kenmerken in samenhang	32

3	Prestaties einde speciaal basisonderwijs	36
3.1	Deelname en ontheffingen	36
3.2	Wat kennen en kunnen leerlingen aan het einde van het sbo in Nederland?	37
3.2.1	Prestaties lezen, taalverzorging en rekenen in 2022	37
3.2.2	Samenhang prestaties lezen, taalverzorging en rekenen	37
3.3	Wat is de samenhang van achtergrondkenmerken met de prestaties van leerlingen in het sbo?	39
3.3.1	Meisjes en jongens	39
3.3.2	Schooladvies	40
3.3.3	Migratieachtergrond	42
3.3.4	Opleidingsniveau ouders	44
3.3.5	Inkomensniveau ouders	45
3.3.6	Gezinsgrootte en samenstelling	47
3.4	Hoe verschillen Nederlandse sbo-scholen in de prestaties van leerlingen in het laatste leerjaar?	48
3.4.1	Schoolverschillen naar achtergrondkenmerken	48
3.4.2	Schoolverschillen naar kenmerken in samenhang	49
<hr/>		
4	Prestaties einde speciaal onderwijs	52
4.1	Deelname en ontheffingen	52
4.2	Wat kennen en kunnen leerlingen aan het einde van het so in Nederland?	53
4.2.1	Prestaties lezen, taalverzorging en rekenen in 2022	53
4.2.2	Samenhang prestaties lezen, taalverzorging en rekenen	54
4.3	Wat is de samenhang van achtergrondkenmerken met de prestaties van leerlingen in het so?	56
4.3.1	Meisjes en jongens	56
4.3.2	Schooladvies	57
4.3.3	Migratieachtergrond	59
4.3.4	Opleidingsniveau ouders	60
4.3.5	Inkomensniveau ouders	62
4.3.6	Gezinsgrootte en samenstelling	63
	Literatuurlijst	66
	Bijlage 1. Concretisering van referentieniveaus	69

Voorwoord

Taal en rekenen. De meeste Nederlanders kunnen zich simpelweg niet voorstellen dat ze niet (goed) zouden kunnen lezen, schrijven en rekenen. Hoe zou je anders bijvoorbeeld je boodschappen kunnen doen of je werk kunnen uitvoeren? Toch is goed leren rekenen, lezen of schrijven niet voor iedereen vanzelfsprekend. In Nederland hebben 2,5 miljoen mensen hier moeite mee. Soms is het op school onvoldoende gelukt om dit te leren. En in andere gevallen hebben mensen door omstandigheden te weinig onderwijs gevolgd om het minimale niveau te halen om goed mee te kunnen doen in de maatschappij.

Wat leerlingen of studenten op het gebied van taal en rekenen moeten kunnen op belangrijke overgangsmomenten in hun onderwijsloopbaan, is vastgelegd in het referentiekader. In dit referentiekader zijn het fundamentele niveau 1F en het streefniveau 1S van toepassing op het primair onderwijs en een groot deel van het speciaal onderwijs. Voor taal is het streefniveau 1S gelijk aan 2F. 2F is het algemeen maatschappelijk niveau dat iedere Nederlander zou moeten beheersen om zich te kunnen redden in de maatschappij. Ook zijn er ambities voor het percentage leerlingen dat aan het einde van het primair onderwijs niveau 1F en 1S zou moeten behalen om een goede aansluiting op het vervolgonderwijs te hebben.

In dit rapport schetsen we een beeld van de beheersing van de referentieniveaus voor lezen, taalverzorging en rekenen op basis van de eindtoetsen die leerlingen in 2022 maakten. Het is niet mogelijk om met de resultaten op de eindtoetsen een volledig beeld te geven van de taalvaardigheid van leerlingen aan het einde van het (s)bo en so, omdat mondelinge taalvaardigheid en schrijfvaardigheid niet worden gemeten met de eindtoets. Bovendien kunnen we het beeld in 2022 niet vergelijken met dat uit voorgaande jaren. In eerdere jaren was het namelijk niet goed mogelijk om op basis van de eindtoetsen de beheersing van de referentieniveaus in beeld te brengen: in 2018 en eerder omdat de resultaten van de verschillende eindtoetsen niet goed met elkaar te vergelijken waren; in 2019 en 2021 door problemen met de normering van de referentieniveaus en in 2020 omdat er vanwege de schoolsluitingen in verband met het coronavirus geen eindtoets is afgenomen. Wel kunnen we dit jaar voor het eerst ook rapporteren

over de beheersing van de referentieniveaus aan het einde van het speciaal (basis)onderwijs, omdat ook s(b)o-leerlingen nu verplicht een eindtoets maken. We zien dat vooral de beheersing van het streefniveau voor rekenen achterblijft bij de gestelde ambities. Dat geldt zowel voor het bo, als voor het sbo en het so. In het sbo behaalt de overgrote meerderheid van de leerlingen (70%) zelfs het fundamentele niveau niet.

Het beeld op het gebied van taal en specifiek van leesvaardigheid ziet er rooskleuriger uit. In het bo worden de ambities voor lezen ruimschoots behaald. Vrijwel alle leerlingen (98%) behalen het fundamentele leesniveau 1F en ongeveer driekwart van de leerlingen behaalt ook het streefniveau 1S. Dit beeld is overigens anders dan uit het recente onderzoek Peil.Leesvaardigheid einde (s)bo 2022 op het gebied van leesvaardigheid naar voren kwam. Ook het fundamentele niveau 1F voor taalverzorging wordt door nagenoeg alle leerlingen in het bo behaald. De beheersing van het streefniveau 1S aan het einde van het bo komt dicht in de buurt van de gestelde ambitie. Ditzelfde zien we in het sbo en met name het so op het gebied van zowel lezen als taalverzorging, maar dan voor de beheersing van het fundamentele niveau 1F. Net als bij rekenen in het sbo en so blijft ook voor lezen en taalverzorging met name de beheersing van het streefniveau 1S achter. In het so ligt het percentage leerlingen dat de referentieniveaus beheerst wel wat hoger dan in het sbo.

In De Staat van het Onderwijs 2023 combineren we de informatie uit dit rapport met overige resultaten en ontwikkelingen in het onderwijs. We constateren ook daar dat de basisvaardigheden nog onverminderd vragen om versterking. Het ontwikkelen van de basisvaardigheden taal en rekenen stopt niet aan het einde van het (s)bo en so. In het vervolgonderwijs moeten deze vaardigheden niet alleen onderhouden, maar ook verder ontwikkeld worden. Om deze verdere ontwikkeling beter te kunnen monitoren, zijn we gestart met peilingsonderzoeken aan het einde van het tweede leerjaar van het voortgezet onderwijs. Begin 2024 presenteren we daarvan de eerste resultaten.

Alida Oppers

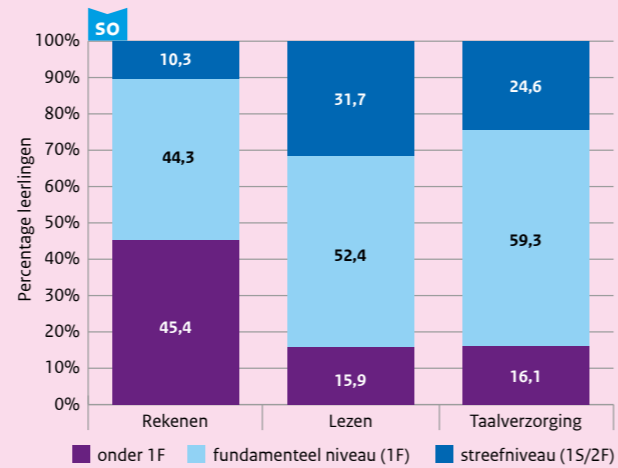
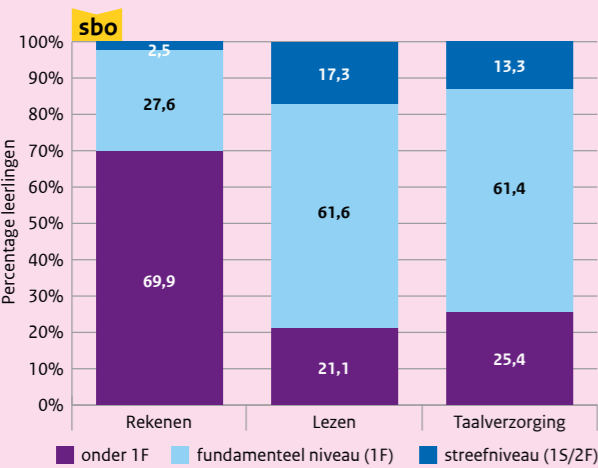
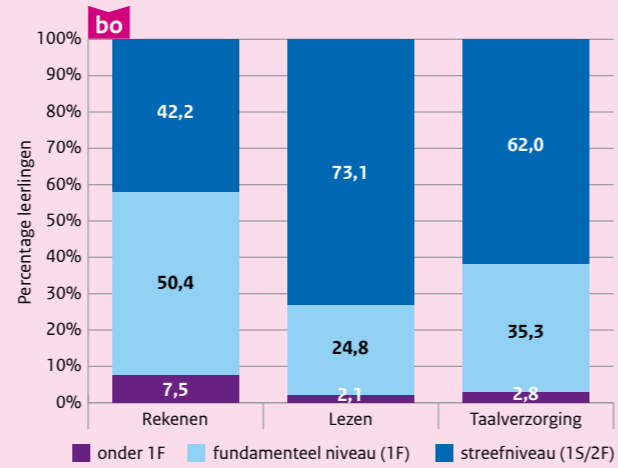
*Inspecteur-generaal van het Onderwijs
Mei 2023*

Blik op lezen, taalverzorging en rekenen

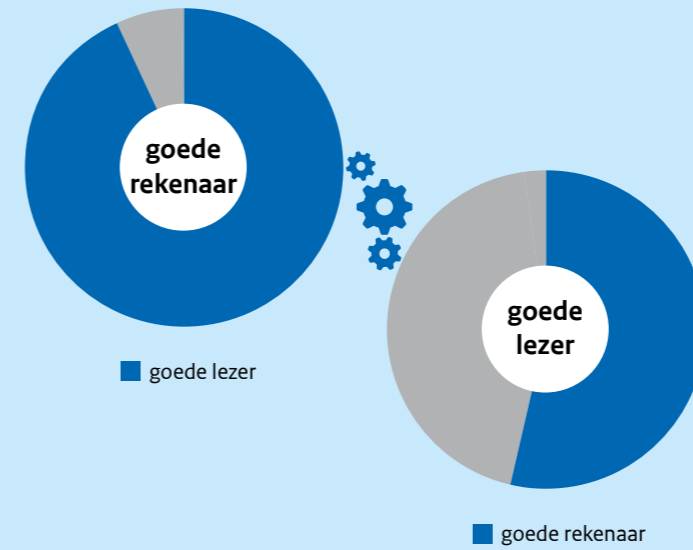
Prestaties op de eindtoets in 2022

In dit rapport brengen we de vaardigheid van leerlingen in 2022 in beeld voor rekenen, lezen en taalverzorging op basis van hun scores op de eindtoets. Voor zowel bo, sbo als so geldt dat de vaardigheid het hoogst is voor lezen en het laagst voor rekenen.

In het bo geldt dat voor alle 3 de leergebieden minstens 85% van de leerlingen niveau 1F beheerst, waarmee de ambitie met betrekking tot dit niveau is behaald. De ambitie van 65% op niveau 1S/2F wordt alleen voor lezen behaald. In het so en met name het sbo behaalt een veel kleiner percentage leerlingen de niveaus 1F en 1S/2F.

1S-rekenaars beheersen streefniveau vaak ook op taaldomeinen

Goede rekenaars zijn ook vaak goede lezers. In het bo weet 96% van de leerlingen met een reken-niveau van 1S ook voor lezen het streefniveau 2F te behalen. In het sbo en so is dit respectievelijk 75 en 80%. Andersom geldt dit een stuk minder (bo 54%; sbo 11%; so 26%).

Hetzelfde patroon is zichtbaar voor de samenhang tussen rekenen en taalverzorging: goede rekenaars zijn veelal ook goed in taalverzorging, maar andersom geldt dit minder.

Opleidingsniveau ouders hangt sterk samen met beheersing referentieniveaus

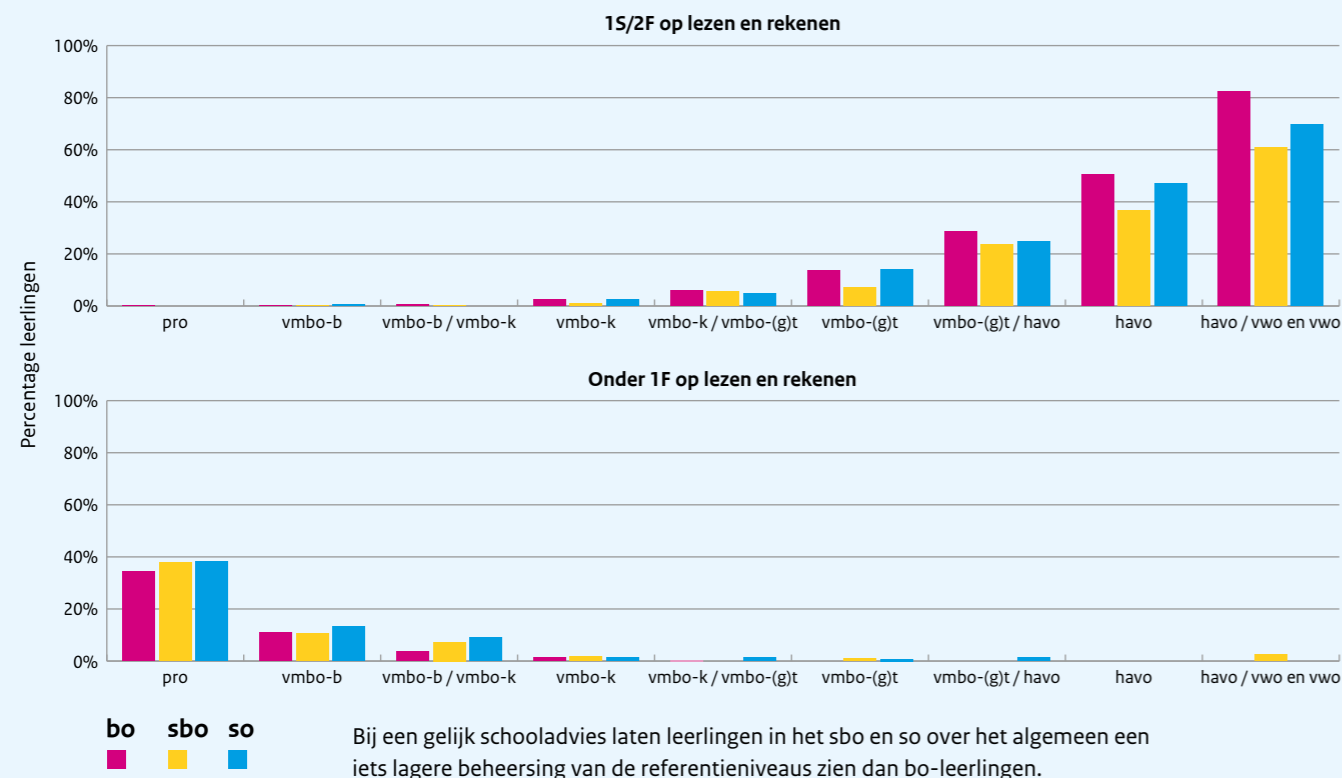
bo	1S/2F
Hoogst behaalde opleidingsniveau ouders (referentiegroep: hbo / associate degree)	
• maximaal mbo-2	-
• mbo-3 of mbo-4	-
• wo of hbo-master	+
Huishoudinkomen (referentiegroep: modaal tot tweemaal modaal)	
• beneden modaal	-
• tweemaal modaal of hoger	+
Migratieachtergrond (referentiegroep: geen migratieachtergrond)	
• 1e generatie niet-westers	+
• westers	+
Meisjes (referentiegroep: jongens)	-
Eenoudergezin (referentiegroep: tweeoudergezin)	-
Schoolweging	-

sbo	1F
Hoogst behaalde opleidingsniveau ouders (referentiegroep: hbo / associate degree)	
• maximaal mbo-2	-
• mbo-3 of mbo-4	-
Meisjes (referentiegroep: jongens)	-

Hoe hoger het opleidingsniveau van ouders, hoe hoger de prestaties van leerlingen op rekenen en lezen. Ook andere kenmerken van de thuisomgeving zoals het huishoudinkomen, de migratieachtergrond en gezinssamenstelling hangen samen met de prestaties. Meisjes behalen minder vaak op

zowel rekenen als lezen het streefniveau (in het bo) en fundamentele niveau (in het sbo) dan jongens. In het bo zien we bovendien dat een lagere schoolweging samengaat met betere leerlingprestaties. Hoe lager de schoolweging, hoe minder complex de leerlingpopulatie op een school.

Verskil beheersing referentieniveaus tussen leerlingen in bo, sbo en so met gelijke schooladviezen

Samenvatting

Hoe goed is de taal- en rekenvaardigheid van Nederlandse leerlingen aan het einde van het basisonderwijs (bo), speciaal basisonderwijs (sbo) en speciaal onderwijs (so)? In dit rapport beantwoorden we deze vraag op basis van de scores van leerlingen op de 5 eindtoetsen waaruit scholen in 2022 konden kiezen. Aangezien ook sbo- en so-leerlingen inmiddels verplicht een eindtoets maken, rapporteren we dit jaar voor het eerst ook over de beheersing van de referentieniveaus aan het einde van het speciaal (basis)onderwijs.

De resultaten in 2022 behandelen we voor alle schooltypen als nulmeting. We vergelijken de resultaten in 2022 dus niet direct met de resultaten van eerdere jaren. Deze vergelijking is niet mogelijk, omdat in 2020 geen eindtoets kon worden afgenomen vanwege de coronamaatregelen in het onderwijs. In het schooljaar 2020-2021 hebben wij vervolgens geen rapportage uitgebracht vanwege problemen rondom de normering van de referentieniveaus. Met terugwerkende kracht bleken deze problemen ook te gelden voor de in 2019¹ afgenomen eindtoetsen. Omdat niet duidelijk is wat de exacte oorzaak is van de problemen, kon het reeds over 2019 gerapporteerde stelselbeeld niet worden hersteld. Daarom kunnen we in dit rapport geen directe trendvergelijking maken, maar leggen we het beeld uit 2019 wel naast de huidige resultaten om te zien of dit overeenkomt. Waar mogelijk maken we ook de vergelijking met resultaten uit andere peilingsonderzoeken naar rekenen-wiskunde en leesvaardigheid (Inspectie van het Onderwijs, 2021; 2022).

In dit rapport brengen we de vaardigheid van leerlingen voor lezen, taalverzorging en rekenen in beeld op basis van referentieniveaus. Voor het einde van het bo, sbo en so gaat het om het fundamentele niveau 1F en het streefniveau 1S/2F (voor taal zijn niveau 1S en 2F aan elkaar gelijk). Het is de bedoeling dat zoveel mogelijk leerlingen aan het

einde van het bo, sbo en so een zo hoog mogelijk niveau bereiken, met 1F als minimum. In het voortgezet onderwijs wordt hier vervolgens op voortgebouwd. Het streefniveau 2F is het algemeen maatschappelijk functioneel niveau. Dat is het niveau dat elke Nederlander minimaal zou moeten beheersen. Bij de introductie van de referentieniveaus is de ambitie geformuleerd dat minimaal 85% van alle leerlingen aan het einde van het primair onderwijs het 1F-niveau beheerst en minimaal 65% het 1S/2F-niveau.

Vooral beheersing streefniveau rekenen blijft achter bij ambitie

In 2022 beheerst een groot deel van de bo-leerlingen niveau 1F voor lezen (98%), taalverzorging (97%) en rekenen (93%). Dit percentage ligt ruim boven de ambitie van 85%. Voor lezen beheerst 73% van de leerlingen het streefniveau 1S/2F. Ook dit percentage ligt boven de ambitie van minimaal 65%. Voor taalverzorging komt de beheersing met 62% in de buurt van het ambitieniveau. Dit geldt niet voor rekenen, waar 42% van de bo-leerlingen het 1S-niveau beheerst.

Het achterblijven van de rekenprestaties ten opzichte van de andere leergebieden is ook zichtbaar in het sbo en so. In het sbo behaalt een groot deel van de leerlingen het fundamentele niveau voor rekenen niet: 30% van de sbo-leerlingen beheerst ten minste het 1F-niveau voor rekenen. Voor lezen beheerst 79% van de leerlingen het fundamentele niveau en voor taalverzorging 75%

¹ In 2022 wordt een nieuwe normeringswerkwijze voor alle eindtoetsen gehanteerd en speelt dit probleem niet meer.

van de leerlingen. Slechts een klein deel van de sbo-leerlingen behaalt het streefniveau voor rekenen (3%), lezen (17%) en taalverzorging (13%).

In het so zien we eenzelfde patroon, al ligt het percentage leerlingen dat de referentieniveaus beheerst hier wat hoger. In het so beheerst een groot deel van de leerlingen die de eindtoets hebben gemaakt het fundamentele niveau voor lezen en taalverzorging (beide 84%). Ruim de helft van de leerlingen beheerst het fundamentele niveau voor rekenen (55%). Het streefniveau wordt door een veel kleinere groep leerlingen behaald (lezen 32%; taalverzorging 25%; rekenen 10%).

Belangrijk om bij deze resultaten te vermelden, is dat we voor het so niet in beeld hebben welke leerlingen tot de eindgroep behoren. We weten met andere woorden niet, of de leerlingen die de eindtoets hebben gemaakt ook alle leerlingen zijn die de eindtoets gemaakt zouden moeten hebben. De resultaten voor so in dit rapport beperken zich daarom tot de groep so-leerlingen die de eindtoets heeft gemaakt en representeren niet per definitie de resultaten voor alle so-leerlingen die tot de doelpopulatie van de eindtoetsen worden gerekend.

Ambities ten aanzien van leesresultaten einde bo ruimschoots behaald

In het bo beheerst 98% van de leerlingen voor leesvaardigheid niveau 1F en 73% niveau 1S/2F. Daarmee worden de ambities ten aanzien van het fundamentele niveau en het streefniveau behaald. Dit is anders dan uit recent peilingsonderzoek op het gebied van leesvaardigheid naar voren kwam (Inspectie van het Onderwijs, 2022). Daaruit bleek dat de groep 8-leerlingen in 2021 de ambitie ten aanzien van het fundamentele niveau weliswaar behaalden, maar dat gold niet voor het streefniveau, 50% behaalde niveau 1S/2F. Bij deze vergelijking is het belangrijk om de context waarin de beide toetsen zijn afgenomen, mee te wegen. Zo is uit onderzoek bekend, dat het belang dat de leerling hecht aan de toets invloed heeft op zijn of haar prestaties (zie bijvoorbeeld Cole & Osterlind, 2008). Omdat de eindtoets een toets is waaraan voor de leerling belangrijke consequenties zijn verbonden, is het belang om hierop goed te presteren doorgaans groter dan bij de leestoets uit het peilingsonderzoek.

Daarnaast werd de leestoets uit het peilingsonderzoek een jaar eerder afgenomen dan de eindtoets waarover hier wordt gerapporteerd. Dit was kort na de tweede scholensluiting in de coronacrisis. Hoewel de invloed van de coronacrisis op de leesprestaties

niet rechtstreeks is af te leiden uit de resultaten van het peilingsonderzoek, toont monitoringsonderzoek aan dat de leergroei met betrekking tot begrijpend lezen relatief laag was in de periode waarin de leestoets uit het peilingsonderzoek werd afgenomen. Deze leergroei heeft zich inmiddels weer hersteld (Haelermans et al., 2022).

Buiten kijf staat echter dat de leesresultaten nog kunnen worden verbeterd. Net als in 2019 al naar voren kwam uit de resultaten van het internationale peilingsonderzoek PISA naar de leesvaardigheid van 15-jarigen (Gubbels et al., 2019), zagen we namelijk ook in Peil. Leesvaardigheid een dalende trend in de leesprestaties. Uit de resultaten op de eindtoetsen komt naar voren dat er met name in het sbo een grote groep leerlingen is die op de eindtoets het fundamentele niveau voor lezen nog niet blijkt te beheersen (21%). Het streefniveau voor lezen wordt zowel in het sbo als in het so door veel leerlingen niet behaald (respectievelijk 17% en 32% behaalt dit niveau).

1S-rekenaars beheersen streefniveau vaak ook voor andere leergebieden

Een klein aantal leerlingen presteert aan het einde van het bo voor zowel rekenen, lezen als taalverzorging onder het fundamentele niveau (0,4%; 669 leerlingen). Anderzijds haalt ruim een derde van alle bo-leerlingen (34%) op alle 3 de leergebieden het streefniveau. In het sbo behaalt een grotere groep leerlingen (9%) het fundamentele niveau voor géén van de 3 onderdelen lezen, rekenen en taalverzorging. Aan de andere kant weet 1% (55 leerlingen) het streefniveau voor elk van de 3 leergebieden te behalen. In het so is de groep leerlingen die het streefniveau voor elk van de 3 leergebieden wél behaalt, ongeveer even groot als de groep die het fundamentele niveau niet behaalt voor lezen, rekenen én taalverzorging (respectievelijk 5% en 6% van de leerlingen).

Het vergelijken van prestaties tussen 2 leergebieden levert inzicht op in de manier waarop de vaardigheid in het ene leergebied samenhangt met de vaardigheid in het andere leergebied. Uit deze vergelijking blijkt dat goede rekenaars ook vaak goede lezers zijn: meer dan driekwart van de leerlingen met een rekenniveau van 1S, weet voor lezen het streefniveau 2F te behalen (bo 93%; sbo 75%; so 80%). Andersom geldt dit echter een stuk minder. Ook is er in het sbo en so een aanzienlijke groep leerlingen die op 2F-niveau leest, maar het fundamentele niveau voor rekenen niet haalt. Hetzelfde patroon is zichtbaar voor de samenhang tussen rekenen en taalverzorging: goede rekenaars hebben ook een goede taalverzorging, maar andersom geldt dit minder.

Verschillen tussen meisjes en jongens in beheersing referentieniveaus anders in bo en so dan in sbo

In het bo presteren meisjes op lezen en taalverzorging beter dan jongens. Maar die laatste presteren weer beter bij rekenen. We zien hetzelfde patroon in het so, al zijn verschillen hier minder groot. In het sbo ligt dit anders: hier behalen jongens vaker het fundamentele niveau voor rekenen én voor lezen. Meisjes halen vaker het 1F-niveau voor taalverzorging. In het sbo behalen jongens voor alle leergebieden vaker het streefniveau.

Kijken we naar de mate waarin zowel voor rekenen als lezen het streefniveau wordt gehaald, dan zien we wel een vergelijkbaar patroon over schooltypen: in zowel het bo, sbo als so lukt jongens dit vaker dan meisjes. In het sbo en so slaagt een groter deel van de meisjes dan van de jongens er niet in het fundamentele niveau te behalen voor zowel rekenen als lezen. In het bo zijn deze percentages klein en nagenoeg gelijk.

Beheersing referentieniveaus verschilt tussen leerlingen met gelijke schooladviezen

Vergelijken we de beheersing van de referentieniveaus tussen de schooltypen bo, sbo en so, dan zien we duidelijke verschillen. Maar hoe zit dit als we kijken naar leerlingen met hetzelfde advies voor vervolgonderwijs? Bij een gelijk schooladvies laten leerlingen in het sbo en so over het algemeen een iets lagere beheersing van het fundamentele niveau zien dan bo-leerlingen. Dit geldt met name voor het leergebied rekenen en voor leerlingen met meer praktijkgeoriënteerde leerwegen. Zo behaalt 69% van de bo-leerlingen met een advies voor vmbo basisberoepsgerichte leerweg/vmbo kaderberoepsgerichte leerweg (vmbo-b/vmbo-k-advies) het 1F-niveau voor rekenen, tegenover 43% van de sbo-leerlingen en 53% van de so-leerlingen met hetzelfde advies.

Op dit vlak zijn de verschillen tussen so en bo kleiner dan de verschillen tussen sbo en bo. Vergelijken we de sbo- en so-leerlingen met hetzelfde schooladvies, dan zien we dat de beheersing van de referentieniveaus voor leerlingen in het so over het algemeen, met uitzondering van het leergebied lezen, hoger ligt dan in het sbo. Voor het leergebied lezen geldt overigens in algemene zin dat er kleine verschillen in beheersing zijn tussen leerlingen met een gelijk schooladvies in de verschillende schooltypen.

Opleidingsniveau ouders hangt sterk samen met beheersing referentieniveaus

Voor alle schooltypen geldt dat er een sterk verband is tussen het opleidingsniveau van ouders en de mate waarin hun kinderen de referentieniveaus voor lezen, taalverzorging en rekenen beheersen: hoe hoger het opleidingsniveau van de ouders, des te hoger het aandeel leerlingen dat de referentieniveaus beheerst. Voor het leergebied rekenen is dit verband het sterkst aanwezig.

Ook als we alle leerling- en schoolkenmerken die mogelijk verband houden met de beheersing van de referentieniveaus in samenhang beschouwen (alleen mogelijk voor het bo en sbo), is het opleidingsniveau van ouders een belangrijke factor. Dat geldt eveneens voor het inkomensniveau van ouders, maar in mindere mate en alleen in het bo: hoe hoger het huishoudinkomen, des te hoger is de kans dat de bo-leerling het streefniveau voor lezen en rekenen beheerst. Daarnaast zien we dat meisjes het streefniveau (in het bo) en het fundamentele niveau (in het sbo) voor rekenen en lezen minder vaak behalen dan jongens.

Ook de gezinssamenstelling houdt verband met de beheersing van het streefniveau voor lezen en rekenen in het bo: leerlingen uit eenoudergezinnen behalen minder vaak het streefniveau. Op schoolniveau is een hogere schoolweging gerelateerd aan een lagere kans op het behalen van het streefniveau.

De relatie met de migratieachtergrond is complex: als we corrigeren voor het opleidingsniveau van ouders zien we dat westerse migranten en leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond van de eerste generatie iets vaker het streefniveau beheersen dan leerlingen zonder migratieachtergrond. Indien we geen rekening houden met de verschillen in geregistreerd opleidingsniveau, behalen leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond minder vaak het fundamentele niveau en het streefniveau dan leerlingen die geen of een westerse migratieachtergrond hebben. Dit bekend dat leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond boven verwachting presteren, gegeven het geregistreerde opleidingsniveau van hun ouders. Wanneer we de relatie tussen het opleidingsniveau en de migratieachtergrond van leerlingen nader bekijken, zien we dan ook dat vooral leerlingen van laagopgeleide ouders met migratieachtergrond een grotere kans hebben op het behalen van het streefniveau voor lezen en rekenen dan kinderen van laagopgeleide ouders zonder migratieachtergrond.

NO MORE LIMITS

1 Inleiding

In dit rapport beschrijven we de taal- en rekenvaardigheid van Nederlandse leerlingen aan het einde van het basisonderwijs (bo), speciaal basisonderwijs (sbo) en speciaal onderwijs (so). Dit doen we op basis van de scores van leerlingen op 5 eindtoetsen. Aangezien ook sbo- en so-leerlingen inmiddels verplicht een eindtoets maken, rapporteren we dit jaar voor het eerst ook over de beheersing van de referentieniveaus aan het einde van het speciaal (basis)onderwijs. In 2019 schetsten we voor het laatst een landelijk beeld van de beheersing van de referentieniveaus. Voor de tussenliggende jaren ontbreekt dit beeld, omdat er in 2020 geen eindtoets kon worden afgenomen vanwege de coronamaatregelen in het onderwijs. In het schooljaar 2020-2021 was er geen rapportage mogelijk vanwege de problematiek rondom de normering van de referentieniveaus.

1.1 Eindtoetsen

Sinds het schooljaar 2014-2015 maken alle leerlingen in groep 8 verplicht een eindtoets. Vanaf 2015-2016 meten alle eindtoetsen de beheersing van de referentieniveaus² voor lezen, taalverzorging en rekenen. Toen de eindtoets verplicht werd in het bo, was er vanuit de overheid nog geen toets beschikbaar voor leerlingen in het sbo en so. Met de Adaptieve Centrale Eindtoets kwam deze toets er in 2019-2020. Vanaf dat schooljaar geldt daarom ook in deze schooltypen de verplichting om de eindtoets te maken (Slob, 2018).

Sinds een verplichte eindtoets in het bo is ingevoerd, rapporteren we jaarlijks over de taal- en rekenvaardigheid van Nederlandse leerlingen. In eerdere rapportages (Inspectie van het Onderwijs, 2016, 2017, 2018) gebruikten we hiervoor de gegevens van één eindtoets: de Centrale Eindtoets van het College voor Toetsen en Examens (CvTE). We gebruikten enkel de gegevens van deze toets, omdat er verschillen waren in de wijze waarop de verschillende eindtoetsen de beheersing van de referentieniveaus in kaart brachten (Glas et al., 2016).

Met ingang van het schooljaar 2017-2018 bevatten alle eindtoetsen echter eenzelfde set opgaven voor lezen, taalverzorging en rekenen, de zogeheten ankeropgaven. Deze opgaven maken het mogelijk om de resultaten op de verschillende eindtoetsen beter met elkaar te vergelijken. In 2018-2019 werd deze vergelijkbaarheid voldoende geacht om een landelijk beeld te schetsen van de taal- en rekenvaardigheid van leerlingen aan het einde van het basisonderwijs (Expertgroep Toetsen PO, 2019). Over 2018-2019 baseerden

---

² In 2021 kwam aan het licht dat de uitgangspunten voor de normering van de referentieniveaus voor de Centrale Eindtoets enerzijds, en de andere eindtoetsen anderzijds, uiteenlopen. Dit heeft geen gevolgen gehad voor de toetsadviezen die leerlingen hebben ontvangen, maar had wel consequenties voor de vergelijkbaarheid tussen toetsen op de beheersing van de referentieniveaus zowel in 2021 zelf, als – met terugwerkende kracht – in 2019. Het is dan ook niet mogelijk om een beeld te schetsen over het schooljaar 2020-2021 en om een trendvergelijking te maken met 2018-2019 (Slob, 2021; Wiersma, 2022).

we ons dan ook voor het eerst op de resultaten van alle eindtoetsen. De resultaten in dat schooljaar werden daarom ook wel gezien als een nulmeting (Inspectie van het Onderwijs, 2020).

Ook in deze rapportage gebruiken we de resultaten van alle toegelaten eindtoetsen³. We maken echter geen trendvergelijking met de vorige meting. Dit omdat er in 2021 met terugwerkende kracht problemen aan het licht kwamen rondom de normering van de referentieniveaus in zowel 2019 als 2021. Om die reden is er in 2021 geen landelijk beeld gerapporteerd. Hoewel we geen directe trendvergelijking kunnen maken, zullen we het beeld uit 2019 wel naast de huidige resultaten leggen om te zien of het beeld overeenkomt. Daarnaast zullen we de resultaten waar mogelijk vergelijken met de resultaten uit andere peilingsonderzoeken naar rekenen-wiskunde en leesvaardigheid (Inspectie van het Onderwijs, 2021, 2022).

1.2 Referentieniveaus en ambitie

De referentieniveaus voor taal en rekenen beschrijven wat leerlingen, van de basisschool tot aan het hoger onderwijs, moeten kennen en kunnen op deze leergebieden. De niveaus zijn beschreven in 2 kwaliteiten: de fundamentele kwaliteit (F) en de streefkwaliteit (S)⁴. Niveau 1F en 1S zijn van toepassing op leerlingen aan het einde van het bo, sbo en so, met uitzondering van zeer moeilijk lerende of meervoudig gehandicapte leerlingen; voor hen gelden geen referentieniveaus. Het is de bedoeling dat zoveel mogelijk leerlingen aan het einde van het basisonderwijs een zo hoog mogelijk niveau bereiken, met niveau 1F als minimum. In het voortgezet onderwijs wordt hier vervolgens op voortgebouwd.

Voor taal zijn er niveaubeschrijvingen voor de leergebieden mondelinge taalvaardigheid, leesvaardigheid, schrijfvaardigheid, en begrippenlijst en taalverzorging⁵. Voor de referentieniveaus taal geldt, dat het streefniveau gelijk is aan het opvolgende fundamentele niveau (dus voor primair onderwijs is 1S gelijk aan 2F). Voor rekenen is dit niet het geval. Daar richten de fundamentele niveaus zich op een meer toepassingsgerichte benadering van rekenen, terwijl de streefniveaus al voorbereiden op de meer abstracte wiskunde. Niveau 2F is het algemeen maatschappelijk functioneel niveau. Dat is het niveau dat elke Nederlander zou moeten beheersen (Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen, 2009).

De Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen (commissie Meijerink) stelde de referentieniveaus op in 2009. Daarbij gaf de commissie voor het leergebied rekenen aan dat niveau 1F op dat moment haalbaar zou moeten zijn voor 75% van de leerlingen aan het einde van het primair onderwijs en 1S voor 50% van de leerlingen. De commissie sprak daarbij de ambitie uit dat minimaal 85% van de leerlingen niveau 1F voor rekenen zou gaan beheersen. Voor het streefniveau ging zij uit van 65% om voor leerlingen die uitstromen naar vmbo-(g)t (gemengde of theoretische leerweg), havo of vwo een goede aansluiting op het voortgezet onderwijs te bewerkstelligen. Deze lijn volgend, is deze ambitie vervolgens ook op de beheersing van het 1F- en 2F-niveau binnen het taaldomein toegepast (Dekker & Bussemaker, 2013).

Een globale beschrijving van de referentieniveaus 1F en 1S/2F voor de leergebieden lezen, taalverzorging en rekenen is opgenomen in bijlage 1.

1.3 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 bespreken we de resultaten voor leerlingen en scholen in het bo, in hoofdstuk 3 die van leerlingen in het sbo en in hoofdstuk 4 die van leerlingen in het so.

³ De eindtoetsen die scholen in 2022 konden afnemen, zijn: de Centrale Eindtoets van CvTE (40%), de IEP-eindtoets van bureau ICE (35%), ROUTE 8 van A-Vision (18%), de Dia-eindtoets van Diataal bv (4%) en de AMN-eindtoets van AMN bv (3%).

⁴ Zie voor meer uitleg over de referentieniveaus de rapportage van de Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen (2009).

⁵ In de begrippenlijst staan termen en concepten die leerlingen en leerkrachten nodig hebben om over taalvaardigheid van gedachten te wisselen. Bij taalverzorging gaat het om zaken die in dienst staan van een verzorgde schriftelijke taalproductie, vooral spelling (Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen, 2009).

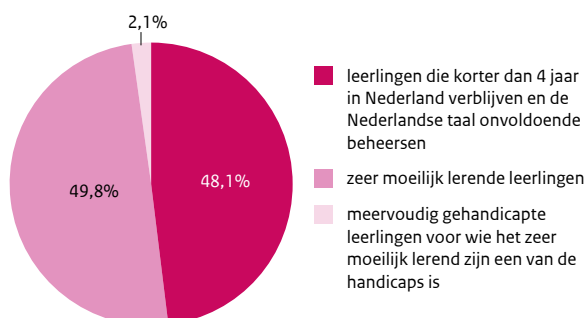
2 Prestaties einde basisonderwijs

De prestaties van leerlingen op de eindtoets geven informatie over hun niveau op het gebied van taal en rekenen aan het einde van de basisschool. Op dat niveau stromen ze door naar het voortgezet onderwijs. In dit hoofdstuk beschrijven we het niveau van basisschoolleerlingen in 2022 (paragraaf 2.2). Daarbij gebruiken we de gegevens van de 5 eindtoetsen. Ook beschrijven we hoe de prestaties samenhangen met achtergrondkenmerken van leerlingen (paragraaf 2.3). Daarnaast bekijken we hoe scholen verschillen in de prestaties van groep 8-leerlingen (paragraaf 2.4). Voor we ingaan op de prestatie-niveaus van leerlingen, brengen we eerst in kaart op basis van welke ontheffingsgronden een deel van de leerlingen juist niet heeft deelgenomen aan de eindtoets (paragraaf 2.1).

2.1 Deelname en ontheffingen

In het regulier basisonderwijs (bo) heeft een klein deel van de leerlingen geen eindtoets gemaakt. In totaal hebben 1.617 bo-leerlingen (0,9%) op basis van een geregistreerde ontheffingsgrond niet deelgenomen aan de eindtoets. Figuur 2.1a geeft aan om welke ontheffingsgronden het hier gaat. Het betreft met name zeer moeilijk lerende kinderen (49,8%) en leerlingen die korter dan 4 jaar in Nederland verblijven en de Nederlandse taal nog onvoldoende beheersen (48,1%).

Figuur 2.1a Ontheffingsgronden van bo-leerlingen die niet hebben deelgenomen aan de eindtoets (n=1617)

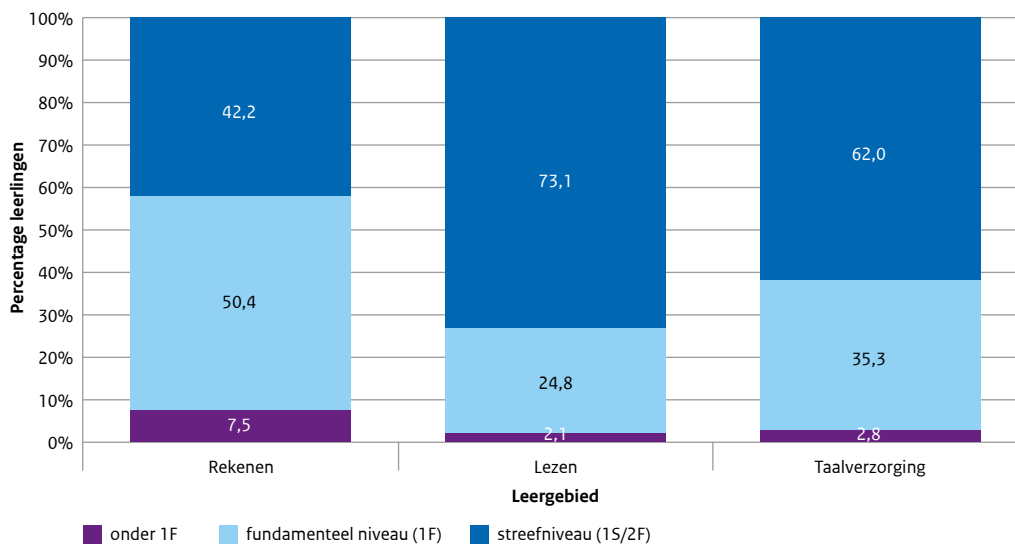
2.2 Wat kennen en kunnen achtstegroepers in Nederland?

2.2.1 Prestaties lezen, taalverzorging en rekenen in 2022

Figuur 2.1.1a laat zien hoeveel leerlingen in 2022 de referentieniveaus beheersen voor rekenen, lezen en taalverzorging. In de figuur is zichtbaar dat veel leerlingen het fundamentele niveau (1F) beheersen, vooral voor lezen (97,9%) en taalverzorging (97,2%). Slechts respectievelijk 2,1% en 2,8% van de leerlingen beheerst het fundamentele niveau voor deze leergebieden nog niet. Voor rekenen beheerst 7,5% (12.765 leerlingen) van de leerlingen dit fundamentele niveau nog niet. Voor alle 3 de leergebieden geldt dat minstens 85% het fundamentele niveau beheerst, waarmee de ambitie met betrekking tot het fundamentele niveau is behaald.

Het streefniveau wordt voor lezen door 73,1% van de bo-leerlingen behaald. Dit ligt ruim boven de ambitie van 65%. Voor rekenen en taalverzorging wordt deze ambitie echter niet gehaald: voor taalverzorging behaalt 62,0% het streefniveau, voor rekenen is dit slechts het geval bij 42,2% van de leerlingen.

Figuur 2.1.1a Percentage bo-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst (n=171003)

Gezien de in paragraaf 1.1 beschreven problematiek rondom de eindtoetsdata, kunnen we geen trend rapporteren over de voorgaande jaren. Wel kunnen we de uitkomsten afzetten tegen eerder peilingsonderzoek onder leerlingen in groep 8 op het gebied van lezen en rekenen. Deze peilingen vonden plaats in respectievelijk 2019 en 2021. We zien dan dat op de eindtoets in 2022 een hoger aandeel leerlingen minstens 1F behaalt: zowel voor rekenen (92,5% ten opzichte van 82,4%; Inspectie van het Onderwijs, 2020) als lezen (97,9% ten opzichte van 87,9%; Inspectie van het Onderwijs, 2022). Het is hierbij echter belangrijk om op te merken dat deze verschillen waarschijnlijk zijn toe te schrijven aan verschillende toetscondities: zo is de eindtoets een *high stakes*-toets, waar voor leerlingen belangrijke consequenties aan zijn verbonden en waar ze dan ook veel belang aan zullen hechten. De peilingsonderzoeken worden daarentegen afgenomen onder *low stakes*-toetscondities voor leerlingen. Daardoor presteren leerlingen waarschijnlijk minder op de toppen van hun kunnen. Ook uit ander onderzoek is bekend dat prestaties tussen low en high stakes-condities kunnen verschillen. Dit, omdat de leerling minder belang hecht aan de low stakes-toets en de prestaties daarom lager kunnen liggen (zie bijvoorbeeld Cole & Osterlind, 2008). Bovendien weten we uit onderzoek dat er -vooral in onderwijsstelsels als het Nederlandse waar leerlingen worden gesorteerd over verschillende onderwijsroutes- er meer gebruik wordt gemaakt van schaduwonderwijs om geselecteerd te kunnen worden voor de gewenste route (Elffers en Jansen, 2019).

Daarnaast geldt voor de vergelijking met het peilingsonderzoek naar leesvaardigheid, dat de afnameperiode van dat onderzoek in beschouwing moet worden genomen. Dit onderzoek vond namelijk plaats net na de tweede scholensluiting in het voorjaar van 2021. Hoewel de invloed van de coronacrisis op de leesprestaties

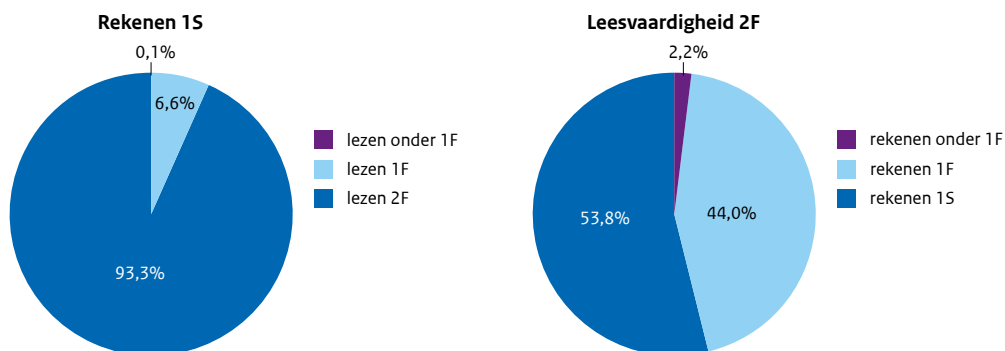
niet rechtstreeks uit de resultaten van het peilingsonderzoek is af te leiden, toont monitoringsonderzoek aan dat de leergroei met betrekking tot begrijpend lezen in de afnameperiode relatief laag was. Deze leergroei heeft zich in de afnameperiode van de eindtoets weer hersteld (Haelermans et al., 2022).

2.2.2 Samenhang prestaties lezen, taalverzorging en rekenen

Een klein aantal leerlingen presteert aan het einde van de basisschool voor zowel rekenen, lezen als taalverzorging onder het fundamentele niveau (0,4%; 669 leerlingen). Anderzijds haalt ruim een derde van alle bo-leerlingen (34,2%) op elk van de 3 leergebieden het streefniveau.

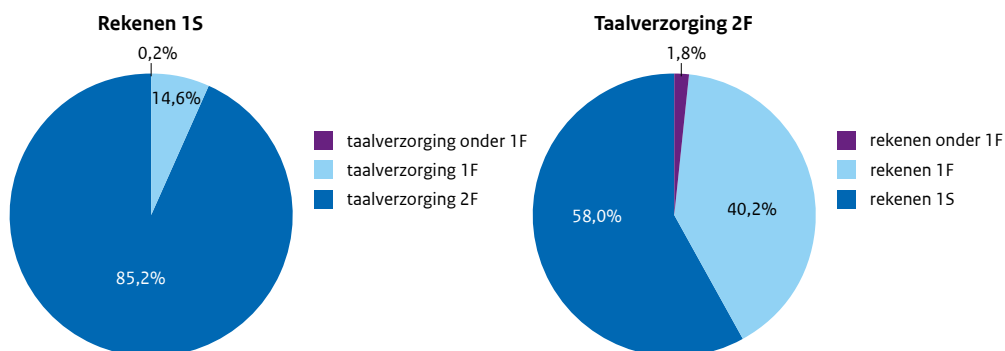
We kunnen op eenzelfde manier de prestaties tussen 2 leergebieden vergelijken. Dit levert inzicht op in de manier waarop de vaardigheid in het ene leergebied samenhangt met de vaardigheid in het andere leergebied. In figuur 2.2.2a vergelijken we de resultaten voor lezen en rekenen. Hieruit wordt duidelijk dat de leerlingen die voor rekenen het streefniveau beheersen, dit veelal ook doen voor lezen (93,3%). Andersom geldt dit echter een stuk minder. Van de leerlingen die op het streefniveau kunnen lezen, kan 53,8% rekenen op niveau 1S. Tegelijk zijn er weinig leerlingen bij wie de reken- en leesprestatie heel sterk afwijken: slechts 0,1% van de leerlingen die rekenen op 1S, behaalt voor lezen 1F niet en 2,2% van de leerlingen die lezen op 2F, behaalt 1F voor rekenen niet.

Figuur 2.2.2a Percentage bo-leerlingen met streefniveau rekenen, naar behaald niveau lezen (n=72116); percentage bo-leerlingen met streefniveau lezen, naar behaald niveau rekenen (n=125062)

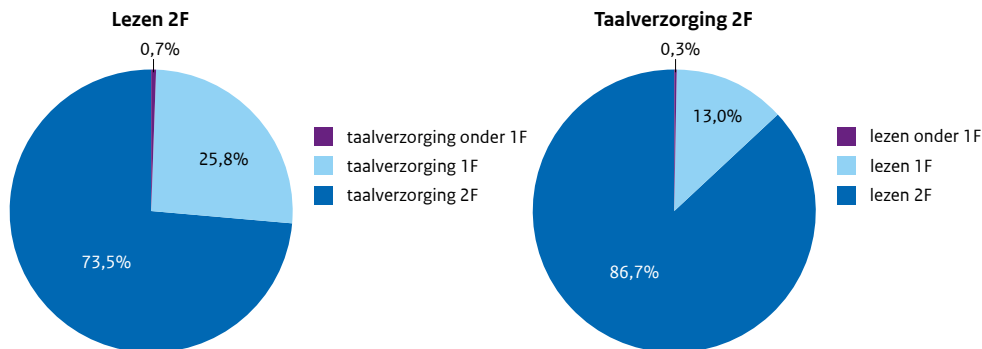
Ditzelfde patroon is zichtbaar bij het vergelijken van de behaalde referentieniveaus voor rekenen en taalverzorging, al is dit iets minder extreem (zie figuur 2.2.2b). Van de bo-leerlingen die voor rekenen 1S beheersen, kan 85,2% het niveau 2F van taalverzorging aan. Andersom kan 58,0% van de bo-leerlingen die op taalverzorging 2F hebben behaald, rekenen op niveau 1S.

Figuur 2.2.2b Percentage bo-leerlingen met streefniveau rekenen, naar behaald niveau taalverzorging (n=72116); percentage bo-leerlingen met streefniveau taalverzorging, naar behaald niveau rekenen (n=105979)

In figuur 2.2.2c vergelijken we de behaalde referentieniveaus voor lezen en taalverzorging. We zien daar dat bijna driekwart (73,5%) van de leerlingen die lezen op 2F, ook het streefniveau voor taalverzorging aan kan. Van de leerlingen die 2F op taalverzorging aan kunnen, kan 86,7% ook lezen op 2F.

Figuur 2.2.2c Percentage bo-leerlingen met streefniveau lezen, naar behaald niveau taalverzorging (n=125062); percentage bo-leerlingen met streefniveau taalverzorging, naar behaald niveau lezen (n=105979)

2.3 Wat is de samenhang van achtergrondkenmerken met de prestaties van leerlingen in het bo?

In deze paragraaf kijken we naar de samenhang tussen de prestaties van bo-leerlingen op de eindtoets met een aantal achtergrondkenmerken van leerlingen. Dit zijn bijvoorbeeld geslacht, het schooladvies voor vervolgonderwijs en kenmerken van hun thuisomgeving, zoals hun gezinssamenstelling en het opleidingsniveau van de ouders. Per kenmerk kijken we of het aandeel leerlingen dat de referentieniveaus per leergebied behaalt, verschilt. Ook zoomen we in op de groep leerlingen die zowel voor rekenen als lezen het streefniveau weet te behalen en de groep leerlingen die voor beide gebieden het fundamentele niveau niet behaalt aan het einde van het basisonderwijs⁶. Verschillen deze groepen naar achtergrondkenmerken?

2.3.1 Meisjes en jongens

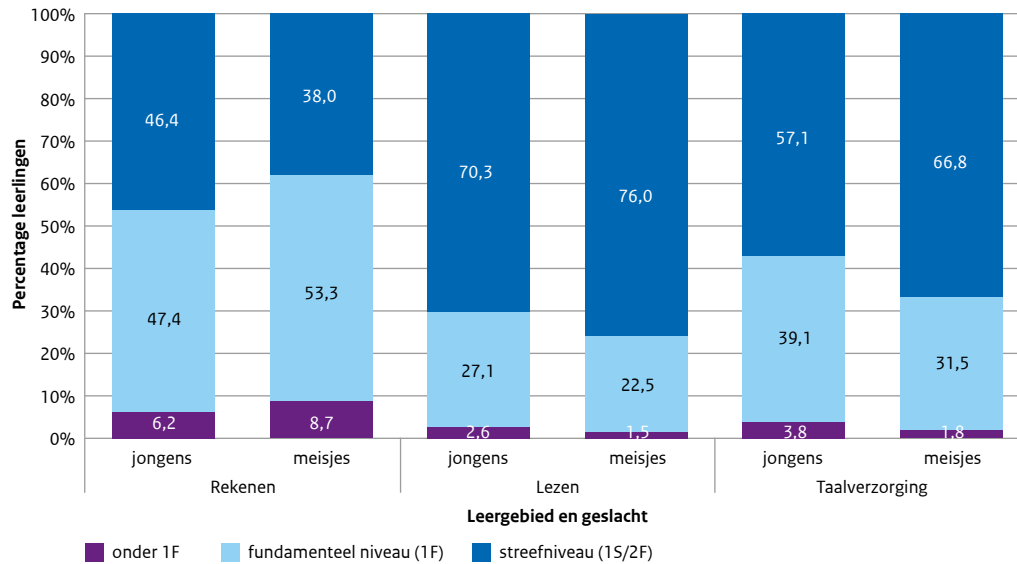
Op het leergebied rekenen presteren jongens beter dan meisjes, terwijl meisjes beter presteren op de leergebieden lezen en taalverzorging (zie figuur 2.3.1a). Voor lezen zijn de verschillen tussen jongens en meisjes kleiner dan voor rekenen en taalverzorging.

Voor lezen halen zowel jongens (70,3%) als meisjes (76,0%) de ambitie van 65% 2F. Voor taalverzorging geldt dat meisjes (66,8%) deze ambitie wel halen, maar jongens (57,1%) niet. Op dit leergebied verschilt het percentage leerlingen dat 2F behaalt ook het sterkst tussen jongens en meisjes. Op het leergebied rekenen ligt zowel het percentage jongens als meisjes dat 1S haalt onder de 65%.

Waar we eerder zagen dat een aanzienlijk deel van de leerlingen 1F voor rekenen niet weet te behalen, blijkt uit figuur 2.3.1a dat dit nog sterker geldt voor meisjes (8,7%) dan voor jongens (6,2%).

⁶ We zoomen hierbij in op leerlingen die zowel op het gebied van lezen als rekenen relatief laag en hoog scores. Taalverzorging laten we hierbij achterwege omdat het een meer ondersteunende vaardigheid betreft, die tevens sterk samengaat met leesvaardigheid (zie ook figuur 2.2.2c).

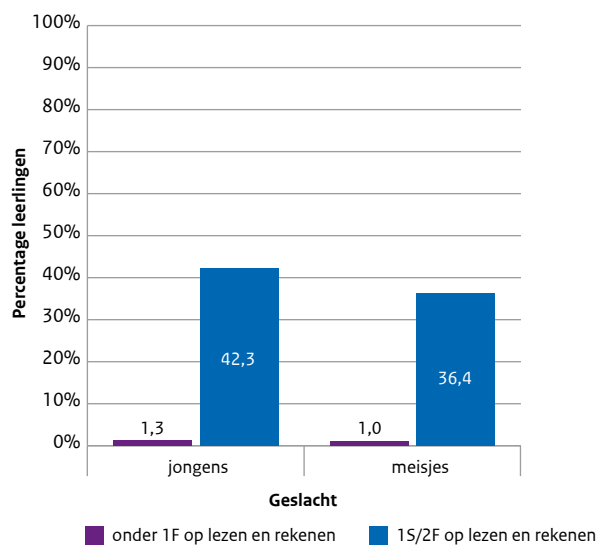
Figuur 2.3.1a Percentage jongens (n=85017) en meisjes (n=85986) in het bo dat de referentieniveaus beheerst

Ook in 2019 presteerden meisjes beter op lezen en taalverzorging, terwijl jongens beter presteerden op rekenen. De grootste verschillen in prestaties tussen jongens en meisjes zagen we ook toen bij taalverzorging.

Het aandeel jongens en meisjes dat voor zowel rekenen als lezen het fundamentele niveau niet weet te behalen is vrijwel gelijk (1,3% van de jongens; 1,0% van de meisjes; figuur 2.3.1b). Van de jongens weet 42,3% het streefniveau voor rekenen én lezen te halen. Bij meisjes is dit aandeel met 36,4% wat lager.

Figuur 2.3.1b Percentage bo-leerlingen dat zowel op lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort en het percentage leerlingen dat op zowel lezen als rekenen het streefniveau beheerst, naar geslacht (jongens n=85017; meisjes n=85986)

2.3.2

Schooladvies

Het aandeel leerlingen dat de referentieniveaus behaalt, is in figuur 2.3.2a weergegeven per advies en leergebied. De mate waarin leerlingen de referentieniveaus beheersen op de 3 leergebieden, hangt sterk samen met het advies dat leerlingen krijgen voor het vervolgonderwijs (het schooladvies⁷). Leerlingen met een schooladvies voor meer praktijkgericht vervolgonderwijs behalen minder vaak het fundamentele niveau en het streefniveau dan leerlingen met een schooladvies voor meer theoretisch onderwijs.

Voor rekenen valt op dat meer dan de helft van de leerlingen met de adviezen praktijkonderwijs (pro) en vmbo-b het 1F-niveau niet weet te behalen (pro 82,6%; vmbo-b 51,4%). Een derde van de leerlingen met advies vmbo-b/vmbo-k presteert op rekenen onder 1F (31,2%). Voor lezen en taalverzorging liggen deze percentages aanmerkelijk lager. Hier geldt dat ruim een derde van de leerlingen met advies pro 1F niet behaalt (lezen: 37,4%; taalverzorging: 36,3%). Ditzelfde geldt voor ongeveer 1 op de 6 leerlingen met advies vmbo-b (lezen: 15,9%; taalverzorging: 17,2%). Van de leerlingen met advies vmbo-b/vmbo-k geldt dat 8 tot 10% van de leerlingen onder 1F presteert op de taaldomeinen.

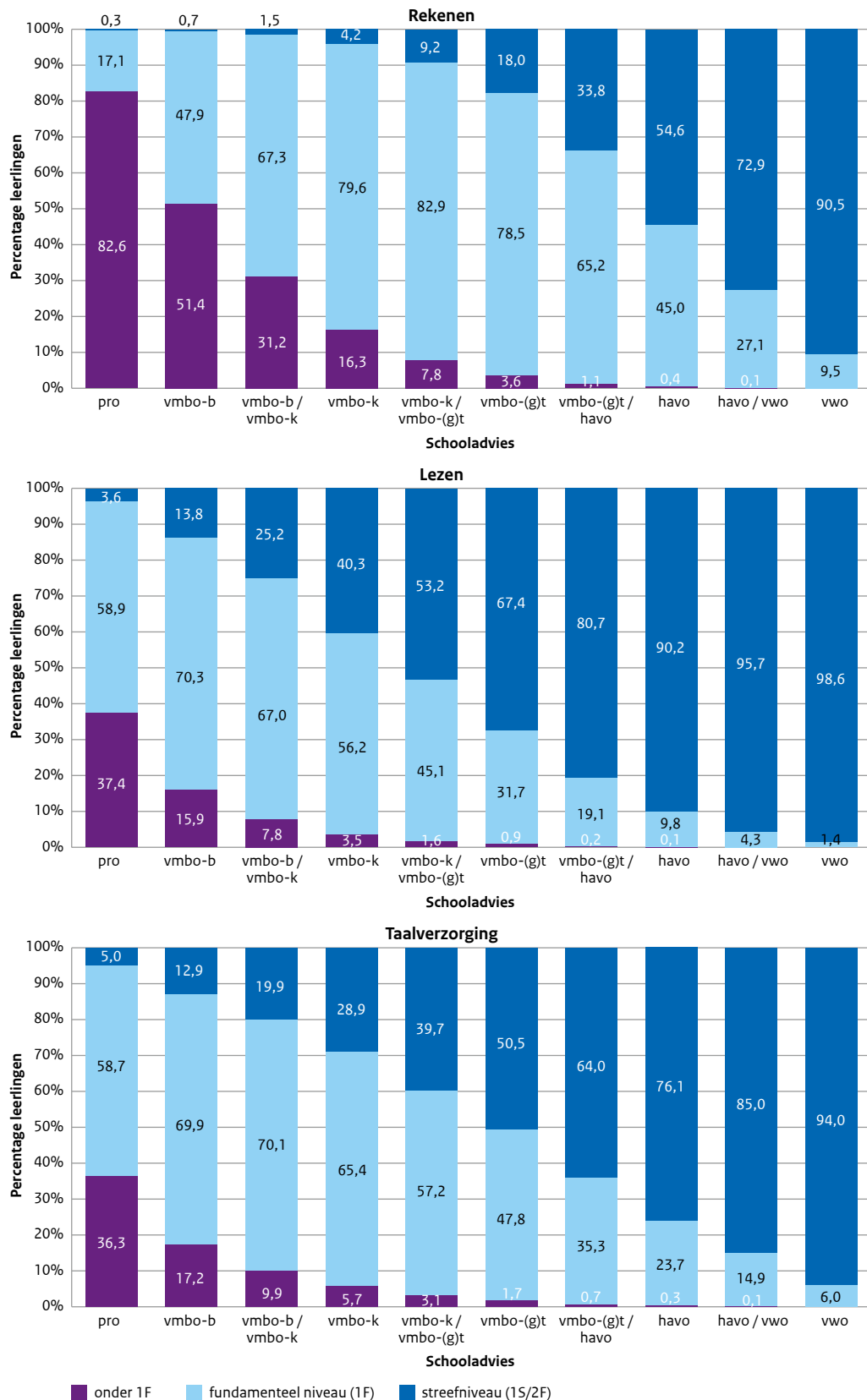
De ambitie van 65% van de leerlingen op het streefniveau wordt voor rekenen alleen gehaald door leerlingen met schooladvies havo/vwo of vwo (respectievelijk 72,9% en 90,5% behaalt 1S). Voor lezen wordt deze ambitie alleen door de leerlingen met het schooladvies vmbo-(g)t of hoger behaald. Voor taalverzorging lukt dit alleen de groep leerlingen met een havo-, havo/vwo- of vwo-advies.

Het patroon dat leerlingen met een schooladvies voor meer theoretisch onderwijs vaker het streefniveau weten te halen, blijkt ook uit figuur 2.3.2b. Van de leerlingen met vwo-advies kan 89,5% rekenen en lezen op niveau 1S/2F. Tegelijkertijd zien we in dezelfde figuur dat 1 op de 10 leerlingen (10,9%) met vmbo-b-advies het fundamentele niveau noch voor lezen, noch voor rekenen beheerst. Van de groep leerlingen met een vmbo-(g)t-/havo-advies of hoger weten alle leerlingen minstens 1F te halen voor rekenen en lezen. Omgekeerd is er 1 leerling met een geregistreerd pro-advies en zijn er 30 leerlingen met een vmbo-b-advies die voor zowel rekenen als lezen het streefniveau behalen.

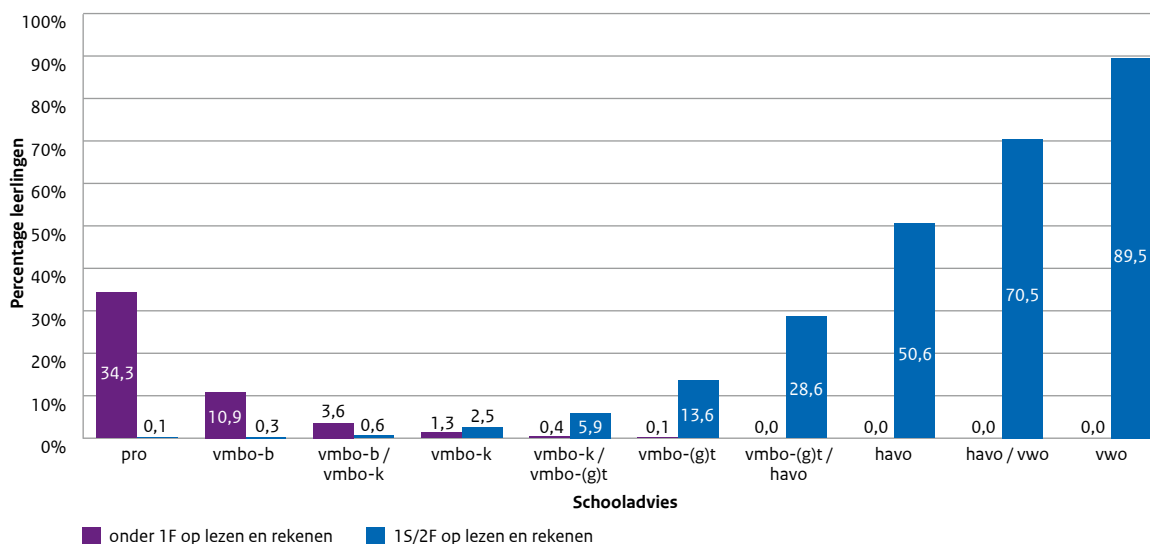
---

⁷ Het schooladvies is het oorspronkelijke advies voor het vervolgonderwijs dat de basisschool heeft afgegeven vóór eventuele bijstelling op basis van de behaalde eindtoetscore. Het is mogelijk dat scholen dit advies op basis van de verplichte heroverweging, na het bekend worden van het toetsadvies, naar boven bijstellen. Leerlingen met een advies voortgezet speciaal onderwijs of voor wie geen advies kon worden vastgesteld, worden hier buiten beschouwing gelaten.

Figuur 2.3.2a Percentage bo-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst, naar schooladvies (pro n=906; vmbo-b n=944; vmbo-b/vmbo-k n=704; vmbo-k n=1618; vmbo-k/vmbo-(g)t n=924; vmbo-(g)t n=2917; vmbo-(g)t/havo n=1772; havo n=2768; havo/vwo n=1895; vwo n=32535)

Figuur 2.3.2b Percentage bo-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort en het percentage leerlingen dat op zowel lezen als rekenen het streefniveau beheerst, naar schooladvies (pro n=906; vmbo-b n=9445; vmbo-b/vmbo-k n=7043; vmbo-k n=16182; vmbo-k/vmbo-(g)t n=9241; vmbo-(g)t n=29176; vmbo-(g)t/havo n=17727; havo n=27688; havo/vwo n=18950; vwo n=32535)

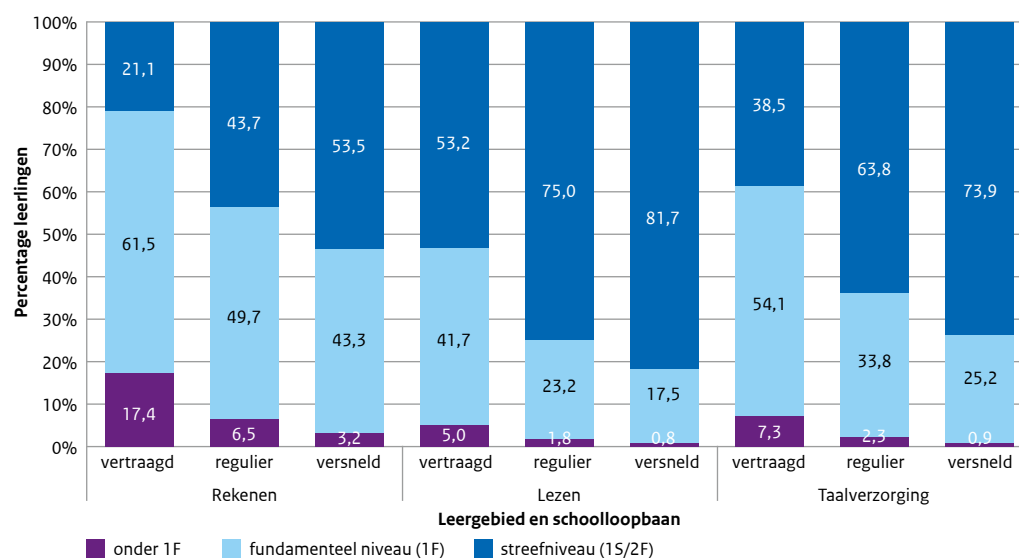
2.3.3

Schoolloopbaan

In figuur 2.3.3a staan de prestaties op de eindtoets uitgesplitst naar de schoolloopbaan⁸ van leerlingen. Leerlingen die langer doen over de basisschoolperiode presteren minder goed op de eindtoets dan leerlingen die de basisschool in 8 jaar doorlopen. Leerlingen die de basisschool versneld doorlopen, presteren juist beter. Dit patroon zien we terug bij zowel rekenen, lezen als taalverzorging.

Bekijken we het percentage leerlingen dat voor zowel rekenen als lezen het streefniveau haalt (figuur 2.3.3b), dan zien we ook daar dat leerlingen met een verkorte schoolloopbaan vaker het streefniveau op beide leergebieden halen.

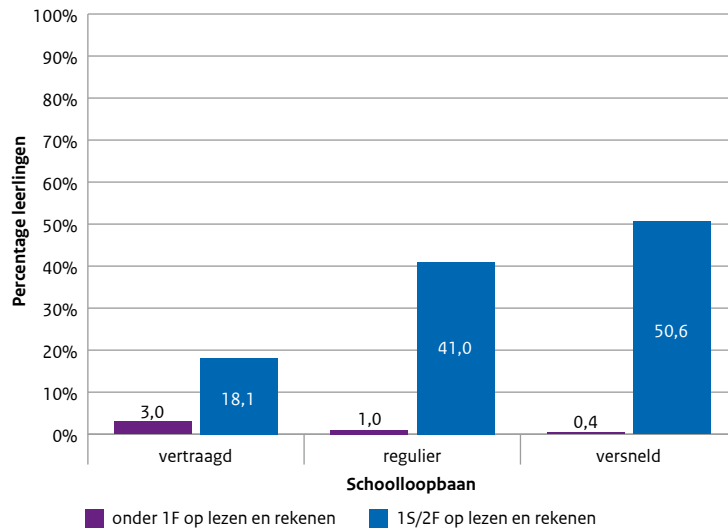
Figuur 2.3.3a Percentage bo-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst, naar schoolloopbaan (versneld n= 21884; regulier n=127877; vertraagd n=21242)

⁸ Hierbij is de volgende indeling gehanteerd voor leerlingen in groep 8 op teldatum 1 oktober: versneld betekent leerling is 10 jaar of jonger, regulier betekent leerling is 11 jaar, vertraagd betekent leerling is 12 jaar of ouder.

Figuur 2.3.3b Percentage bo-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort en het percentage leerlingen dat op zowel lezen als rekenen het streefniveau beheerst, naar schoolloopbaan (versneld $n=21884$; regulier $n=127877$; vertraagd $n=21242$)

2.3.4

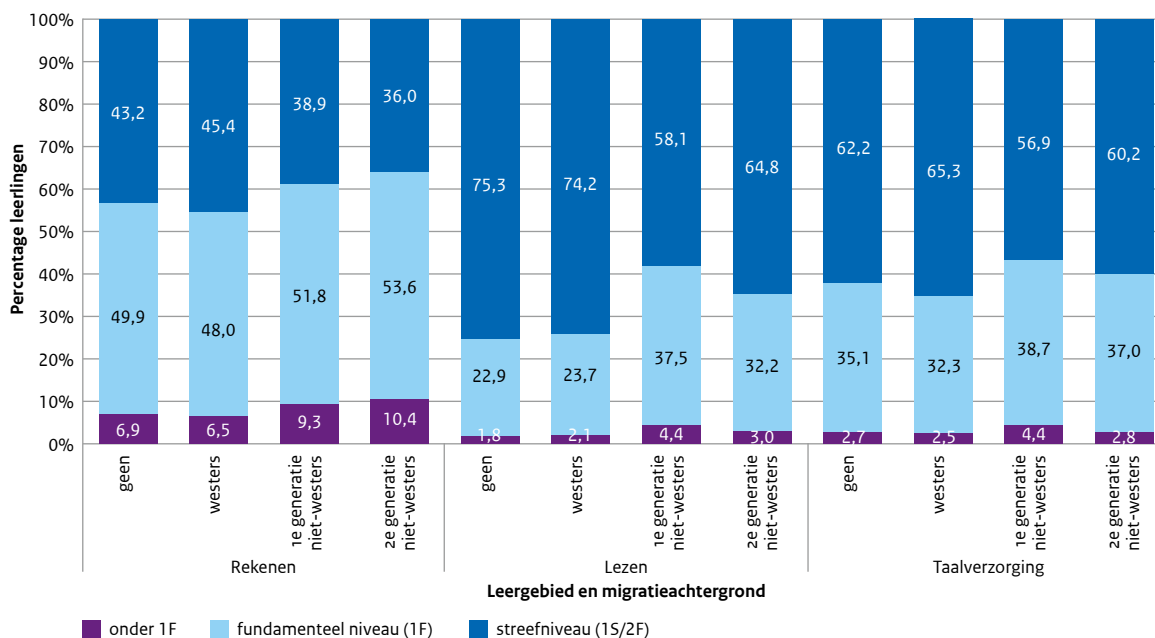
Migratieachtergrond

De migratieachtergrond⁹ van een leerling hangt samen met zijn of haar prestaties op de eindtoets. In figuur 2.3.4a zien we dat leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond minder vaak het fundamentele en het streefniveau halen dan leerlingen die geen of een westerse migratieachtergrond hebben. Binnen de groep leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond zien we een ander patroon voor rekenen dan voor lezen en taalverzorging: voor lezen en taalverzorging is het aandeel leerlingen dat minstens 1F haalt groter onder tweede generatie migranten, dan onder eerste generatie migranten. Dit zou kunnen worden verklaard door de kortere tijd dat de eerste generatie migranten in Nederland zijn en daarmee korter zijn omgeven door de Nederlandse taal. Voor rekenen halen de eerste generatie niet-westerse migranten juist vaker het fundamentele niveau en het streefniveau dan de tweede generatie niet-westerse migranten. Dit patroon komt overeen met de bevindingen in 2019: ook toen behaalden de eerste generatie niet-westerse migranten voor lezen en taalverzorging lagere prestaties dan leerlingen van de tweede generatie. Bij rekenen was er destijds nauwelijks verschil te zien; de eerste generatie niet-westerse migranten presteerden toen iets beter als het gaat om de beheersing van het streefniveau 1S (eerste generatie 40,2%; tweede generatie 39,3%).

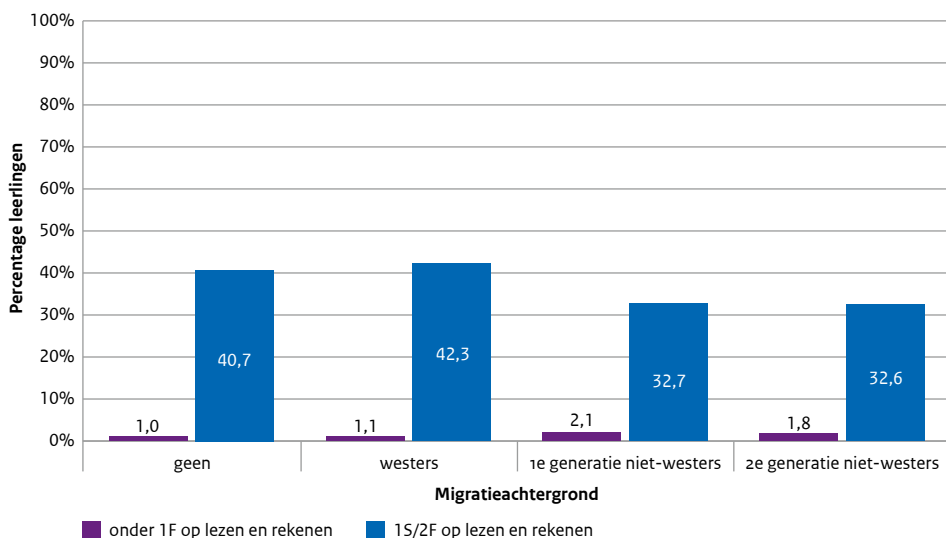
Leerlingen met een westerse migratieachtergrond presteren redelijk vergelijkbaar met de groep leerlingen zonder migratieachtergrond. Voor rekenen en taalverzorging weten deze leerlingen zelfs net wat vaker 1F en 1S/2F te behalen. Ook het aandeel leerlingen dat op zowel lezen als rekenen het streefniveau haalt, ligt met 42,3% hoger dan voor leerlingen zonder migratieachtergrond (40,7%; zie figuur 2.3.4b). In 2019 constateerden we dat leerlingen met een tweede generatie westerse achtergrond het vaakst het streefniveau voor zowel lezen, taalverzorging als rekenen (39,9%, 4.949 leerlingen) beheersten. Dit is in lijn met de huidige bevindingen. Een mogelijke verklaring voor de betere prestaties van westerse migranten is dat hun ouders vaak hoger opgeleid zijn (CBS, 2022).

⁹ We hanteren hierbij de CBS-definitie (zie www.cbs.nl): westerse migranten komen uit een van de landen in Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika en Oceanië. Niet-westerse migranten komen uit Afrika, Latijns-Amerika of Azië (inclusief Turkije). Iemand die in het buitenland is geboren, behoort tot de eerste generatie, terwijl iemand van de tweede generatie in Nederland is geboren. Leerlingen die een eindtoets maakten maar een ontheffing hebben omdat ze minder dan 4 jaar in Nederland zijn, zijn niet meegenomen.

Figuur 2.3.4a Percentage bo-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst, naar migratieachtergrond (geen n=126566; westers n=13654; 1e generatie niet-westers n=5395; 2e generatie niet-westers n=25167)

Figuur 2.3.4b Percentage bo-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort en het percentage leerlingen dat op zowel lezen als rekenen het streefniveau beheerst, naar migratieachtergrond (geen n=126566; westers n=13654; 1e generatie niet-westers n=5395; 2e generatie niet-westers n=25167)

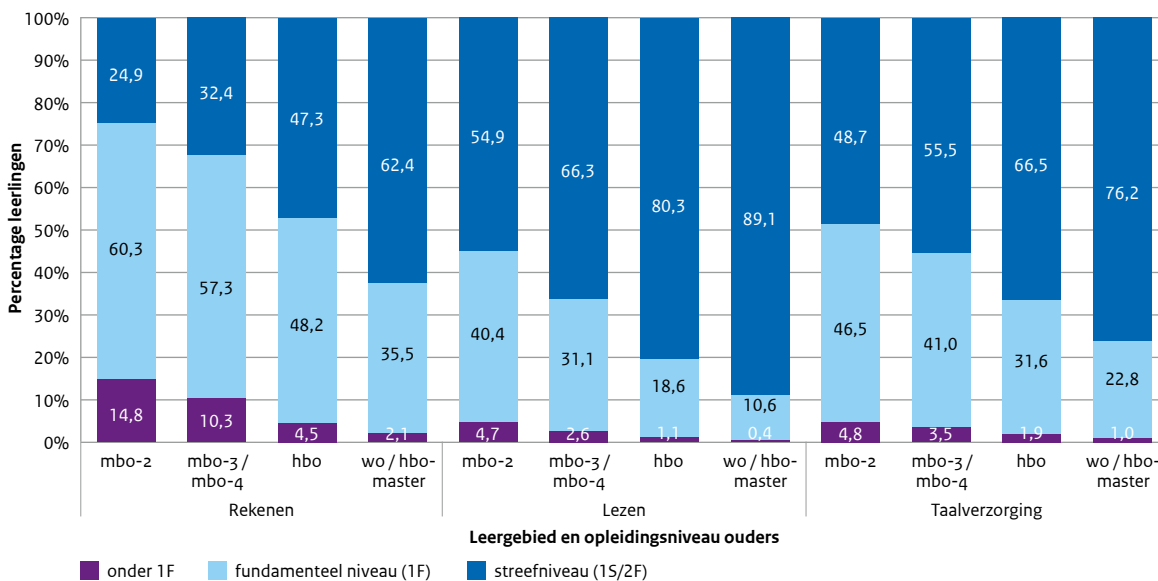
2.3.5 Opleidingsniveau ouders

In figuur 2.3.5a zijn de percentages leerlingen die de referentieniveaus beheersen, weergegeven naar het hoogste behaalde opleidingsniveau van hun ouders¹⁰. We zien hier dat naarmate dit opleidingsniveau toeneemt, meer leerlingen het streefniveau 1S/2F weten te behalen. Dit geldt voor zowel rekenen, lezen als taalverzorging. Ook neemt het aandeel leerlingen dat het fundamentele niveau nog niet beheerst op de

¹⁰ Voor 23.256 leerlingen (13,5%) is het hoogste opleidingsniveau van de ouders van leerlingen onbekend. Deze leerlingen zijn hier buiten beschouwing gelaten. Voor meer informatie over de onderregistratie van opleidingsniveau, zie de technische toelichting (Inspectie van het Onderwijs, 2023).

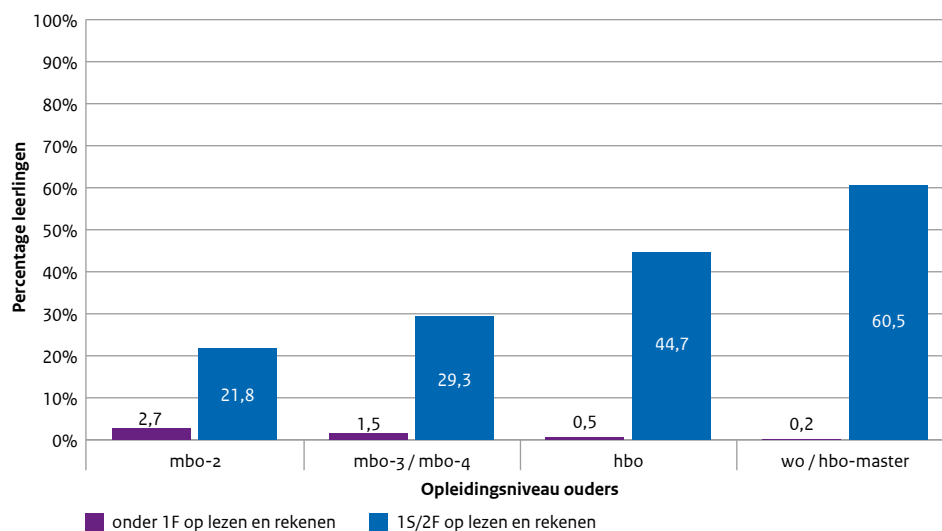
leergebieden af naarmate de ouders een hoger opleidingsniveau hebben. Dit verschil is het grootst voor rekenen waar 14,8% van de leerlingen met ouders met mbo-niveau 2 als hoogste opleidingsniveau 1F niet weet te behalen, tegenover 2,1% van de leerlingen met ouders die wetenschappelijk onderwijs hebben gevolgd.

Figuur 2.3.5a Percentage bo-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst per leergebied, naar hoogst behaalde opleidingsniveau van ouders (mbo-niveau 2 n=23148; mbo-niveau 3/4 n=43496; hbo n=45202; wo/hbo-master n=35901)

Van de leerlingen met de laagstopgeleide ouders (mbo-niveau 2) weet zo'n 1 op de 5 leerlingen voor zowel rekenen als lezen het streefniveau te behalen (21,8%), zie figuur 2.3.5b. Van de leerlingen met de hoogstopgeleide ouders (wo/hbo-master) is dit 3 op de 5 (60,5%). In 2019 zagen we een vergelijkbaar beeld.

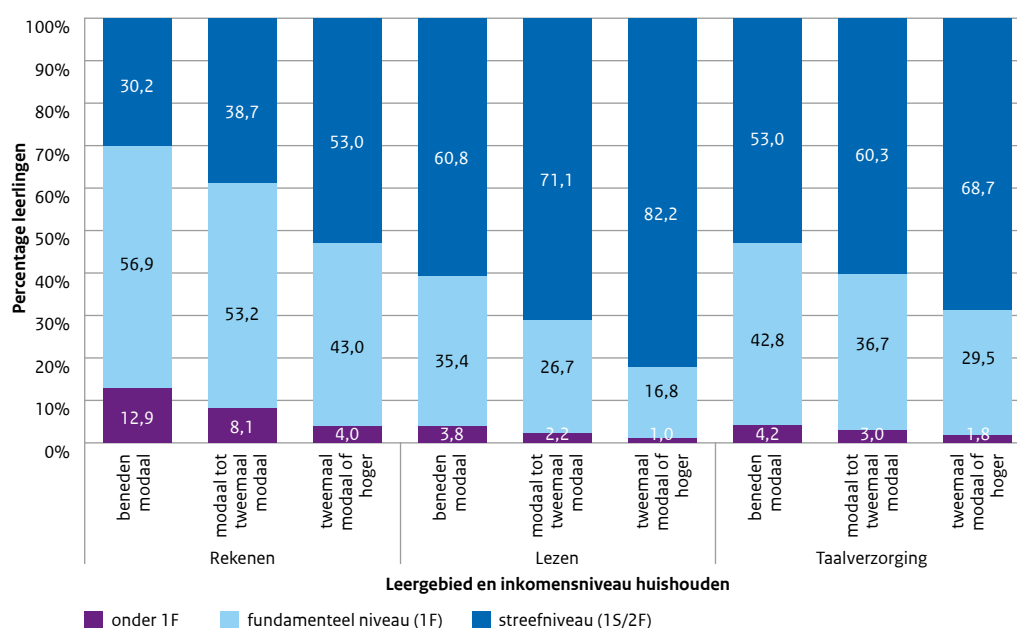
Figuur 2.3.5b Percentage bo-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort en het percentage leerlingen dat op zowel lezen als rekenen het streefniveau beheerst, naar het hoogst behaalde opleidingsniveau van ouders (mbo-niveau 2 n=23148; mbo-niveau 3/4 n=43496; hbo n=45202; wo/hbo-master n=35901)

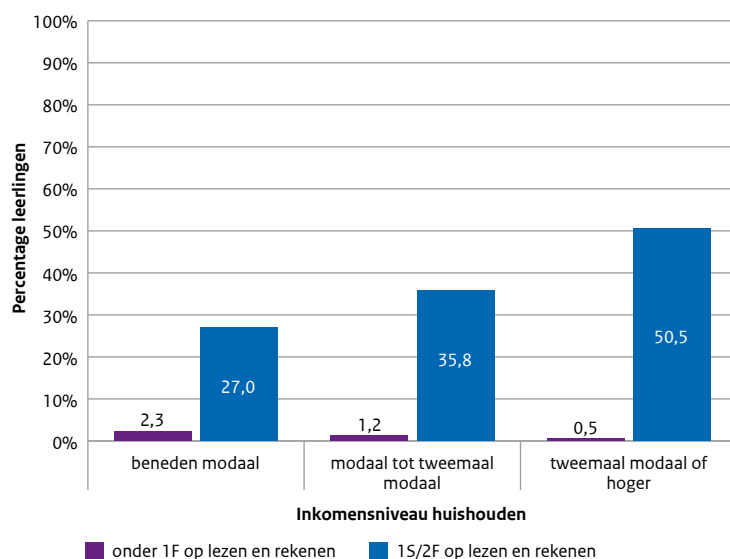
2.3.6 Inkomensniveau ouders

In figuur 2.3.6a is te zien hoe het inkomensniveau¹¹ van de ouders samenhangt met het behalen van de referentieniveaus voor rekenen, lezen en taalverzorging. Gemiddeld presteren kinderen van ouders met een hoger inkomen beter dan kinderen van ouders met een lager inkomen. Dit geldt voor elk van de 3 leergebieden. Van de leerlingen uit de meest welvarende gezinnen (met een ouderlijk inkomen van tweemaal modaal of hoger) weet de helft voor zowel rekenen als lezen het streefniveau te behalen (50,5%; figuur 2.3.6b). Van leerlingen uit gezinnen met een inkomen beneden modaal lukt dit een kwart (27,0%).

Figuur 2.3.6a Percentage bo-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst per leergebied, naar het inkomensniveau van het huishouden van de leerling (beneden modaal n=26444; modaal tot tweemaal modaal n=80644; tweemaal modaal of hoger n=57660)

Figuur 2.3.6b Percentage bo-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort en het percentage leerlingen dat op zowel lezen als rekenen het streefniveau beheerst, naar het inkomensniveau van het huishouden van de leerling (beneden modaal n=26444; modaal tot tweemaal modaal n=80644; tweemaal modaal of hoger n=57660)

¹¹ Met inkomensniveau bedoelen we het besteedbaar inkomen van het huishouden. Onder modaal inkomen verstaan we €36.500,-.

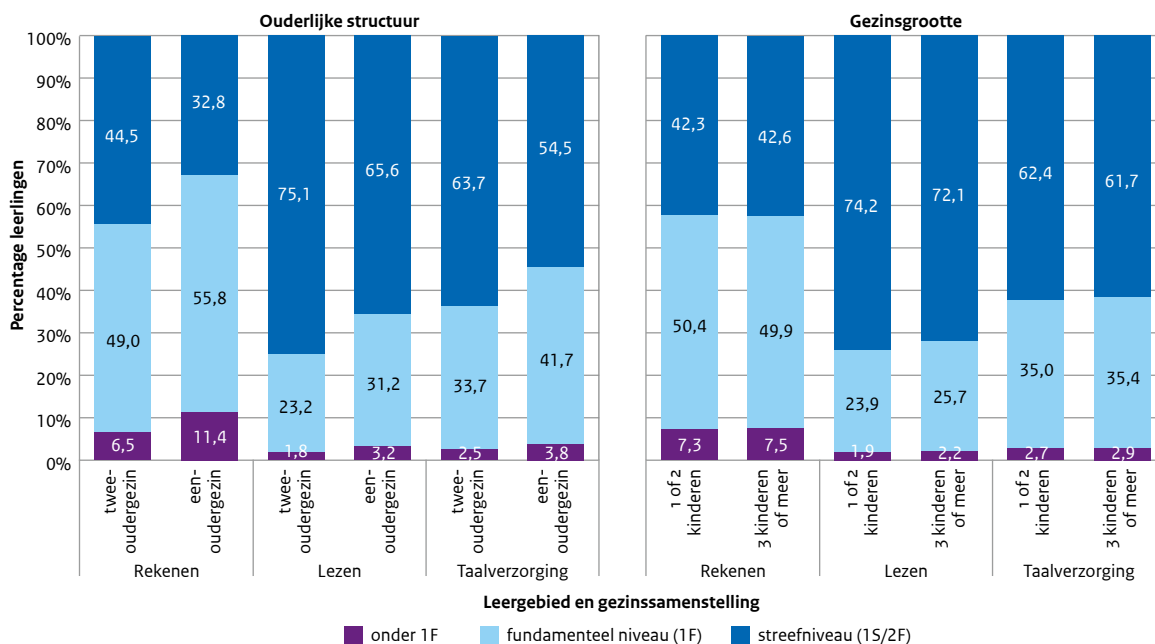
2.3.7 Gezinsgrootte en samenstelling

Figuur 2.3.7a laat de prestaties van leerlingen op de eindtoets zien, uitgesplitst naar 2 kenmerken van hun gezin: 1) gaat het om een eenouder- of tweeoudergezin? en 2) gaat het om een relatief groot (3 of meer thuiswonende kinderen) of klein (1 of 2 thuiswonende kinderen) gezin? Deze factoren zouden van invloed kunnen zijn op de ruimte voor ondersteuning bij het leerproces in de thuisomgeving.

Kijken we naar de ouderlijke structuur, dan valt op dat leerlingen uit eenoudergezinnen gemiddeld minder vaak het streefniveau halen dan kinderen uit een tweeoudergezin. Dit geldt voor zowel rekenen, lezen als taalverzorging. Ook geldt voor alle 3 de leergebieden dat het aandeel leerlingen dat het fundamentele niveau aan het einde van de basisschool nog niet weet te behalen, groter is onder leerlingen uit eenoudergezinnen dan uit tweeoudergezinnen. In monitoringsonderzoek naar de leergroei tijdens de coronapandemie werden ook verschillen gevonden tussen leerlingen uit een- en tweeoudergezinnen (Haelermans, 2021). In dat onderzoek werd als mogelijke verklaring gegeven dat alleenstaande ouders waarschijnlijk minder tijd zouden hebben om hun kinderen tijdens de schoolsluiting te helpen. Wat de verklaring is voor de hier gevonden verschillen tussen tweeouder- en eenoudergezinnen, hebben we niet onderzocht.

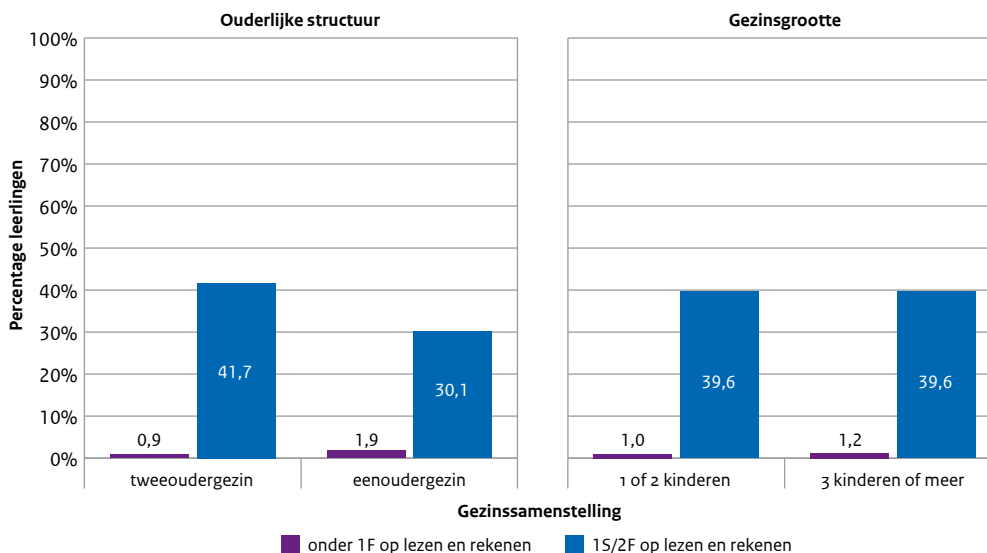
Kijken we naar de gezinsgrootte, dan zien we hierin vrijwel geen verschil in het behalen van de referentieniveaus tussen leerlingen in grotere en kleinere gezinnen.

Figuur 2.3.7a Percentage bo-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst per leergebied. Links uitgesplitst naar ouderlijke structuur (tweeoudergezin n= 135333; eenoudergezin n= 29169), rechts uitgesplitst naar het aantal thuiswonende kinderen in het gezin waarbinnen de leerling opgroeit (1 of 2 n= 102087; 3 of meer n= 62415)

Ook als we kijken naar het aandeel leerlingen dat zowel op rekenen als lezen 1S/2F behaalt, zien we dat dit hoger is voor kinderen uit tweeoudergezinnen (figuur 2.3.7b). Het aandeel leerlingen dat 1F voor beide leergebieden nog niet behaalt, is bij deze groep juist kleiner. Het aandeel leerlingen dat op beide leergebieden goed of juist zwak presteert, verschilt niet naar omvang van het gezin.

Figuur 2.3.7b Percentage bo-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort en het percentage leerlingen dat op zowel lezen als rekenen het streefniveau beheerst. Links uitgesplitst naar ouderlijke structuur (tweeoudergezin $n= 135333$; eenoudergezin $n= 29169$), rechts uitgesplitst naar het aantal kinderen in het gezin waarbinnen de leerling opgroeit (1 of 2 $n= 102087$; 3 of meer $n= 62415$)

2.4

Hoe verschillen bo-scholen in de prestaties van achtstegroepers in Nederland?

In de vorige paragraaf zijn de verschillen in leerlingprestaties op het gebied van rekenen, lezen en taalverzekering beschreven naar kenmerken van de leerling. In deze paragraaf bekijken we de verschillen tussen scholen in het aandeel leerlingen dat zowel voor rekenen als lezen het streefniveau 1S/2F weet te behalen en het aandeel leerlingen dat juist in deze beide vakken nog onder het fundamentele niveau presteert. In paragraaf 2.4.1 bekijken we de samenhang tussen de schoolprestaties en kenmerken van de school, zoals schoolgrootte en schoolweging afzonderlijk. In paragraaf 2.4.2 bekijken we deze relaties in samenhang.

2.4.1

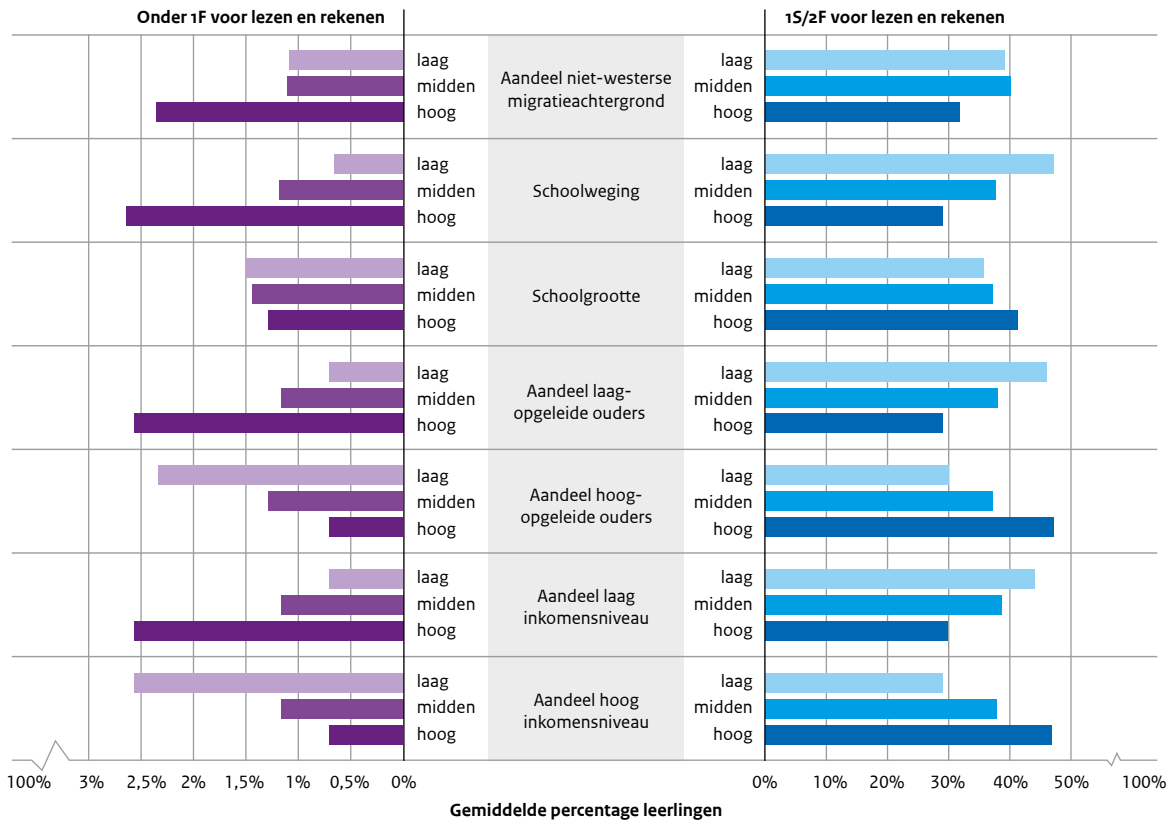
Schoolverschillen naar achtergrondkenmerken

Figuur 2.4.1a laat aan de linker kant de gemiddelde percentages zien van leerlingen die op de eindtoets noch voor rekenen, noch voor lezen 1F hebben behaald. Rechts staan de gemiddelde percentages van leerlingen die voor beide vakken het streefniveau 1S/2F hebben behaald. Per schoolkenmerk zijn scholen gesorteerd en ingedeeld in 3 categorieën: laag (de laagste 25% scholen), midden (de middelste 50% scholen) en hoog (de hoogste 25% scholen). Zo behoort een school in de categorie 'hoog' bij het kenmerk 'hoog inkomensniveau' tot de 25% scholen met het grootste aandeel ouders met een hoog inkomen. Een school in de categorie 'laag' bij het kenmerk 'schoolgrootte' behoort tot de 25% kleinste basisscholen.

Uit figuur 2.4.1a valt af te lezen dat leerlingen op scholen met een groter aandeel welvarende ouders beter presteren dan op scholen met een lager aandeel welvarende ouders. Op de scholen met relatief veel ouders met een hoog inkomen behaalt gemiddeld 46,8% van de leerlingen het streefniveau op zowel rekenen als lezen. Dit tegenover slechts 29% op scholen met relatief weinig ouders met een hoog inkomen. Hetzelfde patroon geldt voor het opleidingsniveau van de ouders: op scholen met relatief veel hoogopgeleide ouders behaalt gemiddeld 47,1% van de leerlingen 1S/2F op beide leergebieden, tegenover 30,0% op scholen met relatief weinig hoogopgeleide ouders. Omgekeerd wordt dit beeld bevestigd. Op scholen met relatief veel laagopgeleide ouders weet een hoger aandeel leerlingen 1F niet te behalen voor rekenen en lezen dan op scholen met relatief weinig laagopgeleide ouders (respectievelijk 2,2% en 0,6%).

Als we kijken naar schoolgrootte, zien we gemiddeld betere prestaties op grotere scholen. Scholen met een hogere schoolweging¹² en een relatief groot aandeel leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond, laten gemiddeld lagere prestaties zien.

Figuur 2.4.1a Gemiddelde percentages leerlingen in het bo met onder 1F (links) en 1S/2F (rechts) voor zowel lezen als rekenen, uitgesplitst naar schoolkenmerken ($n_{\text{scholen}} = 6161$, $n_{\text{leerlingen}} = 171003$)

2.4.2 Schoolverschillen naar kenmerken in samenhang

Tot nu toe hebben we de beheersing van de referentieniveaus op verschillende manieren uitgesplitst naar kenmerken van scholen en van leerlingen. Dit doen we om inzicht te krijgen in verschillen tussen (groepen) leerlingen en scholen in de beheersing van de referentieniveaus. In deze paragraaf gaan we in op de vraag hoe deze kenmerken *in samenhang* prestatieverschillen tussen leerlingen verklaren.

We kijken hierbij naar de beheersing van het streefniveau op zowel rekenen als lezen (de leerling behaalt wel óf niet 1S/2F op beide leergebieden) en brengen via een reeks meerniveau-analyses in kaart: 1) hoe groot verschillen tussen scholen zijn in de beheersing van 1S/2F op deze leergebieden, en 2) welke kenmerken, in samenhang, gerelateerd zijn aan prestatieverschillen. In de technische toelichting bij deze rapportage wordt de aanpak uitgebreid beschreven en is opgenomen welke kenmerken in deze analyses zijn meegenomen (Inspectie van het Onderwijs, 2022).

¹² Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) berekent de schoolweging van een school op basis van de volgende kenmerken: 1) het opleidingsniveau van de ouders, 2) het gemiddelde opleidingsniveau van alle moeders op school, 3) het land van herkomst van de ouders, 4) de verblijfsduur van de moeder in Nederland, 5) of ouders in de schuldsanering zitten.

We definiëren schoolverschillen als: het aandeel verschillen van het totaal aan verschillen in leerresultaten dat is toe te schrijven aan kenmerken op het niveau van de school. We kunnen op verschillende manieren naar schoolverschillen kijken. Allereerst zijn er ongecorrigeerde verschillen. Dit zijn verschillen tussen scholen waarbij geen rekening is gehouden met kenmerken van de leerlingpopulatie op de school. Deze kenmerken hebben mogelijk ook invloed op de leerlingprestaties, naast kenmerken van de school zelf, zoals de onderwijskwaliteit. Denk bijvoorbeeld aan het percentage leerlingen met een migratieachtergrond. Het is mogelijk dat de prestaties op scholen van elkaar verschillen omdat het percentage leerlingen met een migratieachtergrond tussen scholen verschilt. Bij gecorrigeerde schoolverschillen is er zoveel mogelijk rekening gehouden met deze kenmerken (cf. Bolhaar & Scheer, 2019). Anders gezegd, we zorgen ervoor dat we voor elk kenmerk waarover we in dit onderzoek beschikken, de *unieke* samenhang met de prestaties kunnen nagaan, rekening houdend met andere kenmerken waarop scholen verschillen. Op die manier kunnen we bijvoorbeeld nagaan of de prestaties op scholen met meer leerlingen met een migratieachtergrond ook hoger zijn als scholen gelijk zouden zijn wat betreft het opleidingsniveau van ouders.

Verschillen tussen scholen

In het bo is het aandeel ongecorrigeerde schoolverschillen 9%. Dit komt overeen met het aandeel schoolverschillen dat Scheerens en Bosker (1997) gemiddeld vonden in een meta-analyse. In de analyses waarbij leerlingkenmerken en schoolweging worden toegevoegd, daalt het aandeel schoolverschillen naar 6%. Dit houdt in dat de verschillen tussen scholen kleiner worden wanneer rekening wordt gehouden met verschillen in de leerlingpopulatie op de school. Ofwel: een derde van alle schoolverschillen hangt samen met de kenmerken van de leerlingen op de school waarmee we in dit onderzoek rekening houden. Hierbij moet worden opgemerkt dat de overgebleven 6% niet per se toe kan worden toegeschreven aan verschillen in de onderwijskwaliteit tussen scholen. Het zou immers kunnen dat er nog andere leerling- en/of schoolkenmerken zijn die (een deel van) deze verschillen verklaren, maar waarmee we in onze analyses geen rekening hebben gehouden.

Samenhangen met school- en leerlingkenmerken

De kans dat een leerling het streefniveau voor zowel lezen als rekenen beheerst, verschilt dus tussen scholen. De vervolgvraag is, of er kenmerken zijn die samenhangen met deze verschillen in beheersing. Tabel 2.4.2a geeft een overzicht van kenmerken die significant samenhangen met de kans op het behalen van het streefniveau voor lezen én rekenen. Een plusteken (+) voor het kenmerk betekent dat leerlingen met het betreffende kenmerk, of op scholen met het betreffende kenmerk een significant hogere kans hebben op het behalen van niveau 1S/2F voor lezen en rekenen, dan leerlingen zonder dit kenmerk, of op scholen zonder dit kenmerk. Het omgekeerde geldt voor een kenmerk met een minteken (-). Kenmerken zonder plus- of minteken zijn wel meegenomen in de analyses, maar hangen uiteindelijk niet significant samen met de beheersing van het streefniveau.

Bij het interpreteren van de resultaten uit de tabel is het belangrijk om te vermelden dat we deze analyses niet kunnen interpreteren als oorzakelijke verbanden of causale effecten. Als bijvoorbeeld leerlingen met hoogopgeleide ouders vaker het streefniveau behalen, wil dit niet meteen zeggen dat wanneer we, *ceteris paribus*, het opleidingsniveau van de ouders zouden verhogen, dit zou leiden tot een hogere kans op het behalen van het streefniveau voor een bepaalde leerling.

Als we alle kenmerken in samenhang bekijken, zie we dat bo-leerlingen met hoogopgeleide ouders en een hoog huishoudinkomen relatief vaker het streefniveau voor rekenen en lezen behalen. Daarbij heeft de opleiding van de ouders de sterkste samenhang met de beheersing van het streefniveau. Leerlingen uit eenoudergezinnen behalen minder vaak het streefniveau. Als we corrigeren voor de overige kenmerken zoals huishoudinkomen en opleidingsniveau, zien we dat leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond van de eerste generatie en westerse migranten iets vaker de streefniveaus beheersen dan leerlingen zonder migratieachtergrond. Eerder zagen we (in paragraaf 2.3.4) dat – als er niet wordt gecorrigeerd voor onder meer het opleidingsniveau – leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond van beide generaties minder vaak het fundamentele niveau en streefniveau halen, dan leerlingen die geen of een westerse migratieachtergrond hebben.

We hebben nader gekeken hoe opleidingsniveau en migratieachtergrond samen van invloed zijn op de beheersing van de streefniveaus (ofwel: deze kenmerken in interactie bekeken). We zien dan dat vooral leerlingen van laagopgeleide ouders met een migratieachtergrond een grotere kans hebben op het behalen van de streefniveaus voor lezen en rekenen dan kinderen van laagopgeleide ouders zonder migratieachtergrond. Ook als het opleidingsniveau van ouders onbekend is, presteren leerlingen met een migratieachtergrond beter. Als ouders een hbo- of wo-opleiding hebben genoten, is het verschil tussen leerlingen met en zonder een migratieachtergrond klein en vaak niet-significant.

Verder behalen meisjes het streefniveau voor zowel rekenen als lezen minder vaak dan jongens. Dit is vooral het gevolg van het feit dat meisjes relatief minder vaak het streefniveau op rekenen behalen. Op schoolniveau is een hogere schoolweging gerelateerd aan een lagere kans op het behalen van de streefniveaus voor zowel lezen als rekenen.

Tabel 2.4.2a Samenhang tussen kenmerken en de kans op het behalen van het streefniveau voor lezen en rekenen

	Meetniveau	1S/2F
Hoogst behaalde opleidingsniveau ouders (referentiegroep: hbo / associate degree) <ul style="list-style-type: none"> • maximaal mbo-2 • mbo-3 of mbo-4 • wo of hbo-master 	Leerling	
Huishoudinkomen (referentiegroep: modaal tot tweemaal modaal) <ul style="list-style-type: none"> • beneden modaal (minder dan €36.500) • tweemaal modaal of hoger (meer dan €73.000) 	Leerling	
Migratieachtergrond (referentiegroep: geen migratieachtergrond) <ul style="list-style-type: none"> • 1e generatie niet-westers • 2e generatie niet-westers • westers 	Leerling	
Meisjes (referentiegroep: jongens)	Leerling	
Eenoudergezin (referentiegroep: tweeoudergezin)	Leerling	
Groot gezin (meer dan 2 kinderen) (referentiegroep: gezin met 1 of 2 kinderen)	Leerling	
Schoolweging	School	
Schoolgrootte*	School	

* Voor schoolgrootte geldt dat er wel een significante samenhang is gevonden. De samenhangen tussen specifieke niveaus van schoolgrootte (een 5-deling) en de kans op het behalen van het streefniveau door de leerlingen op de desbetreffende school zijn zo klein, dat deze samenhang niet nader te duiden is.

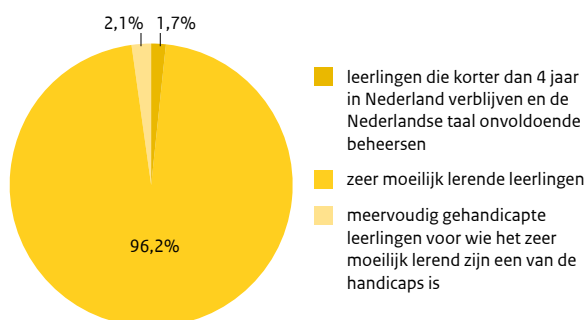
3 Prestaties einde speciaal basisonderwijs

De prestaties van leerlingen in het speciaal basisonderwijs (sbo) op de eindtoets geven informatie over het niveau van leerlingen op het gebied van taal en rekenen aan het einde van het sbo. Op dat niveau stromen ze door naar vervolgonderwijs. In dit hoofdstuk beschrijven we het niveau van leerlingen einde sbo in 2022 (paragraaf 3.2). Daarbij gebruiken we de gegevens van de 5 eindtoetsen. We kijken ook of en hoe de prestaties samenhangen met achtergrondkenmerken van de leerlingen (paragraaf 3.3) en hoe scholen verschillen in de prestaties van achtstegroepers (paragraaf 3.4). Voor we ingaan op de prestatieniveaus van leerlingen en scholen, kijken we eerst op basis van welke ontheffingsgronden een deel van de leerlingen juist niet heeft deelgenomen aan de eindtoets (paragraaf 3.1).

3.1 Deelname en ontheffingen

In dit hoofdstuk beschrijven we de prestaties op de eindtoets van leerlingen aan het eind van het sbo. Niet alle leerlingen in groep 8 van het sbo maken echter een eindtoets. In totaal heeft 15,5% (1066 leerlingen) niet deelgenomen aan de eindtoets op grond van een ontheffing. Vrijwel al deze leerlingen hebben de ontheffing 'zeer moeilijk lerend' (96,2%; zie figuur 3.1a).

Figuur 3.1a Uitsluitingscriteria van sbo-leerlingen die niet hebben deelgenomen aan de eindtoets (n=1066)

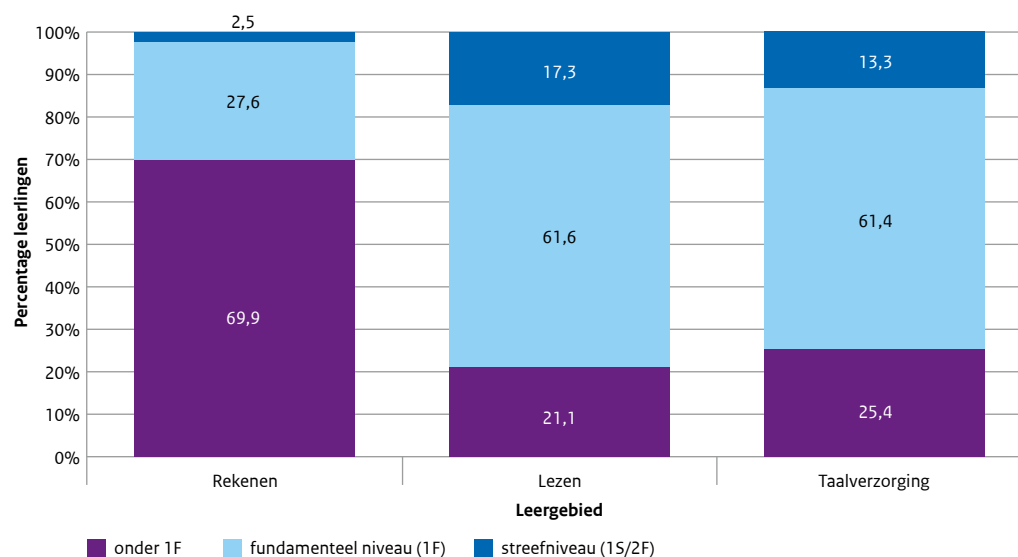

3.2 Wat kennen en kunnen leerlingen aan het einde van het sbo in Nederland?

3.2.1 Prestaties lezen, taalverzorging en rekenen in 2022

Figuur 3.2.1a laat zien hoeveel sbo-leerlingen in 2022 de referentieniveaus beheersen voor rekenen, lezen en taalverzorging. Voor rekenen geldt dat de meerderheid van de leerlingen (69,9%) het fundamentele niveau (1F) nog niet beheerst. Slechts een klein deel van de leerlingen behaalt het streefniveau (1S): 2,5%. Voor lezen en taalverzorging ziet de verdeling er heel anders uit. Voor lezen geldt dat 78,9% het fundamentele niveau of hoger beheerst. Ruim 1 op de 6 leerlingen (17,3%) behaalt het streefniveau 2F. Voor taalverzorging geldt dat driekwart van de leerlingen (74,6%) het fundamentele niveau of hoger beheerst. Ruim 1 op de 8 leerlingen (13,3%) behaalt het streefniveau 2F.

Figuur 3.2.1a Percentage sbo-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst (n=5817)

Als we de prestaties op de eindtoets (voor leerlingen een *high stakes*-toets) vergelijken met de uitkomsten van het peilingonderzoek naar rekenen-wiskunde in het sbo uit 2019 (voor leerlingen een *low stakes*-onderzoek), zien we dat de prestaties op de eindtoets nu hoger liggen dan destijds in het peilingonderzoek (onder 1F 84,8%; 1S 1,8%; Inspectie van het Onderwijs, 2021). Vergelijken we ook de eindtoetsresultaten voor lezen met de resultaten uit het *low stakes*-peilingonderzoek naar leesvaardigheid in het sbo uit 2021, dan zien we iets soortgelijks: ook bij dit leergebied liggen de prestaties op de *high stakes*-eindtoets aanmerkelijk hoger. Zo behaalden in het peilingonderzoek 3 op de 5 leerlingen (60,6%) het fundamentele niveau niet, tegenover 1 op de 5 leerlingen (21,1%) op de eindtoets. Zoals ook in 2.2.1 beschreven, kan dit worden verklaard door het verschil in toetscondities (*high stakes* ten opzichte van *low stakes*), maar wellicht ook door de afnameperiode van dat peilingonderzoek. Het peilingonderzoek vond namelijk plaats in het voorjaar van 2021, net na de tweede scholensluiting als gevolg van de coronapandemie.

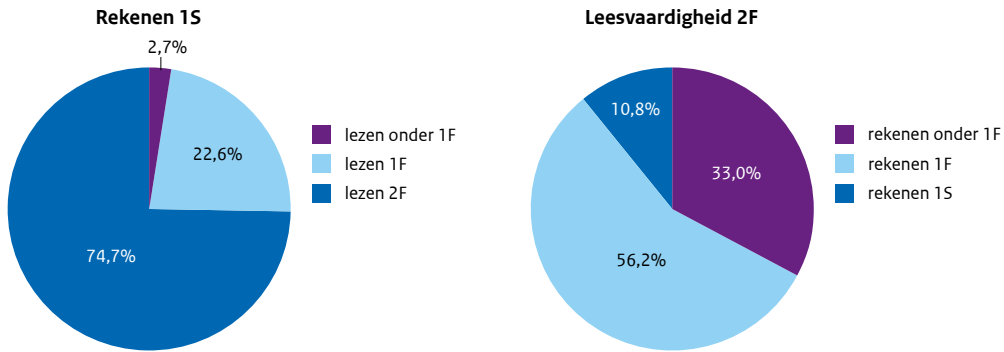
3.2.2 Samenhang prestaties lezen, taalverzorging en rekenen

Op basis van de eindtoetsgegevens zien we dat 528 leerlingen in het laatste jaar van het sbo (9,1%) het fundamentele niveau niet haalt voor lezen, rekenen én taalverzorging. Aan de andere kant weet 0,9% (55 leerlingen) het streefniveau voor elk van de 3 leergebieden te halen.

Om inzicht te krijgen in de manier waarop de vaardigheid in het ene leergebied samengaat met vaardigheid in het andere, vergelijken we hieronder de prestaties tussen 2 leergebieden. In figuur 3.2.2a vergelijken we de resultaten voor lezen en rekenen. Hieruit wordt duidelijk dat goede rekenaars ook vaak goede lezers zijn: driekwart van de leerlingen (74,7%) met rekenniveau 1S, weet voor lezen het streefniveau 2F te behalen. Andersom geldt dit echter een stuk minder. Van de leerlingen die op het streefniveau kunnen lezen, kan

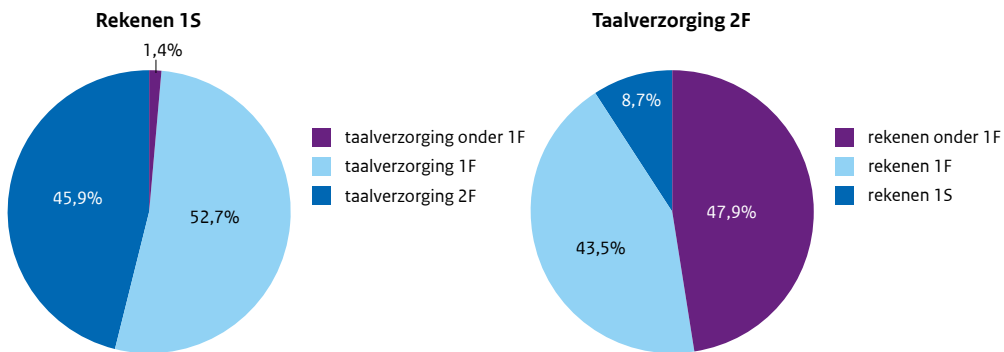
slechts 10,8% rekenen op niveau 1S. Voor een derde van de goede lezers (33,0%) geldt zelfs dat ze het fundamentele niveau voor rekenen niet weten te behalen.

Figuur 3.2.2a Percentage sbo-leerlingen met streefniveau rekenen, naar behaald niveau lezen (n=146); percentage sbo-leerlingen met streefniveau lezen, naar behaald niveau rekenen (n=1006)

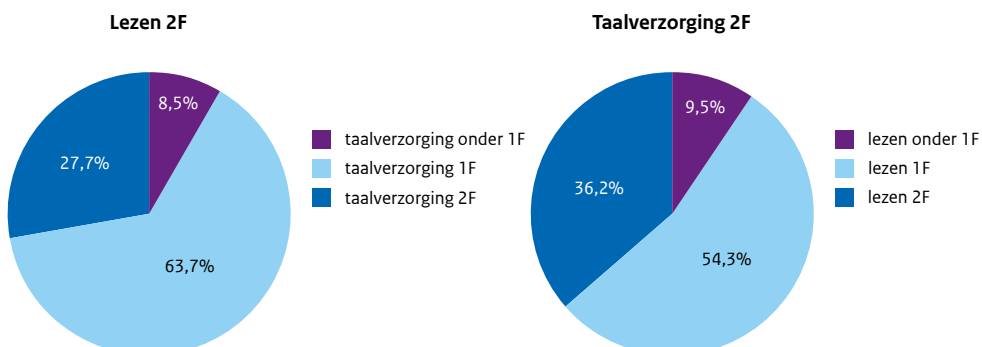
Bij rekenen en taalverzorging zien we minder overlap van sterke rekenaars en leerlingen die 2F bij taalverzorging halen (zie figuur 3.2.2b). Van de sbo-leerlingen die rekenen op 1S beheersen, kan 45,9% het niveau 2F van taalverzorging aan. Andersom kan slechts 8,7% van de sbo-leerlingen die op taalverzorging 2F heeft behaald, rekenen op niveau 1S. Bijna de helft van de leerlingen die op taalverzorging 2F heeft behaald (47,9%), heeft op rekenen niveau 1F niet behaald.

Figuur 3.2.2b Percentage sbo-leerlingen met streefniveau rekenen, naar behaald niveau taalverzorging (n=146); percentage sbo-leerlingen met streefniveau taalverzorging naar behaald niveau rekenen (n=771)

In figuur 3.2.2c vergelijken we de behaalde referentieniveaus voor lezen en taalverzorging. We zien daar dat 27,7% van de leerlingen die lezen op 2F, ook voor taalverzorging het streefniveau aan kan. Van de leerlingen die 2F op taalverzorging aan kan, kan 36,2% ook lezen op 2F. Opvallend is dat 8,5% van de leerlingen die voor lezen 2F halen, niet in staat is 1F te behalen voor taalverzorging. Omgekeerd is 9,5% van de leerlingen die taalverzorging 2F behalen, niet in staat het fundamentele niveau voor lezen te halen.

Figuur 3.2.2c Percentage sbo-leerlingen met streefniveau lezen naar behaald niveau taalverzorging (n=1006); percentage sbo-leerlingen met streefniveau taalverzorging naar behaald niveau lezen (n=771)

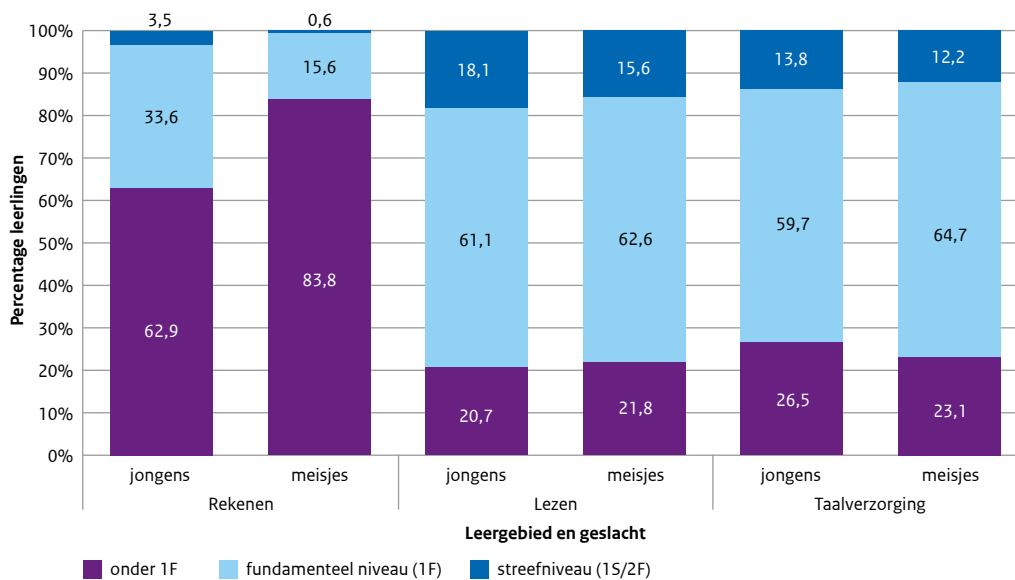

3.3 Wat is de samenhang van achtergrondkenmerken met de prestaties van leerlingen in het sbo?

3.3.1 Meisjes en jongens

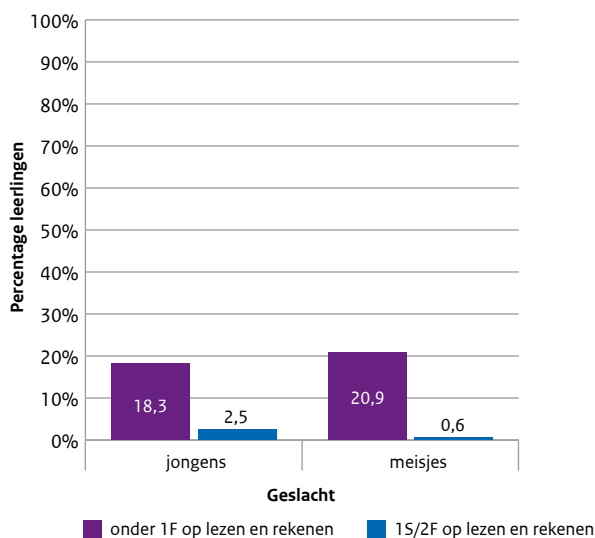
In het sbo behalen jongens vaker het fundamentele niveau voor rekenen en lezen (jongens respectievelijk 37,1% en 79,3%; meisjes respectievelijk 16,2% en 78,2%). Meisjes halen vaker het 1F-niveau voor taalverzorging (jongens 73,5%; meisjes 76,9%). Het patroon dat jongens beter presteren op rekenen en meisjes beter op de taalonderdelen lezen en taalverzorging, zoals we dat zagen in het basisonderwijs (bo), zien we dus niet terug in het sbo.

Figuur 3.3.1a Percentage jongens (n=3880) en meisjes (n=1937) in het sbo dat de referentieniveaus beheerst

De lagere prestaties van meisjes in vergelijking met jongens voor lezen en rekenen komen ook naar voren als we kijken naar het aandeel leerlingen dat op zowel rekenen als lezen 1S/2F weet te halen en het aandeel leerlingen die 1F op beide leergebieden nog niet behalen (zie figuur 3.3.1b).

Figuur 3.3.1b Percentage sbo-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort en het percentage leerlingen dat op zowel lezen als rekenen het streefniveau beheerst, naar geslacht (jongens n=3880 en meisjes n=1937)

3.3.2 Schooladvies

Het schooladvies dat leerlingen krijgen voor vervolgonderwijs hangt, net als in het bo, sterk samen met de mate waarin leerlingen de referentieniveaus beheersen voor rekenen, lezen en taalverzorging. Zo laat figuur 3.3.2a zien dat leerlingen met een schooladvies voor meer praktijkgericht vervolgonderwijs minder vaak het fundamentele niveau en het streefniveau behalen¹³. Leerlingen met meer theoretische leerwegen als schooladvies behalen vaker het streefniveau. Figuur 3.3.2b bevestigt dit patroon. Het laat zien dat leerlingen met een schooladvies voor meer theoretische onderwijs vaker het streefniveau voor zowel rekenen als lezen weten te behalen.

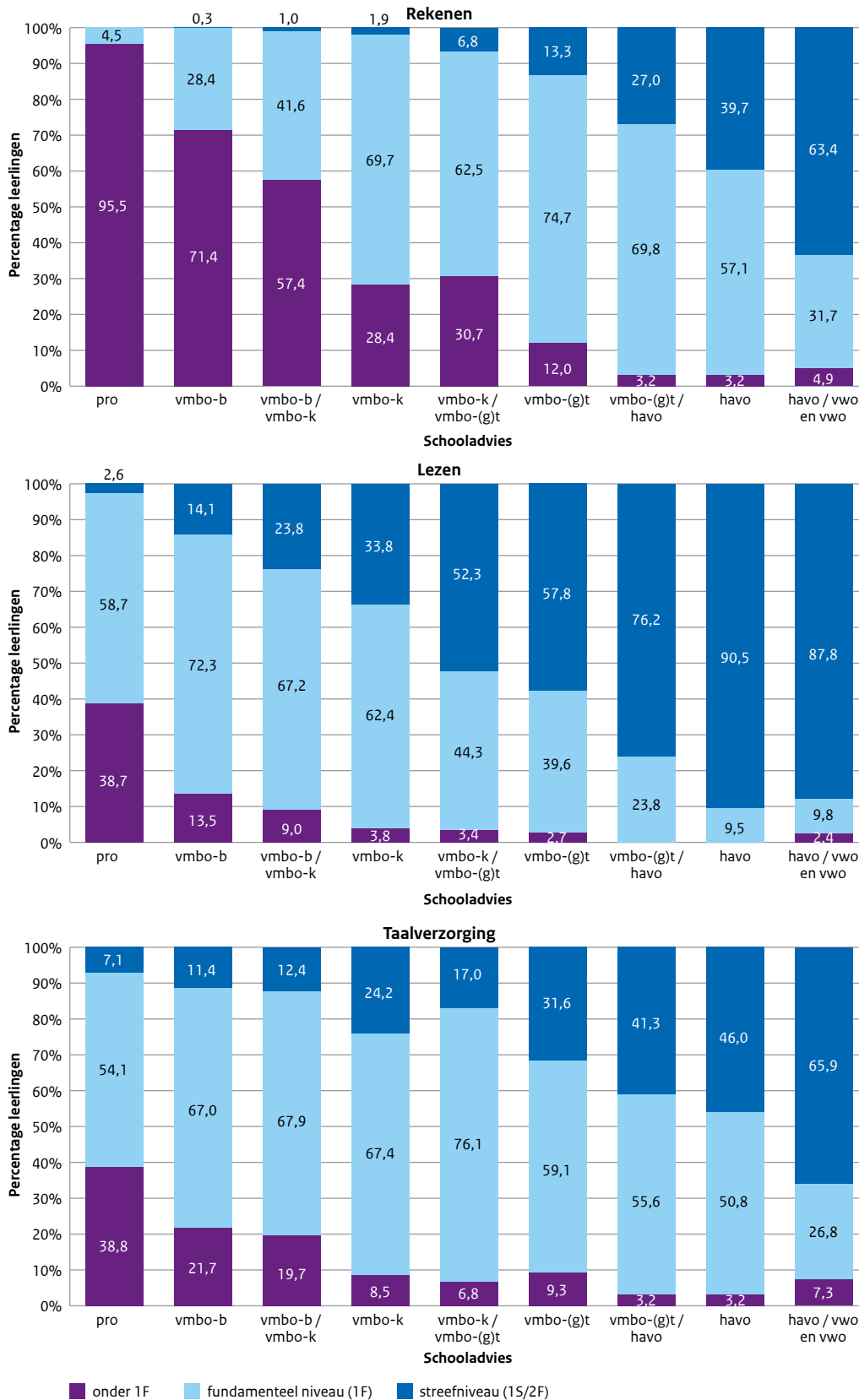
Kijken we naar de ambities die zijn gesteld voor het percentage leerlingen dat aan het einde van het primair onderwijs de referentieniveaus 1F en 1S/2F behaalt, dan zien we dat voor het leergebied lezen de ambitie ten aanzien van het fundamentele niveau (85% van de leerlingen) vanaf adviesniveau vmbo-b wordt behaald en de ambitie ten aanzien van het streefniveau (65% van de leerlingen) vanaf adviesniveau vmbo-(g)t/havo. Voor rekenen en taalverzorging wordt de ambitie ten aanzien van 1S/2F pas behaald voor leerlingen met respectievelijk een vwo- of havo/vwo-advies. Voor rekenen geldt dat ook de ambitie ten aanzien van het 1F-niveau pas wordt behaald vanaf adviesniveau vmbo-(g)t. Voor taalverzorging wordt deze ambitie vanaf vmbo-k-advies behaald.

Wanneer we de uitkomsten op dit punt meer in detail vergelijken met die in het bo (paragraaf 2.3.2) valt op dat leerlingen in het sbo lager presteren op de eindtoets dan leerlingen met gelijke schooladviezen in het bo. Dit is met name te zien in de beheersing van het fundamentele niveau 1F, kijkend naar de meer praktijkgeoriënteerde leerwegen en het leergebied rekenen. Zo behaalt 68,8% van de bo-leerlingen met een vmbo-b/vmbo-k-advies het 1F-niveau voor rekenen, tegenover 42,6% van de sbo-leerlingen met hetzelfde advies. Voor het leergebied lezen zijn verschillen tussen leerlingen met hetzelfde niveau (veel) kleiner. Voor taalverzorging geldt dat er met name verschillen zijn in het aandeel leerlingen met een meer theoretische leerweg, die het streefniveau beheersen. Dit patroon is zichtbaar vanaf leerlingen met het advies vmbo-k/vmbo-(g)t: in het sbo behaalt 17% van de leerlingen met dit advies het streefniveau voor taalverzorging; in het bo is dit 39,7% voor leerlingen met hetzelfde advies.

---

¹³ Kleine afwijkingen van dit patroon zien we bij een havo/vwo- en vwo-advies waar juist een groter deel van de leerlingen onder 1F presteert op rekenen, lezen en taalverzorging dan bij een havo-advies. Ook de prestaties van leerlingen met een vmbo-k/(g)t-advies wijken af van dit patroon: voor rekenen is het percentage leerlingen dat onder 1F scoort hoger dan bij leerlingen met een vmbo-k-advies. Ook bij taalverzorging is het aandeel leerlingen dat 2F weet te behalen bij leerlingen met een vmbo-k/vmbo(g)t-advies kleiner dan dat binnen leerlingen met een vmbo-k-advies.

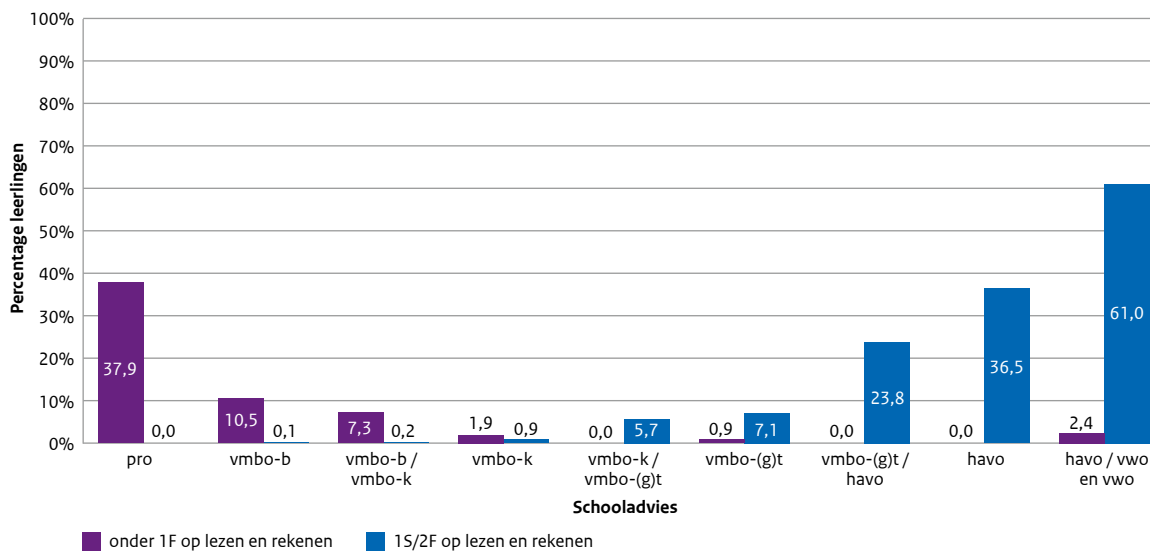
Figuur 3.3.2a Percentage sbo-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst, naar schooladvies (pro n=1977; vmbo-b n=1967; vmbo-b/vmbo-k n=411; vmbo-k n=426; vmbo-k/vmbo-(g)t n=88; vmbo-(g)t n=225; vmbo-(g)t/havo n=63; havo n=63; havo/vwo en vwo* n=41)

* In verband met het kleine aantal leerlingen met een havo/vwo- en een vwo-advies, zijn deze categorieën in de figuur samengenomen.

Figuur 3.3.2b Percentage sbo-leerlingen die op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoren en het percentage leerlingen die op zowel lezen als rekenen het streefniveau beheersen, naar schooladvies (pro n=1977; vmbo-b n=1967; vmbo-b/vmbo-k n=411; vmbo-k n=426; vmbo-k/vmbo-(g)t n=88; vmbo-(g)t n=225; vmbo-(g)t/havo n=63; havo n=63; havo/vwo en vwo* n=41)

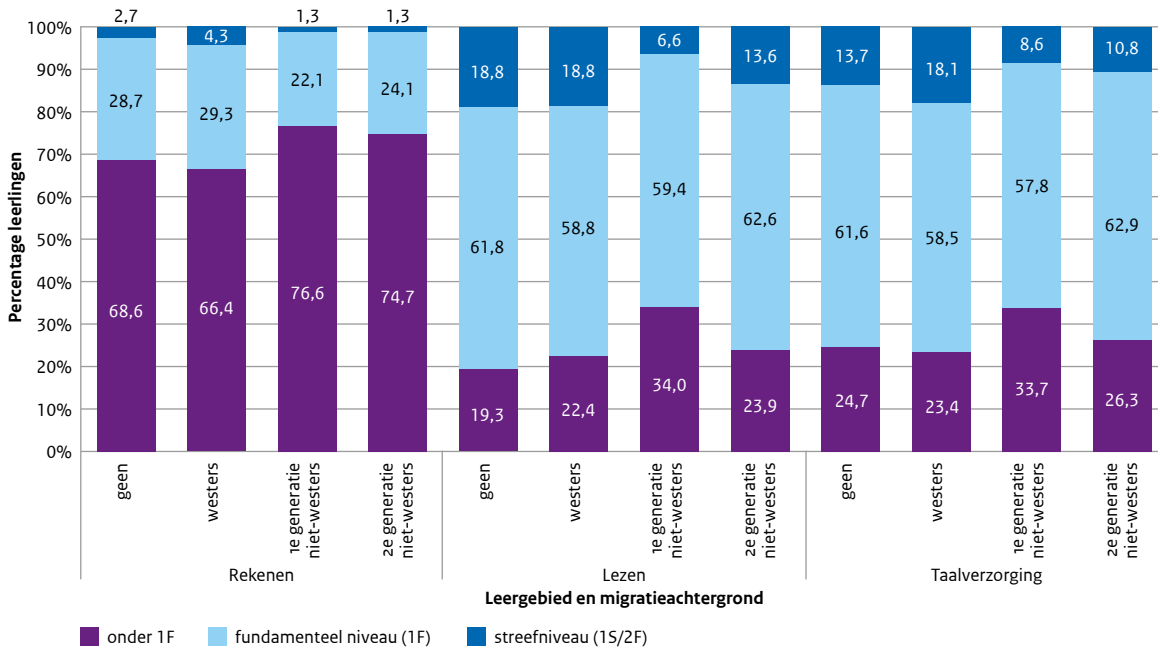

* In verband met het kleine aantal leerlingen met een havo/vwo- en een vwo-advies, zijn deze categorieën in de figuur samengenomen.

3.3.3 Migratieachtergrond

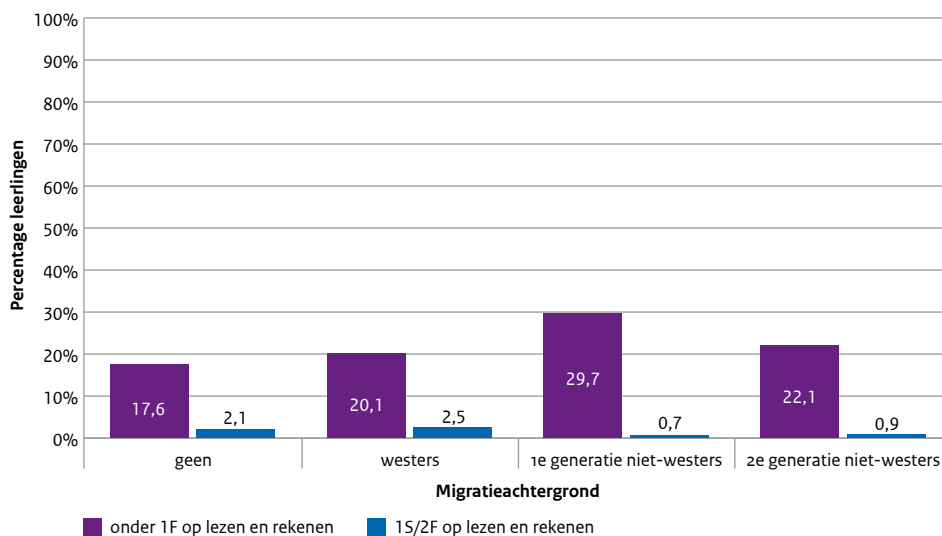
De migratieachtergrond van sbo-leerlingen hangt, op gelijke wijze als voor leerlingen in het bo, samen met hun prestaties op de eindtoets. Zoals figuur 3.3.4a laat zien behalen leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond ook in het sbo minder vaak het fundamentele niveau en het streefniveau dan leerlingen die geen of een westerse migratieachtergrond hebben. Binnen deze groep leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond zien we een ander patroon voor rekenen dan voor lezen en taalverzorging: voor lezen en taalverzorging is het aandeel leerlingen dat minstens 1F haalt groter onder tweede generatie migranten, dan onder eerste generatie migranten. Dit wordt mogelijk verklaard door de kortere tijd dat ze zijn omgeven door de Nederlandse taal. Voor rekenen haalt de eerste generatie niet-westerse migranten juist vaker het fundamentele niveau en het streefniveau dan de tweede generatie niet-westerse migranten. Leerlingen met een westerse migratieachtergrond presteren vergelijkbaar met de groep leerlingen zonder migratieachtergrond. Voor rekenen en taalverzorging weten deze leerlingen zelfs net wat vaker 1F en 1S/2F te behalen.

Figuur 3.3.3a Percentage sbo-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst, naar migratieachtergrond (geen n= 4161; westers n=393; 1e generatie niet-westers n=303; 2e generatie niet-westers n=951)

Figuur 3.3.3b laat zien dat leerlingen met een migratieachtergrond aan het einde van het sbo voor zowel rekenen als lezen vaker onder het 1F-niveau blijven. Het aandeel leerlingen met een westerse migratieachtergrond dat zowel op rekenen als lezen 1S/2F behaalt, is daarentegen net iets hoger dan leerlingen zonder migratieachtergrond (2,5% versus 2,1%). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat ouders van westerse migranten vaker hoger opgeleid zijn (CBS, 2022).

Figuur 3.3.3b Percentage sbo-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort en het percentage leerlingen dat op zowel lezen als rekenen het streefniveau beheerst, naar migratieachtergrond (geen n= 4161; westers n=393; 1e generatie niet-westers n=303; 2e generatie niet-westers n=951)

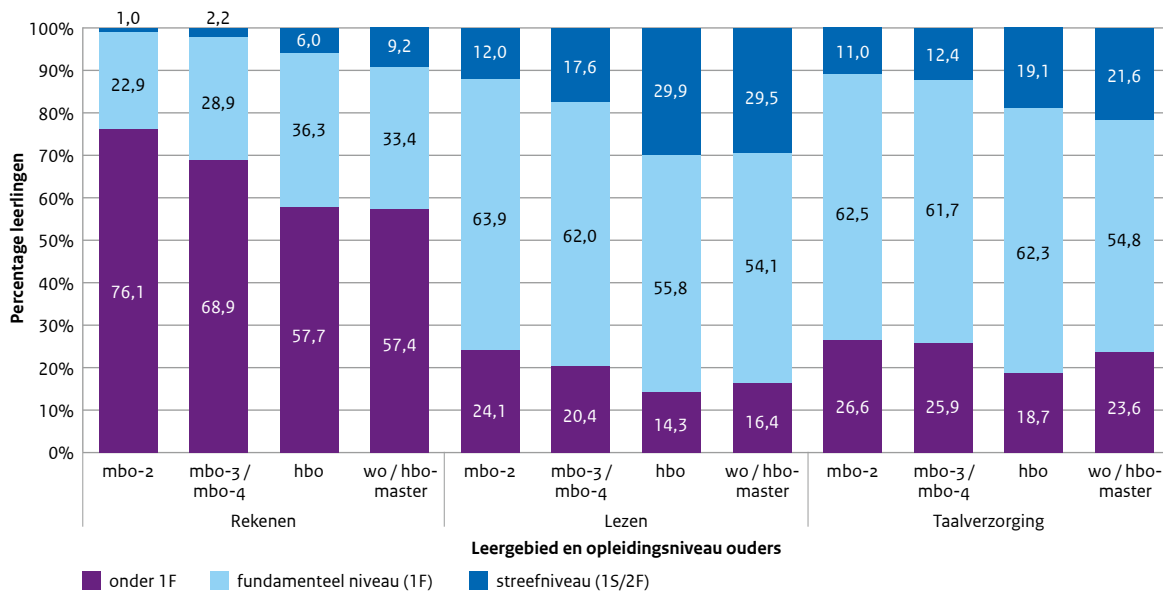

3.3.4 Opleidingsniveau ouders

Het opleidingsniveau van ouders gaat samen met het behaalde niveau voor rekenen, lezen en taalverzorging op de eindtoets. Voor rekenen en taalverzorging geldt dat naarmate het opleidingsniveau van ouders toeneemt, de kans groter is dat leerlingen het streefniveau 1S/2F weten te behalen. Bij lezen zien we ook dat leerlingen met ouders die hbo of hoger hebben afgerond vaker het streefniveau halen dan leerlingen met ouders die mbo hebben afgerond. Hier halen leerlingen van ouders met een hbo-opleiding echter even vaak het streefniveau als leerlingen van ouders die een wo of hbo-master hebben afgerond.

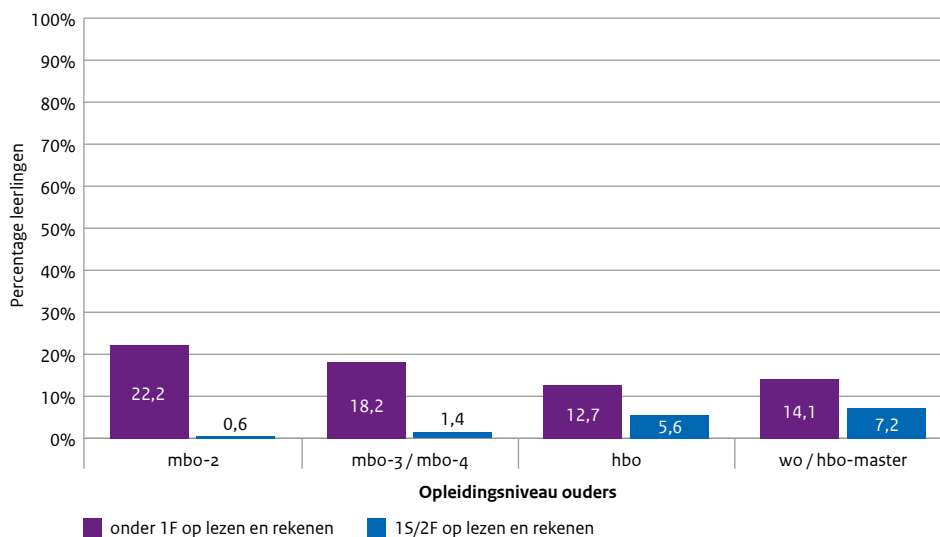
Voor de lagere opleidingsniveaus geldt dat het aandeel leerlingen dat het fundamentele niveau nog niet beheerst op de leergebieden afneemt, naarmate de ouders een hoger opleidingsniveau hebben. Tussen de opleidingsniveaus hbo en wo is dit patroon bij lezen en taalverzorging echter niet meer zichtbaar.

Figuur 3.3.4a Percentage sbo-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst per leergebied, naar hoogst behaalde opleidingsniveau van ouders (mbo-niveau 2 n=1951; mbo-niveau 3/4 n=1979; hbo n=755; wo/hbo-master n=305)

In figuur 3.3.4b zien we dat naarmate het opleidingsniveau van de ouders toeneemt, ook het aandeel leerlingen dat voor zowel rekenen als lezen het streefniveau weet te behalen, toeneemt. Het aandeel leerlingen dat voor rekenen en lezen onder het fundamentele niveau presteert, neemt af naarmate het opleidingsniveau van ouders toeneemt. Dit geldt echter tot het hbo-opleidingsniveau (12,7% onder 1F op beide leergebieden). Het aandeel leerlingen dat voor beide leergebieden onder 1F presteert is juist iets groter onder de groep van leerlingen met ouders met de hoogste opleiding (wo/hbo-master: 14,1%).

Figuur 3.3.4b Percentage sbo-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort en het percentage leerlingen dat op zowel lezen als rekenen het streefniveau beheerst, naar het hoogst behaalde opleidingsniveau van ouders (mbo-niveau 2 n=1951; mbo-niveau 3/4 n=1979; hbo n=755; wo/hbo-master n=305)

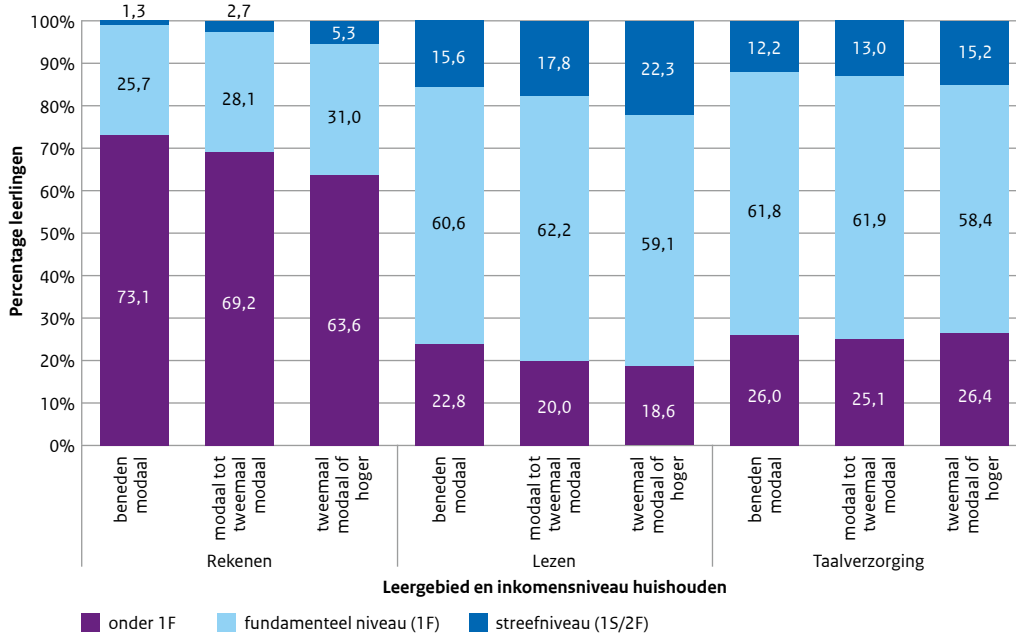
3.3.5

Inkomensniveau ouders

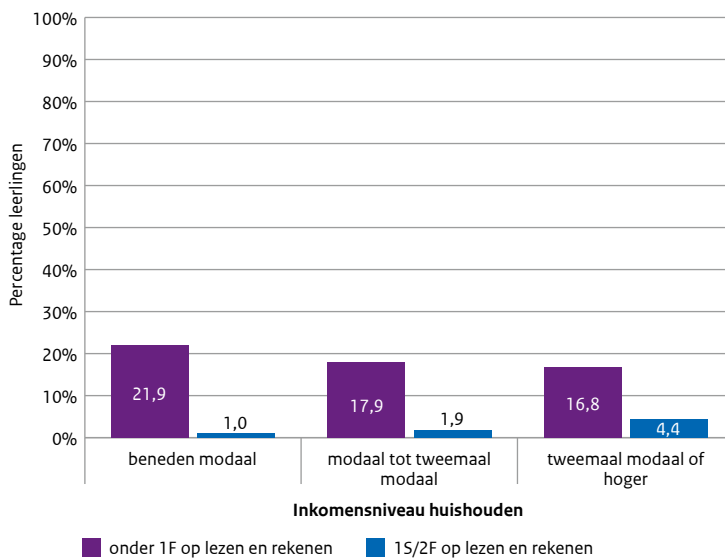
In figuur 3.3.5a is te zien hoe het inkomensniveau van de ouders samenhangt met het behalen van de referentieniveaus voor rekenen, lezen en taalverzorging door leerlingen in het sbo. Voor rekenen en lezen geldt net als in het bo dat kinderen van ouders met een hoger inkomen vaker het streefniveau 1S/2F behalen en minder vaak onder het 1F-niveau presteren. Zo haalt slechts 1,3% van de leerlingen met ouders met een beneden modaal inkomen het streefniveau voor rekenen, tegenover 5,3% van de leerlingen met een inkomen van tweemaal modaal of hoger. Anders dan in het bo laat het inkomensniveau in het sbo geen samenhang zien met het behalen van minimaal 1F voor taalverzorging. Wel neemt het aandeel leerlingen dat 2F behaalt toe, naarmate het inkomen van het huishouden toeneemt.

Van de leerlingen uit de gezinnen met een beneden modaal inkomen presteert ruim 1 op de 5 leerlingen (21,9%) onder 1F op zowel rekenen als lezen. Van leerlingen uit gezinnen met een inkomen van tweemaal modaal of hoger, is dit 1 op de 6 leerlingen (16,8%).

Figuur 3.3.5a Percentage sbo-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst per leergebied, naar het inkomensniveau van het huishouden van de leerling (beneden modaal n=1945; modaal tot tweemaal modaal n=2801; tweemaal modaal of hoger n=770)

Figuur 3.3.5b Percentage sbo-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort en het percentage leerlingen dat op zowel lezen als rekenen het streefniveau beheerst, naar het inkomensniveau van het huishouden van de leerling (beneden modaal n=1945; modaal tot tweemaal modaal n=2801; tweemaal modaal of hoger n=770)

3.3.6 Gezinsgrootte en samenstelling

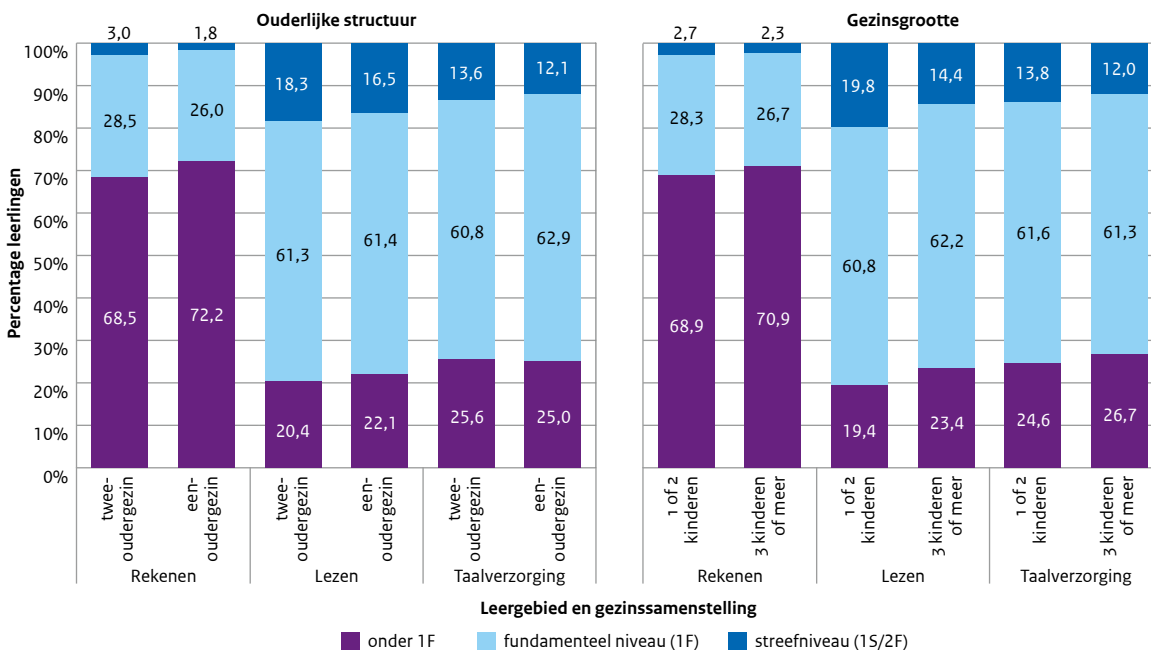
Andere kenmerken uit de thuisomgeving waarnaar we in deze rapportage kijken, zijn de gezinsgrootte (het aantal thuiswonende kinderen) van het gezin waarin de leerling opgroeit en de ouderlijke structuur. Bij dit laatste speelt de vraag of de leerling opgroeit in een eenouder- of tweeoudergezin. Beide factoren zouden van invloed kunnen zijn op de ruimte die er thuis is voor ondersteuning bij het leerproces.

Figuur 3.3.6a laat de prestaties van sbo-leerlingen zien op de eindtoets, uitgesplitst naar deze 2 kenmerken.

Het aandeel leerlingen dat 1F en 1S/2F behaalt, is voor rekenen en lezen iets lager onder leerlingen die opgroeien in een eenoudergezin, dan onder leerlingen uit een tweeoudergezin. De verschillen zijn echter niet groot. Dit beeld zagen we ook in het bo. Anders dan in het bo halen leerlingen uit eenoudergezinnen voor taalverzorging juist n t iets vaker het fundamentele niveau (75%) dan leerlingen uit tweeoudergezinnen (74,4%). Wel halen ze iets minder vaak het streefniveau (12,1% tegenover 13,6%).

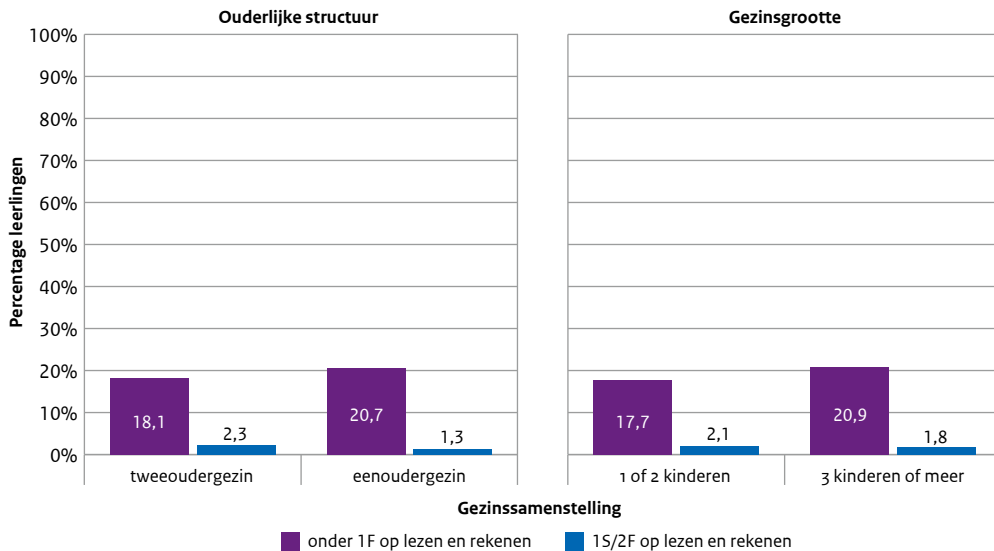
Kijken we naar de gezinsgrootte, dan zien we dat – net als in het bo – de prestaties net iets hoger zijn voor leerlingen uit gezinnen met minder dan 3 kinderen, al zijn deze verschillen klein. De grootste verschillen zijn wederom te vinden bij leesvaardigheid: hierop weet 80,6% van de leerlingen uit de relatief kleine gezinnen minstens 1F te behalen tegenover 76,6% van de leerlingen uit de relatief grote gezinnen.

Figuur 3.3.6a Percentage sbo-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst per leergebied. Links uitgesplitst naar ouderlijke structuur (tweeoudergezin n= 3727; eenoudergezin n= 1722), rechts uitgesplitst naar het aantal kinderen in het gezin waarbinnen de leerling opgroeit (1 of 2 n=3405; 3 of meer n=2044)

Ook wanneer we kijken naar het aandeel leerlingen dat zowel op rekenen als lezen 1S/2F behaalt, zien we dat dit iets hoger is voor kinderen uit tweeoudergezinnen dan uit eenoudergezinnen en hoger voor kinderen uit gezinnen met 1 of 2 kinderen dan voor kinderen uit gezinnen met 3 of meer kinderen (figuur 3.3.6.b). Het aandeel leerlingen dat 1F voor beide leergebieden nog niet behaalt, is onder leerlingen uit tweeoudergezinnen en leerlingen uit kleine gezinnen juist kleiner.

Figuur 3.3.6b Percentage sbo-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort en het percentage leerlingen dat op zowel lezen als rekenen het streefniveau beheerst. Links uitgesplitst naar ouderlijke structuur (tweeoudergezin $n=3727$; eenoudergezin $n=1722$), rechts uitgesplitst naar het aantal kinderen in het gezin waarbinnen de leerling opgroeit (1 of 2 $n=3405$; 3 of meer $n=2044$)

3.4 Hoe verschillen Nederlandse sbo-scholen in de prestaties van leerlingen in het laatste leerjaar?

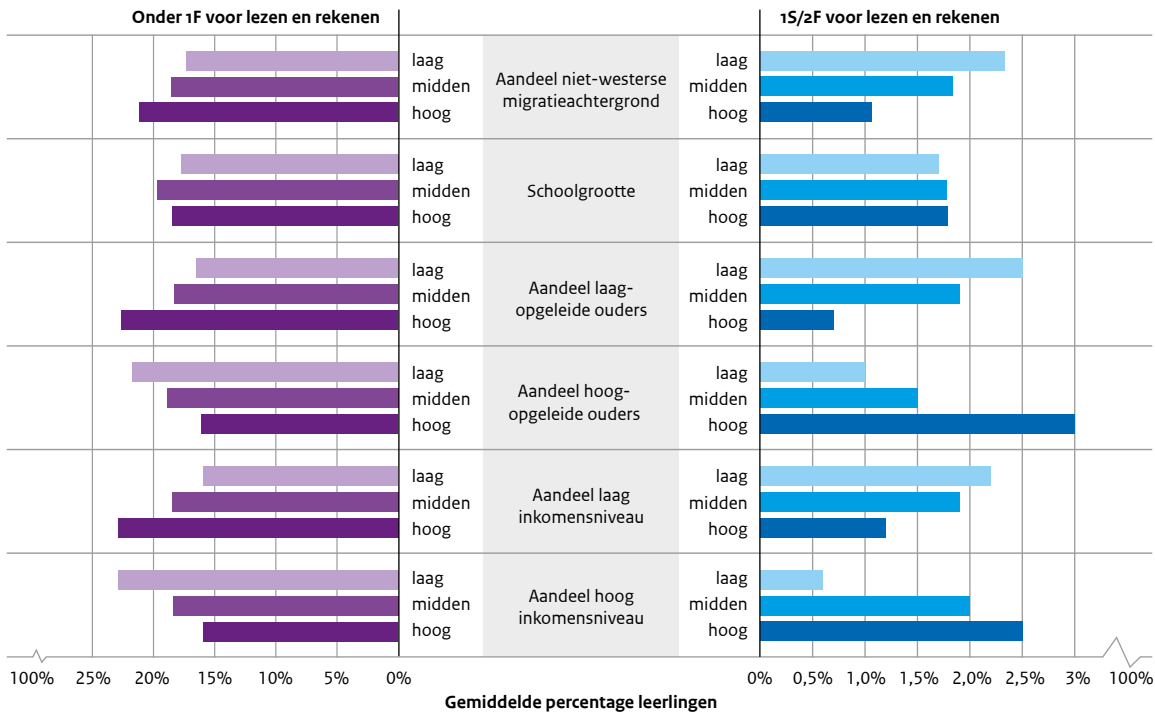
In de vorige paragraaf zijn de verschillen in leerlingprestaties van leerlingen aan het eind van het sbo beschreven op het gebied van rekenen, lezen en taalverzorging. Hierbij is specifiek gekeken naar de samenhang met leerlingkenmerken. In deze paragraaf kijken we naar verschillen tussen sbo-scholen in het aandeel leerlingen dat zowel voor rekenen als lezen het streefniveau 1S/2F weet te behalen en we kijken naar het aandeel leerlingen dat juist op deze beide vakken nog onder het fundamentele niveau presteert. We bekijken de samenhang tussen de schoolprestaties en kenmerken van de school zoals schoolgrootte afzonderlijk (paragraaf 3.4.1). Ook bekijken we deze relaties in samenhang (paragraaf 3.4.2).

3.4.1 Schoolverschillen naar achtergrondkenmerken

Figuur 3.4.1a laat links de gemiddelde percentages zien van leerlingen die op de eindtoets zowel voor rekenen als lezen 1F niet hebben behaald. Rechts staan de gemiddelde percentages van leerlingen die voor beide vakken het streefniveau 1S/2F hebben behaald. Per schoolkenmerk zijn scholen gesorteerd en ingedeeld in 3 categorieën: laag (de laagste 25% scholen), midden (de middelste 50% scholen) en hoog (de hoogste 25% scholen). Zo behoort een school in de categorie 'hoog' bij het kenmerk 'hoog inkomensniveau' tot de 25% scholen met het grootste aandeel ouders met een hoog inkomen. Een school in de categorie 'laag' bij het kenmerk 'schoolgrootte' behoort tot de 25% kleinste basisscholen.

In het sbo tekent zich deels een vergelijkbaar beeld af als in het bo: scholen met relatief veel hoogopgeleide ouders en ouders met een hoog inkomen presteren beter. Zo behaalt een groter deel van de leerlingen het streefniveau voor zowel rekenen als lezen op scholen met een hoger aandeel ouders met een hoog inkomen. Daarnaast is het aandeel leerlingen dat het fundamentele niveau voor deze leergebieden nog niet behaalt, kleiner. Ook geldt net als in het bo dat een laag aandeel leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond samengaat met betere prestaties. Anders dan in het bo zien we in het sbo geen verband tussen schoolgrootte en prestaties.

Figuur 3.4.1a Gemiddelde percentages in het sbo leerlingen met onder 1F (links) en 1S/2F (rechts) voor zowel lezen als rekenen, uitgesplitst naar schoolkenmerken ($n_{\text{scholen}} = 265$, $n_{\text{leerlingen}} = 5817$)

3.4.2 Schoolverschillen naar kenmerken in samenhang

Net als bij het bo (zie paragraaf 2.4.2) kijken we ook voor sbo-scholen naar de verschillen in de beheersing van de referentieniveaus en de kenmerken van scholen en leerlingen die hiermee samenhangen. Waar we voor het bo keken naar de beheersing van het streefniveau voor lezen en rekenen, nemen we binnen het sbo de beheersing van het fundamentele niveau als uitgangspunt voor de analyses. Dit omdat een relatief kleine groep in het sbo het streefniveau voor beide leergebieden weet te behalen en daarmee hier geen goede basis voor de analyses naar verschillen tussen scholen vormt.

Verschillen tussen scholen

In het sbo is het ongecorrigeerde aandeel schoolverschillen 10%. Omdat er binnen het sbo niet met schoolweging wordt gewerkt, gebruiken we hier een andere maat voor de leerlingpopulatie. Voor een vergelijkbare aanpak, houden we hier rekening met het aandeel leerlingen met de volgende leerlingkenmerken op schoolniveau: opleiding ouders, huishoudinkomen, gezinssamenstelling en migratieachtergrond. Als we dit doen daalt het aandeel schoolverschillen naar 8%, een iets lichtere daling dan in het bo. Daarmee wordt in het sbo dus een groter deel van de verschillen tussen scholen verklaard door andere kenmerken dan de hier gemeten kenmerken van de leerlingpopulatie.

Samenhangen met school- en leerlingkenmerken

Tabel 3.4.2a geeft een overzicht van kenmerken die significant samenhangen met de kans op het behalen van het fundamentele niveau voor lezen én rekenen in het sbo. Een plusteken (+) voor het kenmerk betekent dat leerlingen met het betreffende kenmerken, of op scholen met het betreffende kenmerk een significant hogere kans hebben op het behalen van 1F-niveau voor lezen en rekenen, dan leerlingen zonder dit kenmerk, of op scholen zonder dit kenmerk. Het omgekeerde geldt voor een kenmerk met een minteken (-). Kenmerken zonder plus- of minteken zijn wel opgenomen in het model, maar hangen uiteindelijk niet significant samen met de beheersing van het fundamentele niveau.

Tabel 3.4.2a Samenhang tussen kenmerken en de kans op het behalen van het fundamentele niveau voor lezen en rekenen

	Meetniveau	1F
Hoogst behaalde opleidingsniveau ouders (referentiegroep: hbo / associate degree) <ul style="list-style-type: none"> • maximaal mbo-2 • mbo-3 of mbo-4 • wo of hbo-master 	Leerling	
Huishoudinkomen (referentiegroep: modaal tot tweemaal modaal) <ul style="list-style-type: none"> • beneden modaal (minder dan €36.500) • tweemaal modaal of hoger (meer dan €73.000) 	Leerling	
Migratieachtergrond (referentiegroep: geen migratieachtergrond) <ul style="list-style-type: none"> • 1e generatie niet-westers • 2e generatie niet-westers • westers 	Leerling	
Meisjes (referentiegroep: jongens)	Leerling	
Eenoudergezin (referentiegroep: tweoudergezin)	Leerling	
Groot gezin (meer dan 2 kinderen) (referentiegroep: gezin met 1 of 2 kinderen)	Leerling	
Schoolgrootte	School	
Percentage opleidingsniveau ouders laag	School	
Percentage opleidingsniveau ouders midden	School	
Percentage opleidingsniveau ouders hoog	School	
Percentage lage huishoudinkomens	School	
Percentage hoge huishoudinkomens	School	
Percentage leerlingen met niet-westerse migratieachtergrond	School	
Percentage eenoudergezinnen	School	
Percentage grote gezinnen (meer dan 2 kinderen)	School	

In het sbo behalen leerlingen met relatief laagopgeleide ouders minder vaak op zowel lezen als rekenen het fundamentele niveau. Verder behalen meisjes het fundamentele niveau minder vaak. Als we corrigeren voor de overige kenmerken zoals het opleidingsniveau van ouders, zien we geen verschillen in de beheersing van het fundamentele niveau voor lezen en rekenen naar het huishoudinkomen of de migratieachtergrond van leerlingen (waar deze verschillen eerder wel zichtbaar waren, zie bijvoorbeeld paragraaf 3.3.3). Daarbij is belangrijk om op te merken dat we over het algemeen minder significante samenhangen zien in het sbo dan in het bo, terwijl er wel dezelfde tendensen zijn. Dit wordt waarschijnlijk deels verklaard vanuit het feit de analyses in het sbo op minder gegevens zijn gebaseerd dan de analyses in het bo.

4 Prestaties einde speciaal onderwijs

De prestaties van leerlingen in het speciaal onderwijs (so) op de eindtoets geven informatie over het niveau van leerlingen op het gebied van taal en rekenen. In dit hoofdstuk beschrijven we de prestaties van so-leerlingen op de eindtoets in 2022 (paragraaf 4.2). Daarbij gebruiken we de gegevens van de 5 eindtoetsen. Ook kijken we hoe de prestaties samenhangen met achtergrondkenmerken van de leerlingen (paragraaf 4.3)¹⁴. Het hoofdstuk start met een blik op de geregistreerde deelname en ontheffingen (paragraaf 4.1).

4.1 Deelname en ontheffingen

In dit hoofdstuk beschrijven we de prestaties op de eindtoets van leerlingen aan het eind van het so. Voor het so geldt dat we de eindgroep niet goed kunnen bepalen. In totaal maakten 3.257 leerlingen de eindtoets¹⁵. Voor 1.323 so-leerlingen die niet hebben deelgenomen aan de eindtoets is een ontheffing geregistreerd. Het is echter niet vast te stellen of hiermee de hele eindgroep is beschreven. We weten met andere woorden niet, of de leerlingen die de eindtoets hebben gemaakt ook alle leerlingen zijn die de eindtoets *zouden moeten hebben* gemaakt. Daarom worden in dit hoofdstuk de resultaten gepresenteerd van alle so-leerlingen die de eindtoets in 2022 maakten, waarbij we aantekenen dat deze groep mogelijk niet geheel samenvalt met de eindgroep.

In figuur 4.1a worden de leerlingen die deelnamen aan de eindtoets uitgesplitst naar het (voormalig) cluster waartoe deze leerlingen behoren. 82% van de leerlingen die een eindtoets maakten, is afkomstig uit voormalig cluster 3 of 4¹⁶. 17% is afkomstig uit cluster 2 en slechts 1% van de so-leerlingen die een eindtoets maakten, komt uit cluster 1.

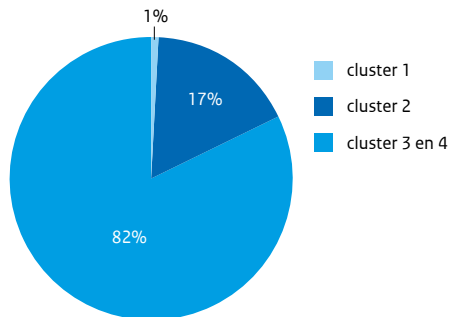
---

¹⁴ In tegenstelling tot de vorige hoofdstukken, rapporteren we voor het so alleen op het niveau van de leerlingen en niet op schoolniveau. Hiervoor is gekozen omdat we in het so minder zicht hebben op eindgroep leerlingen in het so en omdat so-scholen sterk van elkaar verschillen, wat het duiden van schoolverschillen erg moeilijk maakt.

¹⁵ 3.257 leerlingen van de in totaal 33.608 leerlingen in het gehele so (9,7%).

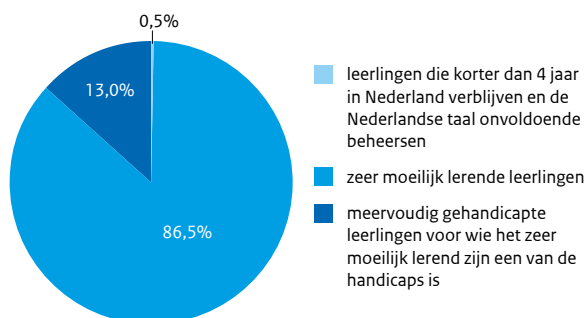
¹⁶ Cluster 1: blinde, slechtziende leerlingen; cluster 2: dove, slechthorende leerlingen of met een taal-spraakontwikkelingsstoornis; (voormalig) cluster 3: lichamelijk gehandicapte en/of verstandelijk gehandicapte en langdurig zieke leerlingen (somatisch); (voormalig) cluster 4: kinderen met psychische stoornissen en gedragsproblemen.

Figuur 4.1a Percentage so-leerlingen dat deelneemt aan de eindtoets naar voormalig cluster (n=3252)

In totaal zijn er 1.323 so-leerlingen die niet hebben deelgenomen aan de eindtoets op grond van een ontheffing. Bijna alle leerlingen uit deze groep hebben de ontheffing 'zeer moeilijk lerend' of 'meervoudig gehandicapt voor wie zeer moeilijk lerend een van de handicaps is' (samen 99,5%; zie figuur 4.1b).

Figuur 4.1b Uitsluitingscriteria van so-leerlingen die niet hebben deelgenomen aan de eindtoets (n=1323)

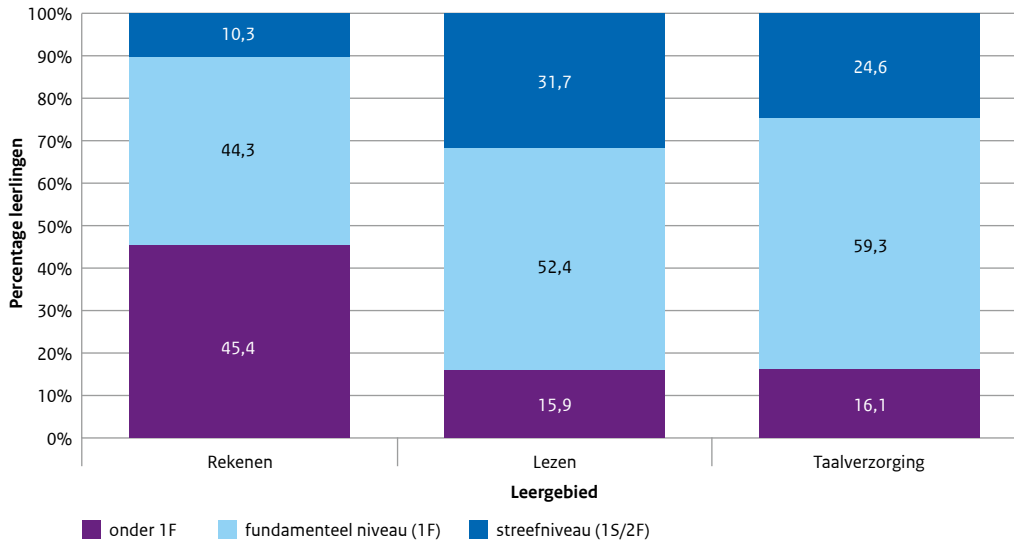
4.2 Wat kennen en kunnen leerlingen aan het einde van het so in Nederland?

4.2.1 Prestaties lezen, taalverzorging en rekenen in 2022

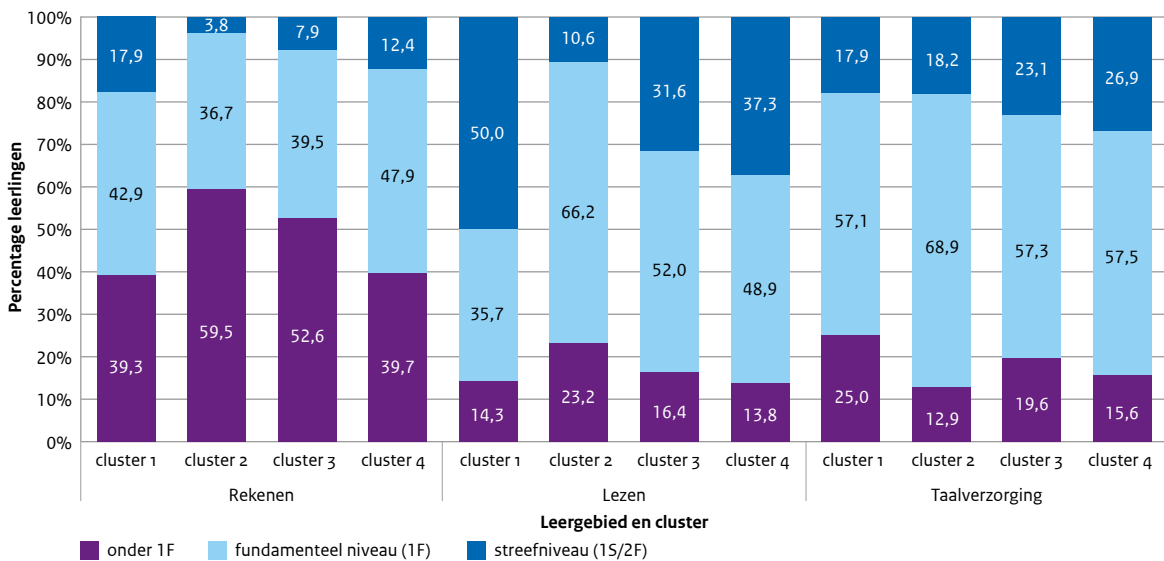
Figuur 4.2.1a laat zien in welke mate de so-leerlingen die in 2022 de eindtoets hebben gemaakt de referentieniveaus voor rekenen, lezen en taalverzorging beheersen. Voor rekenen blijken de referentieniveaus, evenals in het basisonderwijs (bo) en speciaal basisonderwijs (sbo) het minst te worden beheerst: 45,4% presteert onder 1F en slechts 1 op de 10 leerlingen (10,3%) weet 1S te behalen. Voor lezen en taalverzorging presteert respectievelijk 15,9% en 16,1% van de leerlingen onder 1F. Voor lezen weet bijna 1 op de 3 leerlingen (31,7%) het streefniveau te behalen, voor taalverzorging is dit 1 op de 4 leerlingen (24,6%). De prestaties op de verschillende leergebieden liggen in het so dichterbij elkaar dan in het bo en sbo.

Waar in figuur 4.2.1a de prestaties voor de so-leerlingen gezamenlijk zijn weergegeven, zijn deze in figuur 4.2.1b uitgesplitst naar het voormalig cluster waartoe deze leerlingen behoren. Hierbij is het goed om op te merken dat cluster 1 een kleine groep betreft (28 leerlingen). Uit dit figuur valt op te maken dat de prestaties van leerlingen uit cluster 2 relatief laag zijn voor rekenen en lezen. Als het gaat om taalverzorging, haalt juist een relatief groot deel van de leerlingen uit cluster 2 minimaal het fundamentele niveau (87,1%). We zien over het algemeen een hogere beheersing bij leerlingen op voormalig cluster 4-scholen dan op voormalig cluster 3-scholen. Met name op het gebied van rekenen zijn de verschillen groot: in het voormalig cluster 4 wordt door 60% van de leerlingen het fundamentele niveau en door 12% van de leerlingen het streefniveau beheerst. Dit tegenover respectievelijk 47% en 8% van de leerlingen in voormalig cluster 3.

Figuur 4.2.1a Percentage so-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst (n=3257)

Figuur 4.2.1b Percentage leerlingen in het so dat de referentieniveaus beheerst, naar cluster (cluster 1 n=28; cluster 2 n=556; cluster 3 n=506; cluster 4 n=2097)

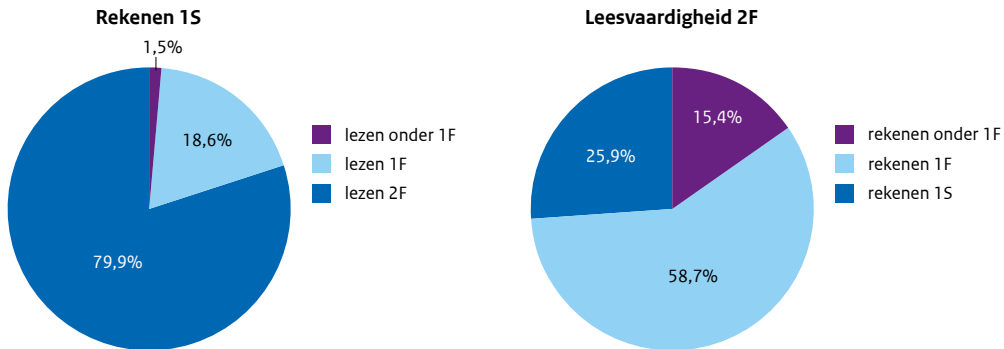

4.2.2 Samenhang prestaties lezen, taalverzorging en rekenen

Op basis van de eindtoetsgegevens zien we dat 165 so-leerlingen (5,1%) het streefniveau voor elk van de 3 leergebieden weet te behalen. Aan de andere kant weet ongeveer eenzelfde percentage (5,9%) het fundamentele niveau voor geen van de 3 leergebieden te behalen.

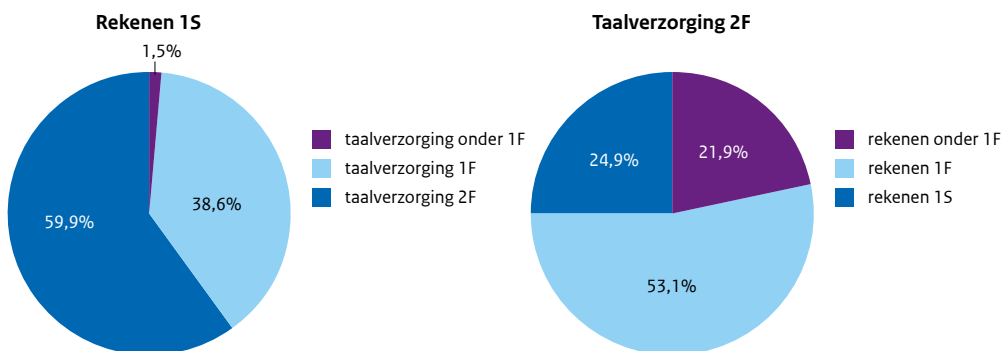
Om inzicht te krijgen in de manier waarop de vaardigheid in het ene leergebied samengaat met vaardigheid in het andere, vergelijken we hieronder telkens de prestaties tussen 2 leergebieden. Daarbij starten we in figuur 4.2.2a met de vergelijking tussen de prestaties voor lezen en rekenen. Uit dit figuur wordt duidelijk dat, net als in het (s)bo, goede rekenaars ook vaak goede lezers zijn: 4 van de 5 leerlingen (79,9%) met rekenniveau 1S, weet voor lezen het streefniveau 2F te behalen. Andersom geldt dit echter een stuk minder. Van de leerlingen die op het streefniveau kunnen lezen, kan een kwart (25,9%) rekenen op het streefniveau. Voor 15,4% van de goede lezers op niveau 2F geldt zelfs dat ze 1F voor rekenen niet weten te behalen.

Figuur 4.2.2a Percentage so-leerlingen met streefniveau rekenen, naar behaald niveau lezen (n=334); percentage so-leerlingen met streefniveau lezen naar behaald niveau rekenen (n=1032)

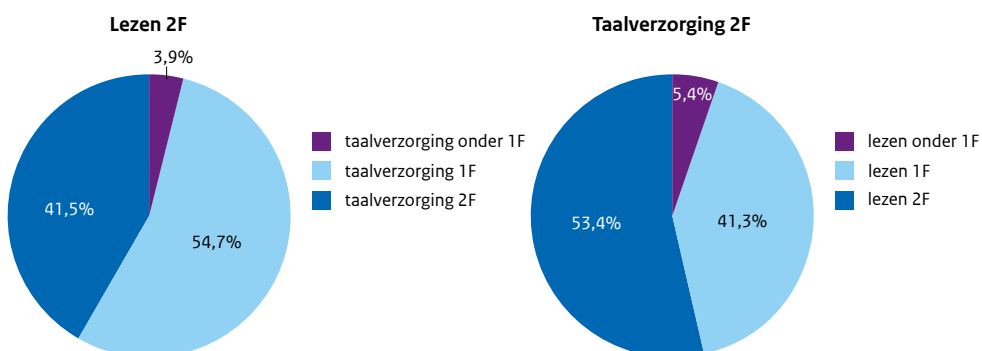
In figuur 4.2.2b wordt de vergelijking gemaakt tussen rekenen en taalverzorging. Hier zien we dat de overlap van sterke rekenaars en leerlingen die hoog presteren op taalverzorging met 59,9% kleiner is dan de eerder beschreven overlap tussen sterke rekenaars en leerlingen die hoog presteren op lezen (79,9%). Van de leerlingen die het streefniveau halen voor taalverzorging, behaalt een kwart (24,9%) ook het streefniveau voor rekenen.

Figuur 4.2.2b Percentage so-leerlingen met streefniveau rekenen, naar behaald niveau taalverzorging (n=334); percentage so-leerlingen met streefniveau taalverzorging, naar behaald niveau rekenen (n=802)

In figuur 4.2.2c vergelijken we de behaalde referentieniveaus voor lezen en taalverzorging. We zien daar dat 41,5% van de leerlingen die voor lezen het streefniveau hebben behaald, dit ook hebben behaald voor taalverzorging. Van de leerlingen die op taalverzorging 2F hebben behaald, kan 53,4% ook lezen op 2F.

Figuur 4.2.2c Percentage so-leerlingen met streefniveau lezen, naar behaald niveau taalverzorging (n=1032); percentage so-leerlingen met streefniveau taalverzorging, naar behaald niveau lezen (n=802)

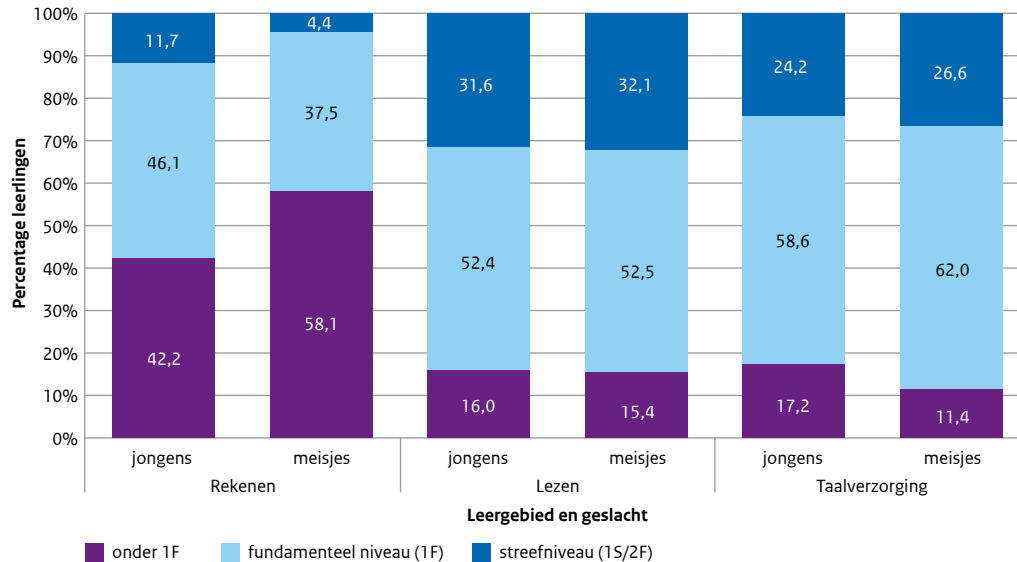

4.3 Wat is de samenhang van achtergrondkenmerken met de prestaties van leerlingen in het so?

4.3.1 Meisjes en jongens

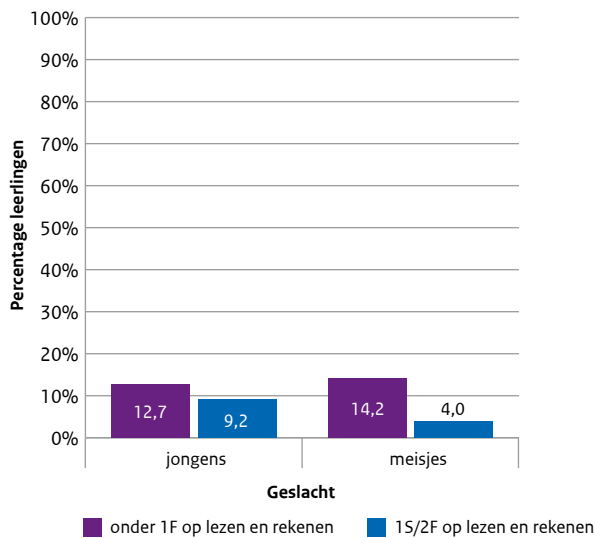
In het so presteren jongens beter op rekenen dan meisjes. Zo behalen jongens vaker het fundamentele niveau voor rekenen (jongens 57,8%; meisjes 41,9%) en ook vaker het streefniveau (jongens 11,7%; meisjes 4,4%). Op de taaldomeinen presteren meisjes daarentegen hoger, al liggen de prestaties hier dichter bij elkaar dan bij rekenen. Bij de taaldomeinen springt er met name uit dat meisjes, net als in het sbo, vaker 1F weten te behalen voor taalverzorging (jongens 82,8%; meisjes 88,6%). Dit patroon, waarin jongens hogere prestaties op rekenen laten zien en meisjes beter op de taaldonderdelen lezen en taalverzorging presteren, zagen we eerder ook in het bo.

Figuur 4.3.1a Percentage jongens (n=2610) en meisjes (n=646) in het so dat de referentieniveaus beheerst

Net als in het (s)bo behalen jongens in het so vaker dan meisjes het streefniveau op zowel rekenen als lezen (zie figuur 4.3.1b). Een groter deel van de meisjes (14,2%) dan van de jongens (12,7%) slaagt er niet in het fundamentele niveau te behalen voor zowel rekenen als lezen.

Figuur 4.3.1b Percentage so-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort en het percentage leerlingen dat op zowel lezen als rekenen het streefniveau beheerst, naar geslacht (jongens $n=2610$; meisjes $n=642$)

4.3.2

Schooladvies

Ook in het so geldt, dat het schooladvies dat leerlingen krijgen voor vervolgonderwijs sterk samenhangt met de beheersing van de referentieniveaus voor rekenen, lezen en taalverzorging. Figuur 4.3.2a en 4.3.2b laten de mate van beheersing van de referentieniveaus zien naar het schooladvies dat leerlingen kregen. Deze figuren laten zien dat leerlingen met een schooladvies voor meer praktijkgericht vervolgonderwijs minder vaak het fundamentele en het streefniveau behalen.¹⁷ Net als in het (s)bo worden voor lezen de referentieniveaus 1F en 2F door grote groepen leerlingen behaald. En ook hier is dit in mindere mate het geval voor taalverzorging en met name voor rekenen.

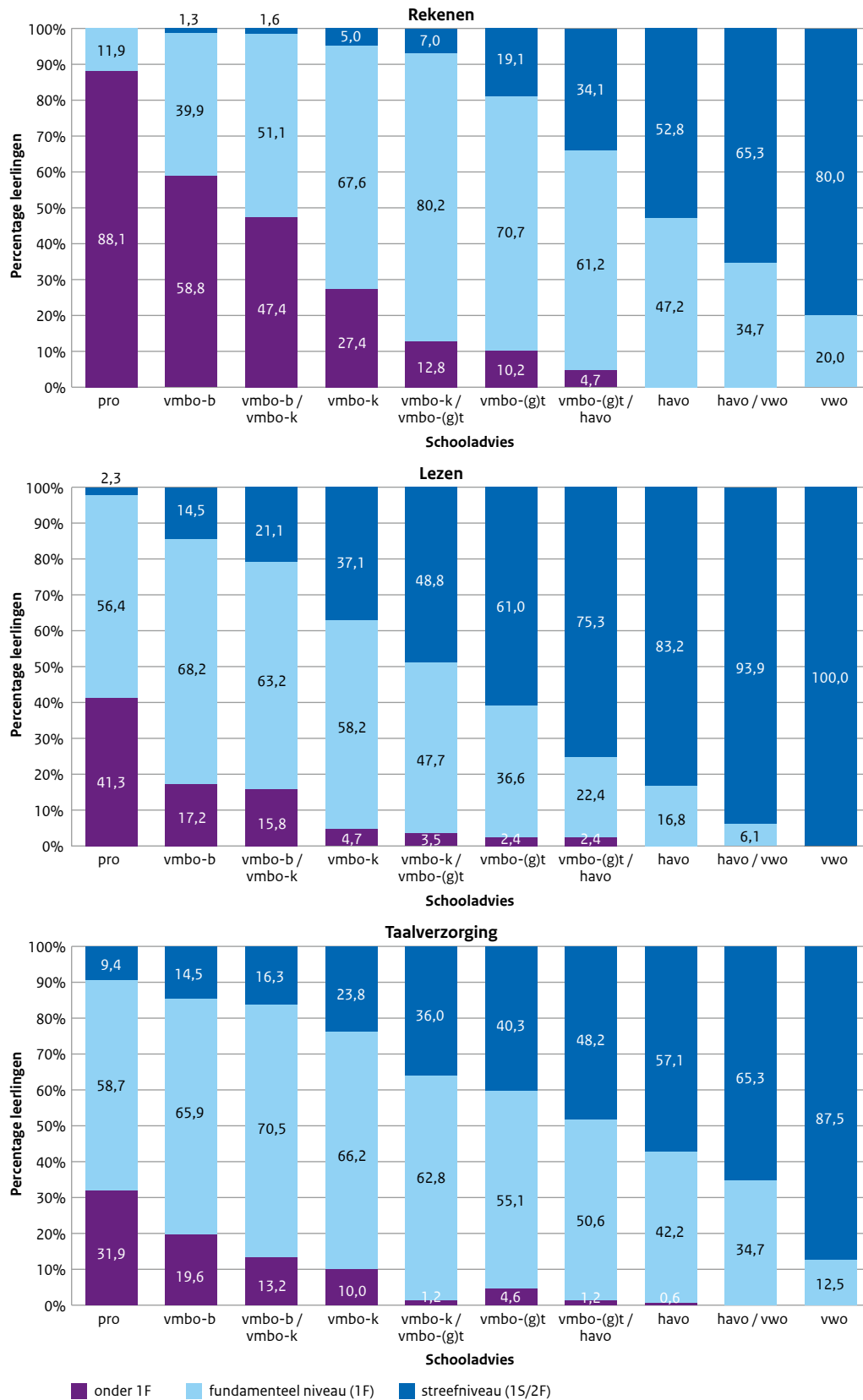
Wanneer we de uitkomsten op dit punt in meer detail vergelijken met die in het bo (paragraaf 2.3.2), valt op dat leerlingen in het so lager presteren op de eindtoets dan leerlingen met gelijke schooladviezen in het bo. Verschillen zijn vooral zichtbaar op het leergebied rekenen en voor leerlingen met een advies vmbo-b/vmbo-k of vmbo-k. Zo behaalt 47% van de so-leerlingen met advies vmbo-b/vmbo-k het fundamentele niveau voor rekenen niet, tegenover 31% van de bo-leerlingen met dit advies.

Opvallend is dat de verschillen in beheersing van de referentieniveaus tussen so- en bo-leerlingen met hetzelfde advies kleiner zijn dan die tussen sbo- en bo-leerlingen. Vergelijken we de so- en sbo-leerlingen (paragraaf 3.3.2) met hetzelfde advies, dan zien we dat voor rekenen en taalverzorging de beheersing van de referentieniveaus voor leerlingen met hetzelfde schooladvies in het so over het algemeen hoger ligt dan in het sbo. Voor lezen zien we geen eenduidig beeld bij deze vergelijking.

¹⁷ Alleen bij taalverzorging zien we een kleine afwijking van dit patroon: het aandeel leerlingen dat 1F niet behaalt, is hoger onder leerlingen met een vmbo-(g)t-advies dan onder leerlingen met een vmbo-k/vmbo-(g)t-advies. Dit verschil is mogelijk toe te schrijven aan het kleine aantal leerlingen per schooladvies.

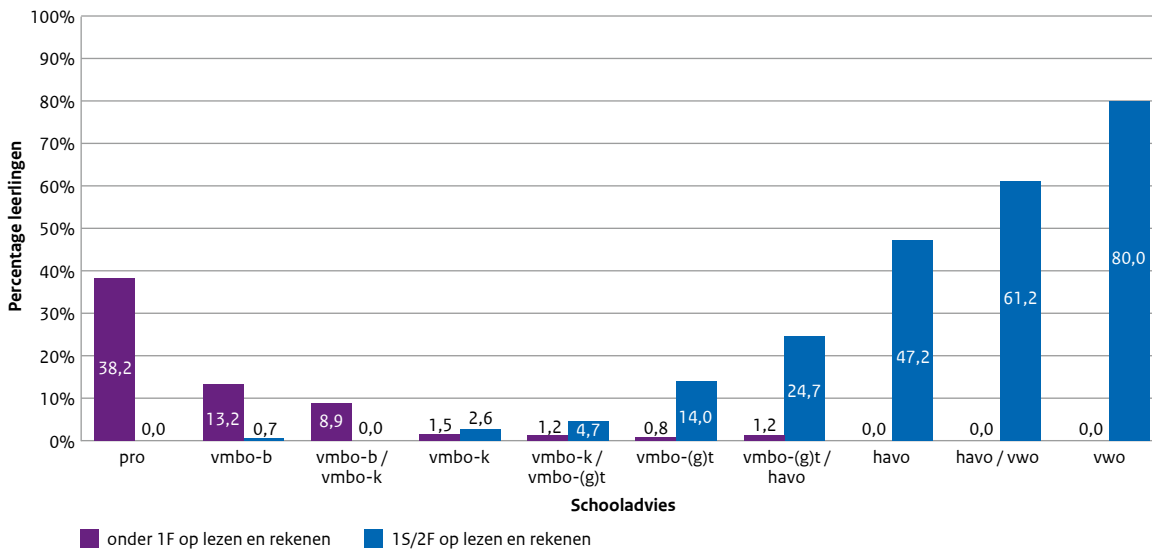

Figuur 4.3.2a Percentage so-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst, naar schooladvies¹⁸ (pro n=477; vmbo-b n=674; vmbo-b/vmbo-k n=190; vmbo-k n=340; vmbo-k/vmbo-(g)t n=86; vmbo-(g)t n=372; vmbo-(g)t/havo n=85; havo n=161; havo/vwo n=49; vwo n=40)

¹⁸ In totaal hebben 451 leerlingen een vso-advies ontvangen. Omdat dit geen eenduidig uitstrooprofiel is en de groep leerlingen met dit advies zeer divers is, zijn deze leerlingen hier buiten beschouwing gelaten. Daarnaast zijn er 314 leerlingen voor wie het initiële schooladvies ontbreekt. Ook deze leerlingen zijn hier buiten beschouwing gelaten.

Figuur 4.3.2b Percentage so-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort en het percentage leerlingen dat op zowel lezen als rekenen het streefniveau beheerst, naar schooladvies (pro n=477; vmbo-b n=674; vmbo-b/vmbo-k n=190; vmbo-k n=340; vmbo-k/vmbo-(g)t n=86; vmbo-(g)t n=372; vmbo-(g)t/havo n=85; havo n=161; havo/vwo n=49; vwo n=40)

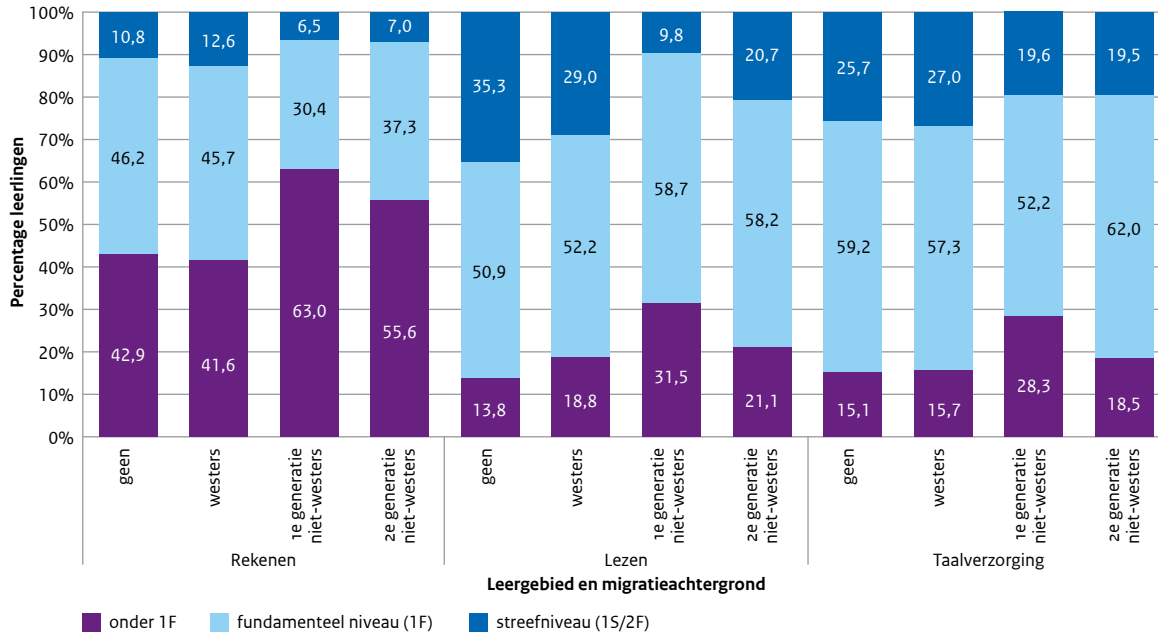
4.3.3 Migratieachtergrond

Als we kijken naar de beheersing van de referentieniveaus in combinatie met de migratieachtergrond van leerlingen, dan zien we in grote lijnen een vergelijkbaar patroon als in het bo en sbo: ook in het so behalen leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond minder vaak het fundamentele niveau en het streefniveau dan leerlingen zonder migratieachtergrond of met een westerse migratieachtergrond (zie figuur 4.3.3a). Ook presteren leerlingen met een westerse migratieachtergrond voor rekenen en taalverzorging redelijk vergelijkbaar met de groep leerlingen zonder migratieachtergrond: zij weten voor deze leergebieden zelfs net wat vaker het 1S/2F-niveau te behalen. Voor lezen geldt dat leerlingen zonder migratieachtergrond iets vaker het 1F- en 2F-niveau behalen.

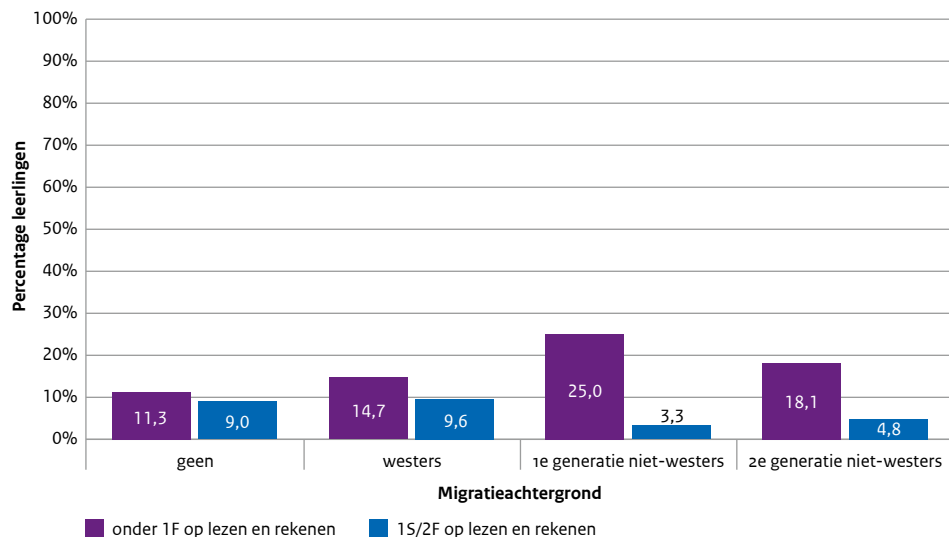
Net als in het sbo geldt voor de groep so-leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond dat voor alle leergebieden het aandeel leerlingen dat minstens 1F haalt groter is onder tweede generatie migranten dan onder eerste generatie migranten. In het bo is dit alleen het geval voor lezen en taalverzorging.

Figuur 4.3.3b bevestigt het hierboven gegeven beeld. Het laat zien dat leerlingen met een migratieachtergrond vaker voor zowel rekenen als lezen aan het einde van het so onder het 1F-niveau blijven. Het aandeel leerlingen met een westerse migratieachtergrond dat zowel op rekenen als lezen 1S/2F behaalt, is met 9,6% – net als in het bo en sbo – nipt hoger dan leerlingen zonder migratieachtergrond (9,0%). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat ouders van westerse migranten vaker hoger opgeleid zijn (CBS, 2022).

Figuur 4.3.3a Percentage so-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst, naar migratieachtergrond (geen n=2364; westers n=293; 1e generatie niet-westers n=92; 2e generatie niet-westers n=498)

Figuur 4.3.3b Percentage so-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort en het percentage leerlingen dat op zowel lezen als rekenen het streefniveau beheerst, naar migratieachtergrond (geen n=2364; westers n=293; 1e generatie niet-westers n=92; 2e generatie niet-westers n=498)

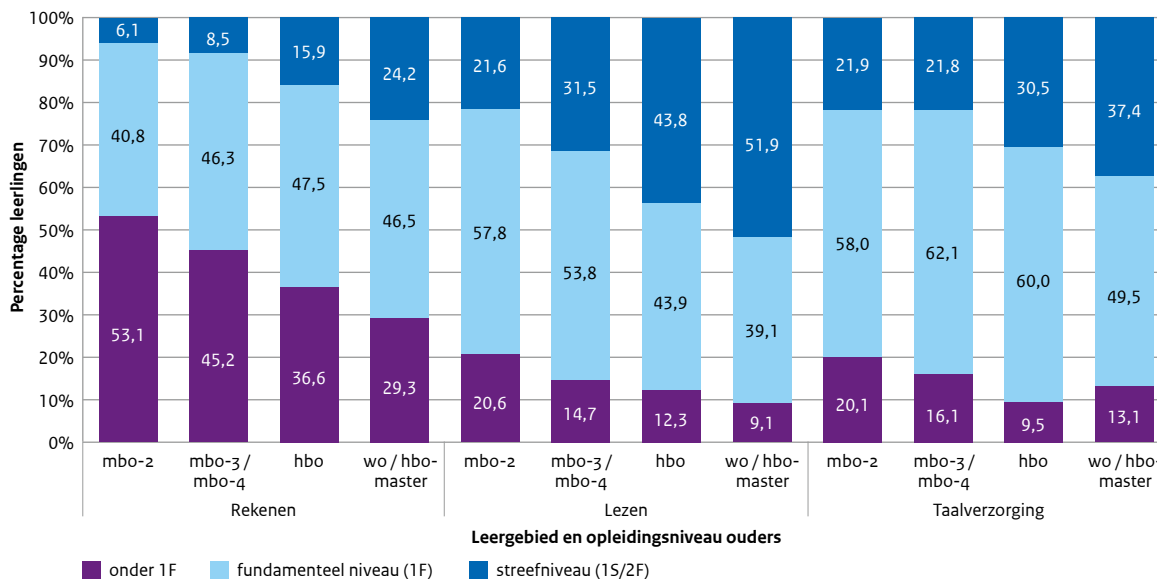
4.3.4 Opleidingsniveau ouders

Ook binnen het so geldt dat het opleidingsniveau van ouders samengaat met het behaalde niveau op de eindtoets. Net als in het bo en sbo is de kans groter dat leerlingen het streefniveau 1S/2F weten te behalen, naarmate dit opleidingsniveau toeneemt (zie figuur 4.3.4a).

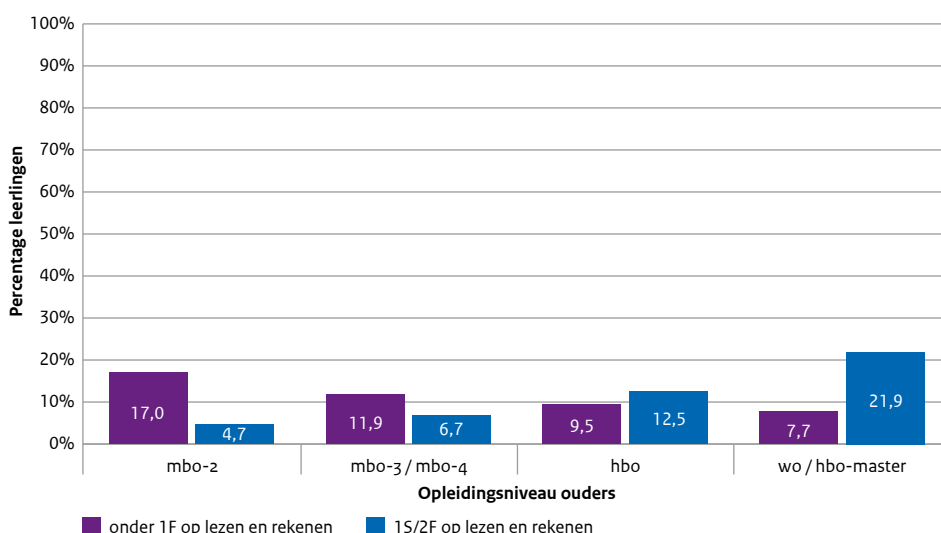
In figuur 4.3.4b is een duidelijke omslag te zien bij so-leerlingen met ouders met een opleidingsniveau hbo of hoger; het aandeel leerlingen dat het streefniveau behaalt voor zowel lezen als rekenen is hier hoger dan het aandeel leerlingen dat voor beide leergebieden het fundamentele niveau niet behaalt. Dit in tegenstelling tot het bo, waar een groter aandeel het streefniveau voor beide leergebieden beheerst,

ongeacht het opleidingsniveau van de ouders. En in tegenstelling tot het sbo, waar een groter aandeel van de leerlingen het fundamentele niveau voor lezen en rekenen niet beheerst, ongeacht het opleidingsniveau van de ouders.

Figuur 4.3.4a Percentage so-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst per leergebied, naar hoogst behaalde opleidingsniveau van ouders (mbo-niveau 2 n=921; mbo-niveau 3/4 n=1097; hbo n=528; wo/hbo-master n=297)

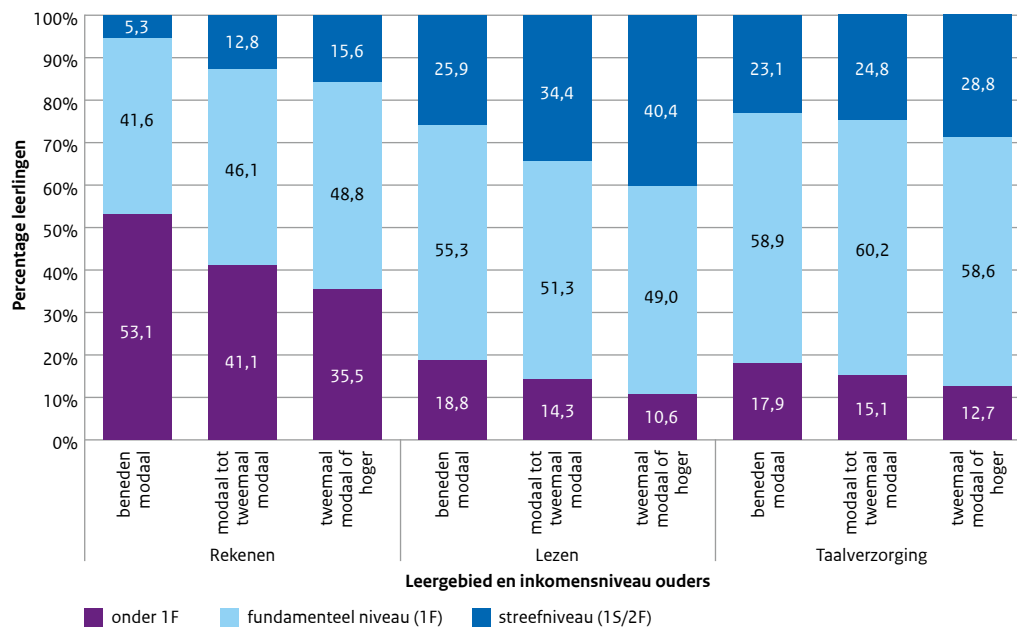
Figuur 4.3.4b Percentage so-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort en het percentage leerling dat op zowel lezen als rekenen het streefniveau beheerst, naar het hoogst behaalde opleidingsniveau van ouders (mbo-niveau 2 n=921; mbo-niveau 3/4 n=1097; hbo n=528; wo/hbo-master n=297)

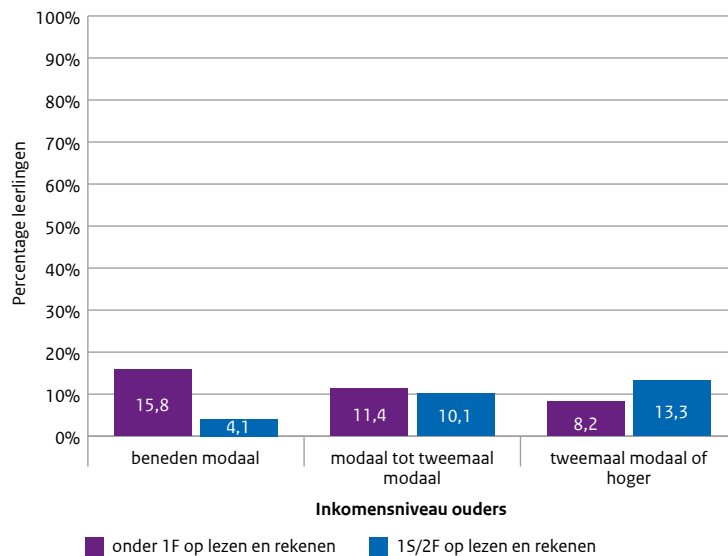
4.3.5 Inkomensniveau ouders

In figuur 4.3.5a zien we hoe het inkomensniveau van de ouders samenhangt met het behalen van de referentieniveaus voor rekenen, lezen en taalverzorging door leerlingen in het so. Net als in het bo en sbo (met uitzondering van het leergebied taalverzorging), presteren leerlingen met ouders met een hoger inkomen beter dan leerlingen met ouders met een lager inkomen. Dit geldt voor elk van de 3 leergebieden. Van de leerlingen uit de meest welvarende gezinnen (met een ouderlijk inkomen van tweemaal modaal of hoger) weet 13% voor zowel rekenen als lezen het streefniveau te behalen (figuur 4.3.5b). Van leerlingen uit gezinnen met een inkomen beneden modaal lukt dit slechts 4% van de leerlingen.

Figuur 4.3.5a Percentage so-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst per leergebied, naar het inkomensniveau van het huishouden van de leerling (beneden modaal n=998; modaal tot tweemaal modaal n=1559; tweemaal modaal of hoger n=473)

Figuur 4.3.5b Percentage so-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort en het percentage leerlingen dat op zowel lezen als rekenen het streefniveau beheerst, naar het inkomensniveau van het huishouden van de leerling (beneden modaal n=998; modaal tot tweemaal modaal n=1559; tweemaal modaal of hoger n=473)

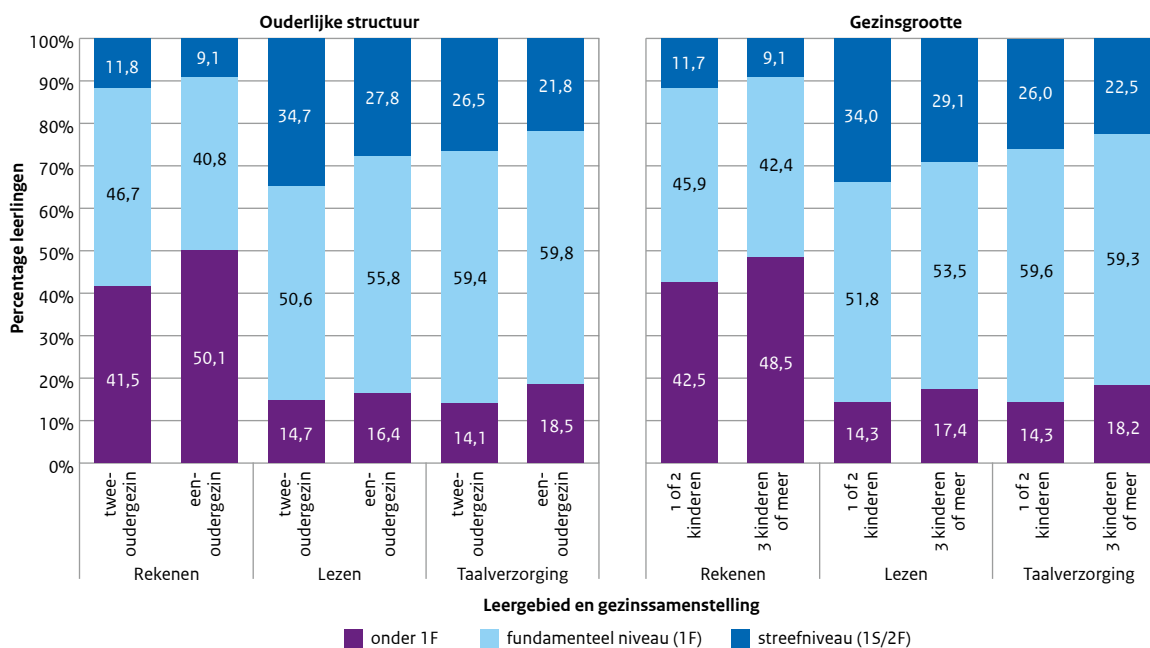

4.3.6 Gezinsgrootte en samenstelling

Tot slot kijken we voor het so ook naar de beheersing van de referentieniveaus, rekening houdend met 2 andere kenmerken uit de thuisomgeving: de gezinsgrootte (het aantal thuiswonende kinderen) van het gezin waarin de leerling opgroeit en de ouderlijke structuur. Bij deze ouderlijke structuur gaat het om de vraag of de leerling opgroeit in een eenouder- of tweeoudergezin. Beide factoren zouden van invloed kunnen zijn op de ruimte die er thuis is voor ondersteuning bij het leerproces. Figuur 4.3.6a laat de prestaties van so-leerlingen zien op de eindtoets, uitgesplitst naar deze 2 kenmerken.

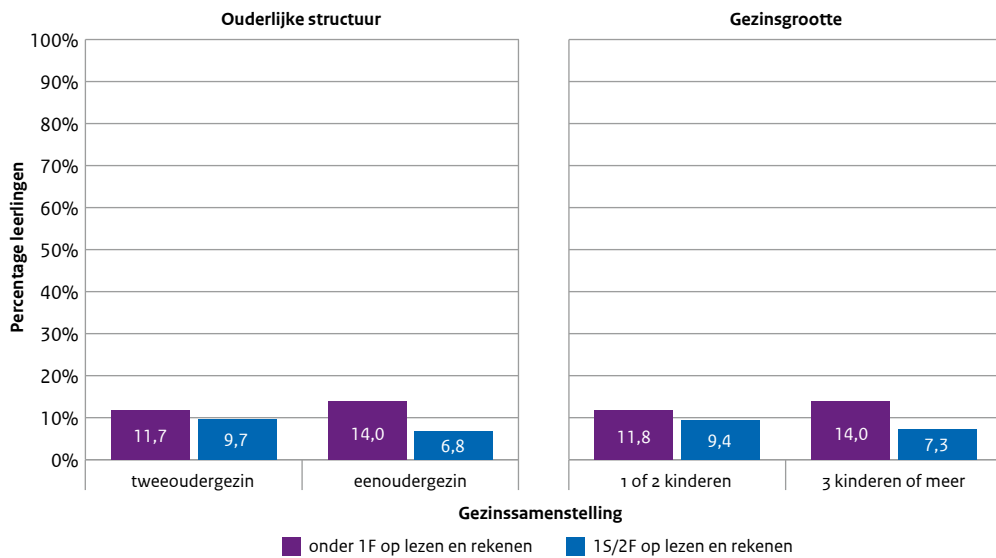
Het aandeel leerlingen dat 1F en 1S/2F behaalt, is net als in het bo voor elk van de 3 leergebieden iets lager onder leerlingen die opgroeien in een eenoudergezin dan onder leerlingen uit een tweeoudergezin¹⁹. Splitsen we prestaties uit naar gezinsgrootte, dan zien we dat leerlingen uit gezinnen met minder dan 3 kinderen, net als in het (s)bo, net iets beter presteren dan leerlingen uit gezinnen met minimaal 3 kinderen. Dit is ook zichtbaar in figuur 4.3.6b: leerlingen uit een eenoudergezin en/of een gezin met minstens 3 kinderen behalen minder vaak het streefniveau op zowel lezen en rekenen (respectievelijk 6,8% en 7,3%) dan leerlingen uit een tweeoudergezin en/of een kleiner gezin (respectievelijk 9,7% en 9,4%). Het aandeel leerlingen dat het fundamentele niveau voor beide leergebieden (nog) niet beheerst, is groter onder leerlingen uit een eenoudergezin en/of een gezin met minstens 3 kinderen (zie figuur 4.3.6b).

Figuur 4.3.6a Percentage so-leerlingen dat de referentieniveaus beheerst per leergebied. Links uitgesplitst naar ouderlijke structuur (tweeoudergezin n= 1977; eenoudergezin n= 1002), rechts uitgesplitst naar het aantal kinderen in het gezin waarbinnen de leerling opgroeit (1 of 2 n=2028; 3 of meer n=951)

¹⁹ In het sbo geldt dit voor rekenen en lezen, maar niet voor taalverzorging (zie paragraaf 3.3.6).

Figuur 4.3.6b Percentage 50-leerlingen dat op zowel lezen als rekenen onder het 1F-niveau scoort en het percentage leerlingen dat op zowel lezen als rekenen het streefniveau beheerst. Links uitgesplitst naar ouderlijke structuur (tweeoudergezin $n=1977$; eenoudergezin $n=1002$), rechts uitgesplitst naar het aantal kinderen in het gezin waarbinnen de leerling opgroeit (1 of 2 $n=2028$; 3 of meer $n=951$)

Literatuurlijst

Bolhaar, J., Scheer, B. (2019). *Verschillen in leerresultaten basisscholen*. Den Haag: CPB.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2022). [Statline]. *Thema onderwijs. Onderwijsniveau bevolking: onderwijsniveau, geslacht, leeftijd en migratieachtergrond*. <https://opendata.cbs.nl>.

Cole, J. S., & Osterlind, S. J. (2008). Investigating differences between low-and high-stakes test performance on a general education exam. *The Journal of General Education*, 57(2), 119-130.

Dekker & Bussemaker (2013, 26 september). Voortgangsrapportage invoering referentieniveaus taal en rekenen 2013 [Kamerbrief]. Geraadpleegd van: <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2013Z18199&did=2013D37719>

Elffers, L., & Jansen, D. (2019). *De opkomst van schaduwonderwijs in Nederland: wat weten we en welke vragen liggen nog open?* Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen (2009). *Een nadere beschouwing. Over de drempels met taal en rekenen*. Enschede: SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling).

Expertgroep Toetsen PO (2019). *Normering eindtoetsen 2019 rapportage (intern werkdocument)*. Utrecht: Expertgroep Toetsen PO.

Glas, C.A.W., Emons, W.H.M., & Berding-Oldersma, P.K. (2016). *Scenario's voor ijking van de eindtoetsen op de referentieniveaus*. Utrecht: Expertgroep PO.

Gubbels, J., Van Langen, A. M. L., Maassen, N. A. M., & Meelissen, M. R. M. (2019). *Resultaten PISA-2018 in vogelvlucht*. Enschede: Universiteit Twente.

Haelermans, C., Van der Velden, R., Aarts, B., Bijlsma, I., Huijgen, T., Jacobs, M., Van Vugt, L., & Van Wetten, S. (2021). *Sommige leerlingen extra gedupeerd door eerste schoolsluiting*. NCO Factsheet No.2

Haelermans, C., Abbink, H., Baumann, S., Bijlsma, I., Havermans, W., Jacobs, M., Van Vugt, L., & Van Wetten, S. (2022). *Balans na twee jaar: nog steeds vertraging in de leergroei, maar nadeel kwetsbare leerlingen verkleind*. NCO Factsheet No. 2022-1.

Inspectie van het Onderwijs (2016). *Taal en rekenen aan het einde van de basisschool. Peil. onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2017). *Peil. onderwijs: Taal en rekenen aan het einde van de basisschool 2015-2016*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2018). *Peil. onderwijs: Taal en rekenen aan het einde van de basisschool 2016-2017*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2020). *Peil. onderwijs: Taal en rekenen aan het einde van de basisschool 2018-2019*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2021). *Peil.Rekenen-Wiskunde: Einde (speciaal) basisonderwijs 2018-2019*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2022). *Peil.Leesvaardigheid: Einde (speciaal) basisonderwijs 2020-2021*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2023). *Technisch Rapport Jaarlijkse Meting Taal en Rekenen 2022*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Scheerens, J., & Bosker, R. (1997). *The foundations of educational effectiveness*. Pergamon.

Slob (2018, 24 september). Verplichte eindtoets in het speciaal (basis) onderwijs vanaf schooljaar 2019-2020 [Kamerbrief]. Geraadpleegd van https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2018Z16668&did=2018D45591

Slob (2021, 18 juni). Normering eindtoetsen en referentieniveaus primair onderwijs in 2019 en 2021 [Kamerbrief]. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/06/18/normering-eindtoetsen-en-referentieniveaus-primair-onderwijs-in-2019-en-2021>

Wiersma (2022, 28 januari). Normering eindtoetsen en referentieniveaus primair onderwijs [Kamerbrief]. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2022/01/28/aan-de-tweede-kamer-normering-eindtoetsen-en-referentieniveaus-primair-onderwijs>

Bijlage 1. Concretisering van referentieniveaus

Bron: www.taalenrekenen.nl

Globale beschrijving vaardigheden voor referentieniveau 1F lezen en taalverzorging

De leerling:

- kan eenvoudige teksten over herkenbare onderwerpen zodanig vloeiend lezen dat woordherkenning en tekstbegrip de leerling niet in de weg staan;
- kan jeugdliteratuur, waarvan de structuur eenvoudig is, belevend lezen;
- kan de meest voorkomende leestekens gebruiken;
- kent woordsorten en beheerst werkwoordspelling en regels voor spelling.

Globale beschrijving van de vaardigheden voor referentieniveau 1S/2F lezen en taalverzorging

De leerling:

- kan instructieve teksten en betogende teksten lezen en eenvoudige adolescentenliteratuur;
- kan de hoofdgedachte van een tekst weergeven en legt relaties tussen tekstdelen en kan die evalueren en beoordelen;
- beheerst nog niet alle spellingsproblemen, heeft kennis van de lijdende, bedrijvende en vragende vorm, en beheerst moeilijke gevallen van de persoonsvorm.

Globale beschrijving van de vaardigheden voor referentieniveau 1F rekenen

De leerling:

- weet eenvoudige getallen, bewerkingen en symbolen correct te noteren en te gebruiken;
- kan getallen lezen en uitleggen hoe getallen uit cijfers opgebouwd zijn;
- kan hoofdrekenen met en zonder notatie van tussenresultaten;
- kan hoofdbewerkingen (+, -, x, :) met gehele en eenvoudige decimale getallen op papier uitvoeren, evenals bewerkingen met eenvoudige breuken;
- kan berekeningen uitvoeren om problemen op te lossen en de rekenmachine op verstandige wijze inzetten;
- kan in de context van verhoudingen eenvoudige berekeningen uitvoeren, ook met procenten en verhoudingen;
- kan veel voorkomende en eenvoudige meetinstrumenten gebruiken en aflezen, met maateenheden rekenen en in eenvoudige gevallen maateenheden in elkaar omzetten;
- heeft een gevoel ontwikkeld voor standaardmaten in veel voorkomende situaties;
- kent namen van enkele meetkundige figuren en begrippen en kan deze gebruiken om situaties in de ruimte te beschrijven;
- kan eenvoudige tabellen, diagrammen en grafieken gebruiken bij het oplossen van problemen, ook om eenvoudige berekeningen uit te voeren.

Globale beschrijving van de vaardigheden voor referentieniveau 1S rekenen

Getallen

De leerling:

- heeft de eigenschappen van getallen en bewerkingen (efficiënt rekenen) paraat en maakt hiervan gebruik bij het rekenen met grotere getallen, decimale getallen, moeilijkere breuken en gemengde getallen;
- kan standaardprocedures met inzicht gebruiken binnen situaties waarin gehele getallen, breuken en decimale getallen voorkomen;
- weet waarom er procedures zijn die altijd werken en weet waarom dat zo is.

Verhoudingen

De leerling:

- kan rekenen met percentages, ook met moeilijke getallen en kan breuken, verhoudingen en percentages in elkaar omzetten;
- weet dat een percentage relatief van karakter is;
- kent de decimale structuur van het metriek stelsel. Kan rekenen met vergrotingsfactoren en schaal.

Metten en Meetkunde

De leerling:

- kan gegevens van meetinstrumenten interpreteren en alledaagse aanduidingen in gebruik herkennen;
- heeft de standaardoppervlaktematen en inhoudsmaten paraat;
- kan redeneren welke maat in welke context past;
- kan redeneren met symmetrische figuren en meetkundige patronen voortzetten;
- weet formules te gebruiken en te verklaren bij het berekenen van oppervlakte en inhoud van eenvoudige figuren;
- kan redeneren en uitleg geven bij de samenhang tussen omtrek, oppervlakte en inhoud van figuren en objecten.

Verbanden

De leerling:

- kan berekeningen uitvoeren op basis van informatie uit tabellen, grafieken en diagrammen en is in staat hieruit conclusies te trekken over een (toekomstige) situatie;
- kan punten in een assenstelsel plaatsen en coördinatoren aflezen;
- kan conclusies trekken op basis van een voorstelling van een verband en kan in globale zin grafieken schetsen;
- kan patronen in eenvoudige rijen getallen ontdekken.

